

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
FILOZOFICKÁ FAKULTA

ÚSTAV SVĚTOVÝCH DĚJIN
HISTORIE

Bc. Jan LEPEŠKA

GERMÁNSKÉ GENTES
A
ANTICKÝ SVĚT

vedoucí práce: PhDr. Václav Drška, Ph.D.
rok: 2007

„Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně s využitím uvedených pramenů a literatury“

OBSAH:**strana č.****ÚVOD:**

Přehled použitých pramenů a literatury6-14

Na rozhraní věků 15-24

1. POZDNĚ ANTICKÝ ŘÍM OČIMA SOUČASNÍKŮ

Ammianus Marcellinus 25-29

Zosimos 29-35

Salvianus 35-39

2. POHLED NA GÓTSKÉ ETNIKUM POZDNĚ ANTICKÝMI AUTORY:

Ammianus Marcellinus 40-46

Zosimos 46-52

Sidonius Apollinaris 52-57

Prokopios z Kaisareie 57-62

3. POHLED NA FRANCKÉ ETNIKUM POZDNĚ ANTICKÝMI AUTORY:

Ammianus Marcellinus 65-70

Zosimos71-77

Řehoř z Toursu – Sulpicius Alexander77-81

Sidonius Apollinaris 81-83

4. POHLED NA ALAMANSKÉ ETNIKUM POZDNĚ ANTICKÝMI AUTORY:

Ammianus Marcellinus 86-93

Řehoř z Toursu93-95

Salvianus.....	95-96
Prokopios z Kaisareie	96-97
Zosimos	97-98

5. POHLED NA BURGUNDSKÉ ETNIKUM POZDNĚ ANTICKÝMI AUTORY:

Ammianus Marcellinus	100-103
Jordanés	104-106
Řehoř z Toursu	106-108
Sidonius Apollinaris	108-109
Zosimos	109-110
Prokopios z Kaisareie	110-111
Paulus Orosius	111-112

6. POHLED NA VANDALSKÉ ETNIKUM POZDNĚ ANTICKÝMI AUTORY:

Zosimos	115
Řehoř z Toursu	115-117
Prokopios z Kaisareie	117-126
Jordanés	126-129
Salvianus	130

7. POHLED NA SASKÉ ETNIKUM POZDNĚ ANTICKÝMI AUTORY:

Ammianus Marcellinus	132-136
Zosimos	136-137
Eutropios	137-138

Paulus Orosius	138-139
Jordanés	139
Sidonius Apollinaris	139-140

8. POHLED NA HUNSKÉ ETNIKUM POZDNE ANTICKÝMI AUTORY:

Ammianus Marcellinus	142-145
Priscos z Pania	145-150
Jordanés	150-155
Sidonius Apollinaris	156
Řehoř z Toursu	157

ZÁVĚR:

Shrnutí pohledu pozdně antických autorů na barbarská etnika v komparaci s římskou společností:	159-160
---	---------

Pád západního impéria v očích „nejen“ současníků:	161-168
--	---------

PRAMENY A LITERATURA:

.....	169-173
-------	---------

ÚVOD

PŘEHLED PRAMENŮ A ODBORNÉ LITERATURY

Údobí pozdní antiky představuje z hlediska pozdně antického dějepisceví římské říše poměrně bohatou sbírku literárních pramenů, které však co do vcelku přesného výkladu římských dějin z údobí 1. století, především Tacita, Seutonia, Josefa Flavia a dalších, občas poněkud pokulhávají co do přesnosti výkladu.

Přesnost výkladu bývá v pozdně antickém údobí problémová především u křesťanských autorů, kteří mají tendenci přespříliš oslavovat činy křesťanských císařů a na druhou stranu některé císaře, jako například Juliana Apostatu, z jejich pohledu logicky, přinejmenším přehlíží nebo hanobí.

Jedním ze základních pramenů při vypracování předkládané práce je dílo Ammiana Marecellina, známé pod názvem *Soumrak římské říše*¹. Původně Ammianovo dílo obsahovalo 31 knih, z nichž se do současnosti zachovaly pouze knihy XIV. – XXXI. Přestože se jich zachovalo pouze 18, ve kterých jsou líčeny dějiny od roku 354 do roku 378, představují hodnotnější zdroj informací než-li všechny předchozí, neboť knihy I. – XIII. zahrnovaly velice dlouhé údobí, od vlády císaře Nery (od roku 96) až do poloviny 4. století. Největší množství historických informací obsahují knihy XIV. až XXV., líčící události z let 354-363, tedy v době, kdy Ammianus byl v činné vojenské službě.

V Ammianově díle je velice patrná jeho náklonnost k původnímu pohanskému náboženství, což se velice promítlo zejména do popisu činů císaře Juliána, kterého autor v mnoha případech velice velebí pro jeho činy a naopak křesťanské náboženství chápe s určitým despektem. Ammianovi však lze zčásti vytknout až příliš časté odbočování k výkladu přírodních jevů, které však na druhou stranu popisuje i k dnešním vědeckým závěrům poměrně velice přesně.

Ze stylu Ammianova výkladu jej lze pokládat za určitého „starořímana“, který chápal, že v jeho době je dominantním jediným možným a správným způsobem vlády a v minulosti je potřeba hledat příklad pro současný svět, ve kterém žil.

¹ Ammianus Marcellinus, *Soumrak římské říše*. přeložil Josef Česka, Odeon, Praha 1975

Z hlediska hodnoty jeho díla jsou, kromě jiného, velmi cenné popisy vojenských událostí a bitev, které sám zažil nebo k nim měl blízké informace (například detailní popis vítězné bitvy Říma u Argentorata, ale i mnoho dalších).

Dílo Ammiana Marcellina, přeložené Josefem Češkou, představuje patrně jeden z nejvýznamnějších pramenných materiálů o dějinách pozdně antické římské říše jak z pohledu politických tak kulturních dějin.

Vedle monumentálního díla Ammiana Marcellina jsem v předkládané práci využil, jako pramenného materiálu, dílo historika Zosima *Nea historia*², které vyšlo v nakladatelství Odeon pod názvem *Stesky posledního Římana*. Osobnost Zosima je značně nejasná, neboť pro nedostatek pramenných informací je nutné přijmout zavděk, že se jednalo o římského autora žijícího v druhé polovině 5. a na začátku 6 století, který v řečtině vylíčil pozdní římské dějiny³.

Jeho dílo obsahuje šest knih, ve kterých líčí události od 3. století se zřetelem především na údobí dominátu. Z jeho díla je patrné, že si sám uvědomoval určité přelomové údobí, ve kterém žil a pokoušel se také nalézt možné odpovědi na otázku, proč se římské impérium rozpadlo. Zosimovo dílo také obsahuje velké množství podstatných informací, především z politických dějin, které přibližují atmosféru pozdního římského císařství.

Velice cenným zdrojem informací představuje především jeho V. kniha (Války proti Gótům) v nichž velmi detailně přibližuje události po smrti Theodosia I. Neméně významnou částí jeho díla je i VI. kniha, která líčí dějinné události těsně před vypleněním Říma Alarichem roku 410, kde však bohužel záhy jeho dílo končí.

K Zosimovu dílu je nutné uvést ještě jednu významnou skutečnost, jeho práce je prodchnuta zřejmou averzí vůči křesťanství. Příkladem mohou sloužit antipatie vůči uskutečněným Konstantinovým reformám, a podobně jako u Ammiana je patrný jeho vřelý přístup k činům císaře Juliana.

Je nutné přiznat, že tato okolnost často svým způsobem do určité míry podlamuje Zosimovo dílo v porovnání s Ammianovým, neboť přestože Ammianus rovněž nesympatizoval s křesťanstvím, dovedl tuto otázku ve svém díle diplomaticky přejít.

² Zosimos, *Stesky posledního Římana*, přeložil Antonín Hartman, Odeon, Praha 1983

³ Podle názoru Josefa Česky (Josef Češka, *Zánik antického světa*, Vyšehrad 2000, s. 246)

V líčení pozdních římských dějin přispěl významnou měrou také Prokopios z Kaisareie, jehož dílo *Knihy o válkách*⁴ popisující války s Peršany, Vandaly a Góty jsem využil pro předkládanou práci, neboť Prokopiovo dílo, sahající až do roku 550, obsahuje pro danou tematiku řadu důležitých informací, nejen z hlediska válečných výprav, ale také pro vnitřní uspořádání římské říše, přestože jádrem jeho díla je líčení událostí až po pádu západní části říše.

V Prokopiovi lze vysledovat hlubší zájem o přiblížení nejen daných historických skutečností, ale také o přiblížení zeměpisných podmínek jednotlivých regionů, popisu historických památek a pro dějiny válečnictví nejsou jistě bez zajímavosti i přesné popisy válečných strojů a dalších vojenských zařízení. Z etnického hlediska jsou důležité pasáže zabývající se zvyky a vývojem jednotlivých etnik jak v římské říši tak i u římských sousedů.

Pro problematiku pozdního římského impéria a jeho vztahu k jednotlivým germánským etnikám přispěl velkou měrou Sidonius Apollinaris. Jeho *Dopisy* a *Básně* představují rozsáhlou pramennou základnu pro celkové poznání pozdně antického světa. Tím, že se především zabývá „všedními dny“ života germánských etnik, přibližuje pozdně antický svět zcela z jinak, nežli například Ammianus či Zosimos.

Jeho velký přínos zůstává zejména v tom, že nám svým jedinečným stylem dokáže umožnit proniknout do běžného života společnosti především 5. století, tedy časové údobí, které podle mého názoru mělo zásadní význam při utváření nové podoby Evropy.

Jeho zachycení „běžného života“ například u burgundského etnika je vskutku jedinečné, neboť například u Ammiana lze nalézt různé odkazy na barbarské etnika, ale jen zřídka přibližuje jejich všední život, určitou výjimkou snad může být pouze podrobnější pojednání o Hunech, kde ale jeho výklad postupně sklouzává až do nekompromisních osobních antipatií, kdežto Sidonius se pokouší na vybraných germánských etnikách přesvědčit o skutečnosti, že přestože se jedná o barbary, lze je svým způsobem částečně romanizovat, což u Ammiana, ale i Zosima je takřka nemožné. Velmi sympatické na Sidoniově díle je skutečnost, že přestože sám viděl nepřekonatelné problémy pozdní antické společnosti, které nebyly v moci jednotlivce, aby je vyřešil, svým jednáním a nabádáním ostatních se pokoušel v rámci svých možností přispět přes svoji funkci k nápravě společnosti.

⁴ Procopius, *History of the Wars*, trans. H. B. Dewing, Cambridge, Mass., and London: Harvard University Press & Wm. Heinemann, 1914; reprint ed., 1953-54

Vcelku jedinečné dílo svým charakterem představuje Salvianovo *De gubernatione Dei*. Na první pohled se až může zdát, že Salvianus jakoby stranil druhé straně, tedy germánské, avšak jeho dílo má hluboký mravní podklad. Snaží se poukázat na zásadní špatnosti římské společnosti, která se svým způsobem sama zevnitř ničí a komparací na germánskou „prostotu“ a křesťanské cítění, najít svůj morální podklad, ale nikoliv již na pohanských, nýbrž křesťanských základech⁵.

Jeho kritika však místy zachází až do krajností, což však na druhou stranu vede vcelku k „autentickému“ pohledu na úpadek pozdně antické římské společnosti. Jeho pohled je v celkovém kontextu velice pochmurný. Ammianus, který se také snaží o určitou nápravu společnosti, přistupuje k problémům jinak. Má-li se situace urovnat v pohledu Ammiana, je nutné navrátit se ke starým antickým římským zvykům. Salvianus však poukazuje na zásadní změnu, kdy pouze pravá křesťanská víra může římskou společnost očistit a zachránit. Vznikají tedy zde dva základní způsoby řešení situace. Přesto oba používají podobných metod, což může představovat poměrně vhodný „materiál“ pro celkovou komparaci smýšlení a názorů obou autorů.

Pro tuto práci jsem rovněž využil jako cenné pramenné základny k předkládanému údobí Jordanovo dílo *Getika*⁶. Jeho důležitost díla spočívá podle mého názoru zejména v tom, s jakou podrobností zachycuje, kromě svého hlavního zaměření, problematiku vandalského a hunského etnika. O přiblížení vandalské problematiky v rámci politických událostí 5. století se snaží zaujmout skutečně, v rámci možností, určitý historický nadhled, kdy jeho podání se velmi přibližuje Ammianovu stylu, avšak podobně také jako Ammianus dokáže zaujmout velmi kritická stanoviska, zejména v otázce hunského etnika, což je však vzhledem k římsko-hunským vztahům pochopitelné.

Přestože dílo *Řehoře z Toursu*⁷ není přímo tematicky zaměřené na sledované údobí této práce, je jeho přínos zde velmi důležitý, neboť prostřednictvím, zejména Sulpicia Severa, přibližuje mnohé události z různého úhlu pohledu v komparaci s jinými pozdně antickými autory – obzvláště, událostí týkajících se franckého etnika v průběhu 5. století.

Jeho osobní stanoviska však často podléhají řadě nepřesností, neboť kapitoly z údobí pádu

⁵ J. Bednaříková, *Stěhování národů*, Vyšehrad, Praha, 2003, s. 27

⁶ Jordanes, *Getika - sive De Origine Actibusque Gothorum*, Charles C. Mierow, J. Vanderspoele, Department of Greek, Latin and Ancient History, University of Calgary

⁷ *Řehoř z Toursu, O boji králů a údělu spravedlivých*. přeložil Jaroslav Kincl, Argo, 2005

západního impéria tvoří úvod k celému jeho dílu. Z tohoto důvodu nepřekvapí, že na mnoha místech se mýlí zejména v datování, ale bohužel místy, zejména u přiblížení alamansko-vandalské problematiky v Hispánii, jsou jeho závěry značně nepřesné – zejména v osobách panovníků. Buď jak buď, jako pramen pro srovnání s jinými autory popisující události spojené s postupným úpadkem západního impéria je Řehořovo místo v této práci velmi důležité.

V české odborné literatuře patří dějinnému údobí pádu západní části římské říše menší pozornost v porovnání se západní Evropou. Z českých autorů jsem v předkládané práci využil poznatků zejména z díla Josefa Češky – *Zánik antického světa*⁸.

Jeho dílo přináší čtenáři ucelený a přehledný přehled politických dějin pozdní římské říše počínajíc stručně od Diocletianovy tetrarchie, přes vládu Konstantina Velikého, až k obsáhlému výkladu dějinného údobí od 2. poloviny 4. století do pádu západní části říše. Vedle politických dějin se pokouší přiblížit také náboženskou otázku, především dogmatické spory, a postupnou proměnu postavení křesťanství vůči pohanskému náboženství v kontextu s vládní politikou císařů.

Údobí pozdní římské říše se stalo také předmětem bádání Jarmily Bednařikové, která ve svém díle *Stěhování národů*⁹, ve kterém přibližuje čtenáři jednu z nejvýznamnějších epoch v dějinách lidstva, popisuje, kromě přesunů především germánských etnik, také v menší míře stav římského impéria v pozdním údobí antiky.

Autorka se snaží sice ve stručnosti, ale v uspořádaném přehledu, přiblížit pozdní římskou říši z hlediska politického, kulturního, sociálního a vojenského vývoje. Vedle vnitřního uspořádání je čtenáři také přiblížen vztah Říma s germánskými etniky a jejich postupná christianizace. Především téma zabývající se přesuny germánských etnik v rámci západní části římské říše se stala pro předkládanou práci hojným zdrojem informací.

Další práce téže autorky - *Politické a společenské aspekty christianizace barbarů (Vizigótů, Ostrogótů a Vandalů)*¹⁰ - obsahuje velmi cenné informace o událostech, které provázely christianizační proces těchto etnik. Nezabývá se však pouze christologickou otázkou přijetí křesťanství, ale přibližuje také četné politické události, které tomuto procesu předcházely, nebo

⁸ Josef Češka, *Zánik antického světa*, Vyšehrad, 2000

⁹ Jarmila Bednařiková, *Stěhování národů*, Vyšehrad, 2003

¹⁰ Jarmila Bednařiková, *Politické a společenské aspekty christianizace barbarů (Vizigótů, Ostrogótů a Vandalů)*, Masarykova univerzita Brno, disertační práce, 1990

do něho zásadním způsobem přímo zasahovaly. Autorka se snaží přiblížit zejména motivy jednotlivých kmenových vůdců, kteří v důsledku postupného vývoje evropské civilizace ke křesťanství opouštěli z politických důvodů pohanské kultury a pokoušeli se prostřednictvím křesťanství „přenést“ svá etnika přes práh nové éry. Kromě uvedených barbarských etnik samozřejmě neopomíjí sledovat také poměr germánských etnik vůči římskému impériu, přičemž pečlivě sleduje klíčové události v říši, které se měly podílet na tomto procesu a retrospektivně líčí vztah Římanů k nim.

Dílo *Pád říše římské*¹¹ autora Michaela Granta patří k významným dílům zabývajících se pádem západního římského impéria. Autor se pokouší, na rozdíl od Gibbona, již o systematické zodpovězení příčin pádu západní části římské říše. Mezi největší vlivy, které přivodily pád západní části říše, uvádí selhání armády, špatně řešenou sociální otázku ve vztahu státu vůči jednotlivým vrstvám římského obyvatelstva, špatné vztahy obou částí římské říše a ještě mnohé další.

Na rozdíl od Edwarda Gibbona, ke kterému se autor hlásí jako ke svému předchůdci, je jeho pohled ucelenější, klade si otázky na zásadní možné příčiny úpadku pozdně antické římské říše a pomocí komparativního sledování jiných autorů zabývajících se rovněž touto problematikou, se snaží o kompletní ucelený přehled, ve kterém nabízí řadu podnětů k bližšímu zkoumání.

V předkládané práci jsem využil i další díla Michaela Granta - *Římští císařové*¹² a *Dějiny antického Říma*¹³. V obou uvedených dílech jsou přiblíženy především politické dějiny římského impéria s detailním popisem biografí všech římských císařů. U díla *Římští císařové* je však nutné dbát určité ostražitosti, neboť autor zde využil jako pramenného materiálu sbírku *Historia Augusta*, a tudíž některé skutečnosti o životě římských císařů jsou místy zavádějící, přestože dílo je z velké části předkládáno velice přehledně.

Přes tyto uvedené nedostatky, představuje tato kniha velmi dobrý „slovník“ o politickém životě všech císařů, přičemž autor uvádí i řadu uzurpátorů římského trůnu, kteří určitým způsobem sehráli roli v politických událostech římského impéria. V omezené míře se také věnuje jednotlivým římským sousedům, se kterými římské impérium vedlo diplomatické vztahy či

¹¹ Michael Grant, *Pád římské říše*, BB ART, 1997

¹² Michael Grant, *Římští císařové*, BB ART, 2002

¹³ Michael Grant, *Dějiny antického Říma*, BB ART, 1999

válčilo – a to zejména germánským etnikům, kdy využívá i citací z děl pozdně antických autorů.

K pochopení vzájemných vztahů mezi římskou říší a Franky, kteří se s postupujícím časem více a více uplatňovali, především po vojenské stránce, v římské říši, slouží dílo Edwarda Jamese *Frankové*¹⁴. V práci jsem použil informací především z druhé kapitoly – Frankové před Chlodvíkem, kde je autorem přiblížena etnická problematika Franků v rámci římské říše ve 4. a 5. století.

Z pohledu především římských dějin je dílo E. A. Thompsona *Hunové*¹⁵. Podobně jako dílo P. Heathera Gótové, je i Thompsonovo dílo zaměřeno nikoliv pouze na jeden národ, ale na vylíčení širších mezinárodních souvislostí v údobí na sklonku antiky a počátku středověku. Autorův zájem se soustředí zejména na údobí před vládou a za vlády Atily, ale pokouší se také o přiblížení hunské společnosti a o analýzu příčin zhroucení hunské říše. Pro pozdně římské dějiny západní části říše je také důležitým prvkem v této publikaci detailní přiblížení vzájemných vztahů mezi Atilou a Flaviem Aetiem.

Germáni, Malcolma Todda¹⁶, přibližuje problematiku jednotlivých nejznámějších germánských kmenů jako byli Gótové, Svébové, Vandalové, Frankové, Alamani, Burgundi, Sasové, Frísové, Langobardi a Gepidové, jejich historických vývoj, náboženskou otázku, kulturu, ale také diplomacii s římskou říší.

Pro tuto práci je Toddovo dílo důležité zejména pro bližší pochopení hlubších souvislostí vzájemných vztahů nejen Říma s germánskými sousedy, ale také mezi germánskými kmeny vůbec, neboť sledováním „politických“ cílů jednotlivých germánských kmenů a jejich postupné společenské transformace v rámci římské říše lze vzdáleně vysledovat i možné příčiny pádu západního římského impéria.

Z cizojazyčné literatury jsem využil především děl J. B. Buryho – *Later Roman Empire – from the death of Theodosius I. to the death of Justinian*, dílu I. a II.¹⁷. Oba díly díla britského historika popisují detailně politické, náboženské, vojenské, správní, etnické, hospodářské a sociální aspekty pozdně antického římského císařství.

¹⁴ Edward James, *Frankové*, Lidové noviny, 1997

¹⁵ E. A. Thompson, *Hunové*, Lidové noviny, 1999

¹⁶ Malcolm Todd, *Germáni*, Lidové noviny, 1999

¹⁷ J. B. Bury, *Later Roman Empire – from the death Theodosius I. to the death to Justinian I.,II.*, Dover Publications, Inc. New York, 1958

Pro předkládanou práci jsem využil zejména první díl, ve kterém autor s detailní přesností líčí zejména Stilichonovu politiku a invazi germánských kmenů přes Rýn a jejich další rozmach na území západní části římské říše. Bez zajímavosti nejsou ani kapitoly zabývající se hunskou invazí a vzájemnými vztahy Attily a Flavia Aetia a úlohy Ricimera na samém sklonku existence západní části říše.

Britský historik Stewart Perowne ve své práci, *The End of the Roman World*¹⁸, sleduje postupnou přeměnou antického údobí v raně středověkou epochu. Perowne se pokouší ve svém díle přiblížit běžný život římských občanů v pozdně antickém údobí římských dějin, ale také sleduje politický a náboženský vývoj v závěrečné fázi existence západní části říše a pokouší se o nalezení určité hraniční čáry mezi sklonkem antiky a raným středověkem.

Specificky zaměřeným dílem na problematiku vývoje měst a městské správy mezi údobím pozdní antiky a raného středověku je dílo autorů G. P. Brogiola, N. Gauthiera a N. Christie – *Towns and their territories between late Antiquity and early middle Ages*¹⁹. Autoři ve svém díle sledují zejména správní a hospodářské aspekty měst daného údobí, jejich obchodní činnost v rámci římské správy. Jedním z hlavních prvků této publikace je přiblížení a posléze odborná expertiza římské *villae*, zejména v Hispánii, v rámci dějinné proměny římských měst v raně středověký prvek.

Historii pozdního římského císařství v údobí let 284 – 430 přibližuje také Averil Cameron v publikaci *The later Roman Empire AD 284 – 430*²⁰. Čtenáři jsou předkládány souvislé politické dějiny daného údobí, dále sociální a ekonomická otázka, ale také vojenské složení pozdně římské armády a v neposlední řadě také římská kultura na sklonku starověkých dějin. Z hlediska předkládané práce jsem využil informací především z oblasti římské ekonomiky a sociální otázky.

Problematikou úpadku západního římského impéria se zabývá i práce britského historika E. A. Thompsona *Romans and Barbarians*²¹. Autor se zabývá v první kapitole usídlením barbarů

¹⁸ Stewart Perowne, *The End of the Roman World*, Hodder and Stoughton, 1966

¹⁹ G. P. Brogiolo, N. Gauthier, N. Christie, *Towns and their territories between late Antiquity and early middle Ages*, Brill, 2000

²⁰ Averil Cameron, *The later Roman Empire*, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, 1993

²¹ E. A. Thompson, *Romans and Barbarians*, The decline of the Western Empire, The University of Wisconsin Press, London, 1982

v jižní Galii v 5. století z hlediska politického vývoje, přibližuje osídlení a přesuny germánských etnik v této oblasti a zejména činnost Flavia Aetia, v dalších kapitolách se zabývá Vizigóty a jejich vývojem od krále Fritigerna do Eurica a zejména politickými událostmi v Itálii na samém sklonku existence západní části římské říše se zřetelem k sesazení Romula Augustula a přebrání moci Odovakerem, bez zajímavosti není ani kapitola zabývající se invazí barbarů do Hispánie z pohledu Hydatia z Lemicy a následným vznikem svébského království v Galicii.

Dílo Herwiga Wolframa - *History of the Goths*²² – zachycuje problematiku historie a vývoje gótského etnika. Autor se ve svém díle snaží postihnout všechny důležité skutečnosti a to od etnogeneze, kdy se zabývá vůbec vznikem pojmenováním Gótů, přes utváření samostatného etnika Gótů, a jejich výboje ve třetím století podél Černého moře, nezanedbává ani jejich politickou organizaci a kulturu.

Ve třetí a čtvrté kapitole, které jsou pro předkládanou práci stěžejní, se Wolfram zabývá dějinnými událostmi Gótů od Adrianopole po rok 418 se zřetelem na krále Alaricha a jeho úlohu v dějinném procesu úpadku západní části římské říše. Zejména čtvrtá kapitola je věnována dějinám Galie v 5. a na počátku 6. století, kdy vzniká Toulouské království. Zde Wolfram velmi podrobně rozebírá všechny stránky politického a kulturního vývoje v dané oblasti, přičemž se poměrně hluboce také zabývá i náboženskou otázkou.

* * *

²² Herwig Wolfram, *History of the Goths*, University of California Press, 1988

NA ROZHRANÍ VĚKŮ

Příčina pádu římské říše je již po dlouhá léta předmětem bádání mnoha historiků, jak ve světovém, tak v národním měřítku. Předně je nutné podotknout, že nalezení jednoznačné odpovědi na tuto problematiku není jednoduché, a proto vědecké bádání v této oblasti je nanejvýš potřebné, neboť s pádem západní části římské říše končí jedna epocha evropské civilizace a začíná epocha nová – středověk.

V průběhu posledního století existence západní říše také postupně probíhá proces označovaný jako stěhování národů. Přestože přesuny germánských etnik probíhaly již v dřívějších dobách, 5. století je výjimečné v tom, že došlo k novému formování Evropy, poté, kdy západní část římské říše přestala existovat, a právě v tomto období lze vysledovat kořeny současného geografického a etnického složení současné Evropy.

Moje snaha v předkládané práci má za cíl přispět k tomuto tématu, předložit a přiblížit komparativním pohledem latinsky píšících autorů zejména 4. a 5. století jejich pohled jednak na římskou společnost, ale především na germánské etnikum, které se stávalo postupně vůdčí politickou silou, která ovlivňovala dějiny římské říše v její závěrečné fázi.

Zajisté lze přijmout stanoviska odborných autorů jako E. Gibbona²³, S. Perowna²⁴, J. B. Buryho²⁵, M. Granta²⁶, W. Goffarta²⁷, P. Heathera²⁸, E. Jamese²⁹, J. Češky³⁰, J. Bednařikové³¹, a mnoha dalších, že pád západní části římského impéria měl hluboké kořeny již dávno předtím, než-li Odovaker sesadil Romula Augustula z římského trůnu.

²³ Edward Gibbon, *The Decline and Fall of the Roman Empire*, Methuen and Co., London 1896-1900

²⁴ Stewart Perowne, c.d.

²⁵ J. B. Bury, c.d.

²⁶ Michael Grant, *Pád římské říše*, BB ART, 1997

²⁷ W. Goffart, *Barbarians and Romans AD 418-584*, Princeton, 1980

²⁸ Peter Heather, c.d.

²⁹ Edward James, c.d.

³⁰ Josef Češka, c.d.

³¹ Jarmila Bednařiková, c.d.

Právě pečlivým a důsledným sledováním dějinných událostí pozdního římského císařství prostřednictvím latinsky píšících pozdně antických autorů – obzvláště dějinného údobí posledního století existence západní části říše – bych chtěl vysledovat hlubší příčiny pádu říše, která po dlouhá staletí vládla a ovládala desítky národů Evropy, Malé Asie, Levanty a severní Afriky.

Existují dvě základní teorie o pádu západní části římského impéria – jednak, že k rozvratu došlo následkem intenzivního náporu germánských kmenů a národů již od 3. století, což mělo za následek především postupnou ztrátu kontroly v následujících stoletích nad územími položenými západně od Rýna a dále, že k rozvratu došlo z hlubokých vnitřních příčin.

Obě teorie lze vcelku přijmout, avšak s důrazem, že jsou úzce spojeny, nutno je vzít také v úvahu, že Římská říše, a především její západní část, začala postupně, ale nezadržitelně ve svém vývoji stagnovat a naopak její východní část se postupem času ukazovala být daleko životaschopnější³².

* * *

Nalézt přímou hraniční čáru mezi koncem antiky a počátkem středověku je nemožné, neboť určit přesný rok, kdy končí jedna epocha a začíná epocha nová nelze. Je nezbytné sledovat politický, náboženský, kulturní a etnický vývoj celé pozdně antické společnosti a až poté se přiklonit k určitému závěru. V odborných publikacích je povětšinou dělicí čarou uváděn rok 476, tedy sesazení Romula Augustula z římského trůnu, avšak při pohledu na římskou říši již 3. století nalezneme velké rozdíly s Římem Octaviana Augusta³³.

Osobně se přikláním k názoru, že římská říše po vládní krizi v průběhu 3. století, ze které vyšla jen díky razantnímu zásahu císaře Diocletiana do státotvorného uspořádání, nebyla již plně antickou římskou říší. Proměny, které ji postihly, byly natolik hluboké, že společenský vývoj se nenávratně proměnil.

V údobí zvaném „vláda vojenských císařů“³⁴, kdy se na římském trůně v průběhu půl století vystřídal na dvaadvacet císařů, povětšinou vojáků a z menší části senátorů, prošla římská říše vývojem, který vedl nenávratně k zániku antické římské tradice.

³² Bohumila Zástěrová, *Dějiny Byzance*, Academia, Praha 1996, s. 6

³³ Averil Cameron, c.d., s. 30-31

³⁴ Počínaje rokem 235, kdy se vlády ujal polobarbarský voják Maximinus Thrax (235-258)

Předně je nutné vzít v úvahu, že v průběhu tohoto údobí zachvátila římskou říši řada vojenských porážek, přestože její vojenská síla byla více než úctyhodná, ale neustálé krvavé boje o císařskou moc dostaly římskou říši do chaosu, kdy leckdy ani římstí občané nevěděli, který císař je legitimní³⁵.

Avšak nebyly to pouze vojenské události, které v průběhu 3. století měnily tvář antického Říma. Neméně důležitou skutečností pro vývoj v římské říši představovalo nařízení císaře Caracally³⁶ - *Constitutio Antoniniana*, udělovalo prakticky veškerému obyvatelstvu císařství postavení římských občanů, což bylo až dosud vyhrazeno pouze obyvatelům Itálie a poměrně malé elitní skupině obyvatel provincií. Toto nařízení mělo hluboké důsledky i pro armádu, neboť tento krok vyhladil tradiční rozdíly mezi římskými legionáři a pomocnými sbory, které byly složeny z vojáků bez římského občanství, čímž na jednu stranu byla zavedena určitá vojenská jednotnost, ale na druhé straně služba v římské armádě přestávala být z hlediska udělení občanství něčím výsadním.

Caracallův edikt měl však zejména finanční cíle, neboť se rozšířil počet osob, které musely platit nepřímé poplatky za dědictví a osvobození otroků – daně, kterým podléhali pouze římstí občané. Tento císařský akt byl nepochybně dalším krokem v postupném procesu, v němž docházelo k odstraňování privilegovaného římského občana, což v celkovém pohledu oddalovalo římskou říši od klasických římských antických tradic a přibližovalo jí ke raně středověké římské společnosti³⁷.

Podle mého mínění lze z hlediska římské společnosti na počátku 3. století vysledovat další skutečnost, která otřásla antickými tradicemi Říma. Jedná se o průběh vlády údajného Caracalova syna Elagabala³⁸. Jeho vláda se vyznačovala dvěma novými prvky – preferencí východního slunečního kultu a vlivným postavením žen na jeho dvoře.

³⁵ Josef Češka, c.d., s. 19

³⁶ Caracalla – římský císař, který vládl mezi léty 211-217, kromě výše uvedeného právního opatření se „proslavil“ zaváděním galské módy do Říma – nosil dlouhý galský plášť, paruku ze světlých vlasů upravenou v germánském stylu z důvodu k projevům sympatií ke Germánům

³⁷ Michael Grant, Římští císařové, s. 136-137

³⁸ Elagabalus (218-222), římský císař, který se kromě uvedených skutečností „proslavil“ svým absolutně neřímským chováním a nezřízeným osobním životem

Elagabalus, původem z části Syřan, zastával dědičné postavení kněze slunečního boha El-Gabala³⁹ v Emesse a po epizodní vládě císaře Macrina⁴⁰, jako syn Caracally, usedl na římský trůn a jako augusty (!) byly dokonce svolány Julia Maesa a Julia Soamias⁴¹. Obě dokonce zasedaly v senátě vedle předsedajících konsulů a řídily vládní záležitosti⁴².

Krátce po ovládnutí Říma se Elagabalus pokusil co nejrychleji začlenit do císařského teologického systému kult boha Slunce, přičemž absolutně nebral ohledy na klasické římské náboženské tradice, kdy postavil svůj místní východní sluneční kult na vrchol státního římského náboženství – dokonce jej nadřadil uctívání boha Jova. Jeho svazek s vestálkou Severou měl znázornit spojení dvojí víry, tedy římské a orientální, ze stejných důvodů přisoudil římskou bohyni Minervu⁴³ bohu El-Gabalovi za manželku.

Pro římskou říši tento východní kult a teokratický dvorský ceremoniál nenašel v této době velkou oblibu a nakonec byli Elagabalus i s jeho matkou roku 222 zavražděni ve vojenském táboře opozicí vedenou Severem Alexandrem⁴⁴, na jejíž stranu se přidala i Julia Maesa⁴⁵.

Z náboženského pohledu byl ovšem Elagabalův zásah do tradičního římského náboženství přímo skandální, kdy jeho sluneční božstvo bylo, sice pouze dočasně ale oficiálně, prohlášeno za nejvyšší v celé římské říši!

V následujících úvodních řádkách se pokusím alespoň zhruba nastínit okolnosti, které antickou římskou říši postupně přetvořily v raný středověký stát, neboť na ni měly, kromě rozsáhlých vnitřních problémů, také velký vliv širší „mezinárodní“ události.

* * *

³⁹ El-Gabalus, představitel nejvyššího semitského božstva Ela

⁴⁰ Macrinus (217-218), římský císař, byl prvním Mauretánцем, ale i prvním mužem, který nebyl senátorem a usedl na trůn

⁴¹ Julia Maesa Elagabalova babička, Julia Maesa, jeho matka

⁴² Rigobert Günther, Římské císařovny, Svoboda, Praha, 2000, s. 14-15

⁴³ Minerva, etruská a italská bohyně (zobrazována s přilbou, oštěpem a štítem), v kultu se projevovala zejména její funkce ochránčyně řemesel. V údobí římského císařství se Minerva stala i bohyní vítězství

⁴⁴ Severus Alexander (222-235), římský císař bratranec Elagaballa

⁴⁵ Michael Grant, Římští císařové, BB Art, 2002, s. 144-147

Vnitřní krizi, která zasáhla římskou říši ve 3. století, nejprve využili Gótové, kteří ve velkém počtu překračovali od konce třicátých let 3. století dolní Dunaj, aniž by narazili na vážnější římský odpor, a postupně plenili pohraniční Thrákii a Moesii, římská Dákie se stala posléze terčem útoků Karpů.

Citelnou ranou pro římskou říši se stala velká porážka u Abritu v Malé Skythii roku 251⁴⁶, kde proti sobě narazila gótská vojska pod vedením náčelníka Knivy a římských vojsk v čele s císařem Deciem⁴⁷ a jeho synem a spoluvládce Herenniem Etruskem, kteří oba v bitvě padli⁴⁸.

Z dalších vojenských katastrof tohoto období je nutné zmínit také četné porážky římských vojsk při pobřeží Černého moře, kdy Gótové a Herulové postupně napadali ostrovy ve východní části Středozemního moře, včetně Kréty, Rhodu a Kypru a podnikali dále výpady i do Malé Asie. Od roku 267 nebylo ušetřeno válečného běsnění ani pevninské Řecko, kdy především Herulové s dalšími germánskými kmeny vyplenili Korint, Argos, Spartu a další významná řecká města.

Dalším důležitým momentem v římských dějinách představoval rok 271, kdy dlouhodobě pleněná Dákie se stala pro římskou říši neudržitelnou a císař Aurelianus⁴⁹ nařídil její vyklizení, ztrátu tohoto území nemohla zamaskovat ani chvatně zřízená reorganizace správních celků na pravém břehu Dunaje, kdy zde vznikly dvě nové provincie – Dacia Ripensis a Dacia Mediterranea⁵⁰.

Alespoň v určitém klidu nezůstala ani rýnská hranice, kdy pod stálým tlakem germánských kmenů v letech 259-260 bylo ztraceno území *Agri decumates*⁵¹. Roku 257 byl prolomen římský limit a následovalo hromadné plenění a pustošení galských měst především Alamany a Franky, přičemž útok byl natolik silný, že útočící barbaři pronikli až do hispánského města Tarraca a do severní Itálie.

⁴⁶ Josef Češka, c.d., s. 19

⁴⁷ Traianus Decius (249-251), římský císař, který se nechvalně proslavil systematickým pronásledováním křesťanů

⁴⁸ bylo to tak poprvé, kdy v bitvě proti cizímu nepříteli padl římský císař.

⁴⁹ Aurelianus (270-275), římský císař, který mj. nechal postavit obranný val kolem Říma, který měl celkově asi dvacet kilometrů v obvodu, z důvodu hrozby pronikání germánských kmenů na Apeninský poloostrov

⁵⁰ Josef Češka, c.d., s. 20

⁵¹ *Agri decumates* – strategicky velmi důležitý územní klín mezi horním Rýnem a horním Dunajem, který byl pro Řím navždy ztracen

Údobí určitého klidu na Východě skončilo pro Řím naneštěstí rovněž v době, kdy říše spěla ke krizi, neboť roku 224 na základech starověké parthské říše vzniká tzv. novoperská říše, poté, kdy dynastie parthských Arsakovců je svržena zakladatelem sásánovské dynastie Ardaširem I. (224-241), který se o dva roky později po svém nástupu v Ktésifontu nechává korunovat jako Artaxerxés. Artaxerxés záhy vystupuje programově s nárokem na všechna asijská území, která dříve byla zahrnuta do staroperské achaimenovské říše.

Přestože římská říše zde dokázala vcelku zavčas zmobilizovat své síly a po počátečních dílčích úspěších se zdálo, že perskému tlaku odolá a uchrání tak svá města v asijských provinciích, nakonec roku 253 za vlády císaře Trebonia Galla⁵² perský král Šapúr I. zahájil velkou ofenzívu proti římským východním provinciím, která trvala bezmála deset let.

Během této doby perská vojska doslova zaplavila Mezopotámii a Sýrii a zmocnila se i samotného hlavního syrského města Antiochie. Neschopnost Říma vojensky se prosadit proti Šapúrovi I. byla korunována zajetím římského císaře Valeriana roku 260 Šapúrem I. a jeho odvečením do Persie, což představovalo pro římskou říši nesmazatelnou potupu⁵³.

Vedle velkých vojenských porážek, které Řím v průběhu 3. století postihly, je nutné ještě v tomto kontextu zmínit událost, která do té doby v římských dějinách neměla obdoby a která i nepřímo ovlivnila na jistou dobu hospodářský a náboženský život v říši. Roku 269 se zmocnila významné římské obilnice Egypta a tzv. římské Arábie Zenobia, vdova po palmýrském vládcí Odainthovi, kterého římský císař Gallienus za jeho zásluhy jmenoval do hodnosti *corrector Orientis* a poté mu udělil i čestný titul *Restituor totius Orientis*.

Zenobia se nejen nechala označovat jako Augusta, ale tento titul udělila i svému synovi Vaballathovi a navíc začala razit i své vlastní mince – to vše znamenalo jednoznačné odtržení od římské říše. Až rázný vojenský zásah již výše zmíněného císaře Aureliana, který Zenobiinu armádu na hlavu porazil nejprve u Antiochie a posléze u Emessy. Avšak v průběhu této války, která trvala až do roku 272, kdy hlavní centrum odboje Palmýra kapitulovalo a Zenobia byla zajata, pronikal do římského náboženství náboženský orientální kult – Sol invictus⁵⁴, jehož

⁵² Trebonius Gallus (251-253), římský císař, za jehož vlády proběhly patrně největší pohromy v tomto údobí římského císařství vedle vypuknutí z jedné z největších epidemií moru utrpěla říše řadu velkých vojenských porážek

⁵³ Josef Češka, c.d., s. 21-22

⁵⁴ Sol invictus = neporazitelné Slunce

velkým vyznavačem se stal i sám císař Aurelianus⁵⁵.

Důležitým poznatkem z těchto zmíněných skutečností 3. století, které velmi negativně ovlivnily římskou říši, byl celkový hospodářský úpadek, kdy nominální hodnota římského platidla citelně klesla, což velmi negativně dolehlo na celou hospodářskou strukturu, zejména na daňovou politiku a armádu.

S hospodářským úpadkem následoval i úpadek kulturní. Politický rozkvět měst upadal a antické pohanské římské náboženství se ukázalo být v těchto dobách přežitkem⁵⁶. Přestože si ještě nadále udržovalo oficiální náboženství ve společnosti dominantní postavení, východní náboženské kultury, nové filosofické směry a pozvolna stále více sílící křesťanství měnily pozvolna, avšak jistě, římskou antickou společnost.

Dalším momentem, který předznamenal vznik nové epochy, byla oficiální legalizace křesťanství. Dodnes zůstává rozporuplné zodpovězení otázky, nakolik křesťanství proměnilo římskou antickou říši v římskou raně středověkou říši a zda bylo pro Řím jednotícím prvkem, který pomohl k celistvosti pozdně antické římské společnosti, která byla postupně zmitána v hlubokých vnitřních i vnějších krizích.

Legalizace křesťanství měla nepochybně dva přední cíle v poměru státu k církvi – pro císaře znamenala opření o duchovní moc, což vycházelo z Konstantinovy myšlenky, že je jedna římská říše, a že je také jedna křesťanská církev – katolická, tím by byl navozen jednotící prvek, který by napomohl upevnit celistvost říše. Na druhé straně církev měla mít od státu garantovanou ochranu⁵⁷.

Pravdou však zůstává, že legalizace křesťanství byla mezníkem nejen v římské říši, ale znamenala také oficiální nástup křesťanského duchovního směru k poměru ke státu, a přestože římské pohanské náboženství nebylo ještě zdaleka vytlačeno z říše a po dlouhou dobu si ještě zachovávalo své místo, tak se křesťanství postupně stávalo dominantním náboženstvím v říši a bylo u zrodu nové dějinné epochy - středověku.

V této části je také nutné alespoň zmínit dopad nájezdů barbarských germánských etnik na hranice římské říše. Germánské osidlování představovalo spíše postupný proces, než-li náhlou

⁵⁵ Josef Česka, c.d., s. 22-23

⁵⁶ Stewart Perowne, c.d., s. 24-25

⁵⁷ Averil Cameron, c.d., s. 57-59

katastrofu, kterou pro Řím představoval především až rok 406⁵⁸.

Počínaje 2. stoletím římská vláda byla nucena okolnostmi umožnit usídlování germánského obyvatelstva ve svých provinciích. Tento stav kulminoval zejména ve 4. století, kdy především velké počty Germánů, ale také Sarmatů byli usazeni jako zemědělstí a vojenští kolonisté ve zpusťšených pohraničních oblastech, především na Balkáně a v severní Galii a byli tak ve větší či menší míře postupně romanizováni.

Tito usedlíci vystupovali poté v západní části římské říše jako foederati a byli zařazováni především do pohraničních vojenských jednotek římské armády. Z nejrůznějších germánských etnik je nutné připomenout alespoň Franky, obzvláště sálské, jejichž hlavní vojenské osobnosti, jako například Merobaudes, Arbogast nebo Bauto, významně ovlivňovali v římské říši v průběhu 4. století i politické dění⁵⁹.

Nastíněná etnická problematika měla pro římskou říši zásadní význam, neboť postupně se římská říše začala „barbarizovat“, a třebaže velitelé římské říše barbarského původu byli co do vojenských schopností výborní, římskou říši tento jev nepochybně dějinně posunul k raně středověkému státu⁶⁰.

Na Východě byla ještě důležitější pozice Gótů, kteří zde doslova utvářeli v tomto období římské dějiny. Následující řádky alespoň stručně přiblíží římskou politiku vůči Gótům, kteří ve druhé polovině 4. století v dunajské oblasti hráli hlavní roli.

Hunská expanze, jenž uvedla do pohybu řadu národů včetně Gótů měla za následek, kromě jiného, vytvoření dvou základních seskupení, tedy Vizigótů a Ostrogótů, kteří dohromady vytvořily mohutnější a soudržnější celky než tomu bylo kdykoli dříve v gótské historii⁶¹.

Kolem roku 376 se na Dunaji objevily dva gótské kmeny, Tervingové a Greutungové, kteří požádaly římskou říši o azyl. Důležitou skutečností bylo, že v této době byl císař Valens na tažení proti perské říši a trvalo dva roky, než-li byl schopen sestavit dostatečně početnou armádu na Balkáně. Z tohoto důvodu byla římská politika vůči Gótům do značné míry diktována nemožností

⁵⁸ B. Zástěrová, c.d., s. 49

⁵⁹ Averil Cameron, c.d., s. 133-134

⁶⁰ J. B. Bury, c.d., s. 42-45

⁶¹ Peter Heather, c.d., s. 138

posílit dunajskou hranici⁶². Římané již po staletí postupovali v otázce přesídlování přistěhovalců na své území podle jasně daných principů, které spočívaly v tom, že všichni přesídlenci byli zejména po vojenské a politické stránce podrobeni, poté rozděleni a nakonec rozptýleni po římské říši. Rok 376 byl však do určité míry v tomto ohledu zlomový, neboť říše měla na Balkáně pouze omezený počet vojenských oddílů, které byly schopny udržet pouze jednu gótskou skupinu Greutingy, kdežto Tervingové musely být Římem přijati. Následný vývoj vztahů mezi říší a Góty bude přiblížen v samostatné kapitole zabývající se gótskou problematikou.

* * *

Závěrem této úvodní části bych chtěl zmínit ještě jeden prvek, který proměnil římskou antickou civilizaci v raně středověký stát. Tento proces začal velice brzy koncem 2. století, kdy postupně nastává úpadek městské správy a středního stavu. Římská společnost se také začíná diferencovat do dvou základních tříd, jednak se jedná o pozemkové vlastníky na jedné straně a na straně druhé o nemajetné rolnictvo⁶³. Vládní opatření, která měla za cíl opět stabilizovat a zachovat střední stav městského života a městských úřadů, se však minula účinkem, a naopak stále silící zvyšování daní, zejména daň z hlavy, znemožnilo jakoukoli významnější stabilizaci společenských poměrů. Systém městských úřadů byl zachráněn jen díky dosazení zvláštního vládního úředníka, nazývaného comes⁶⁴, který se zodpovídal přímo vládě. Avšak i přes tento zásah město jako orgán přestávalo být rozhodujícím orgánem říše⁶⁵. S hospodářsky prosperujícího státu se tak postupně stával stát agrární. S tímto stavem se nakonec musela smířit i vláda a jejím hlavním úsilím v hospodářské politice bylo udržet počet venkovského obyvatelstva a zajistit prosperující zemědělství.

Tento státní mechanismus nakonec přivodil stav, kdy rozpočet římské říše byl plně závislý na pozemkové dani. Tato vládní politika však zcela změnila ráz římské společnosti, kdy daňový tlak

⁶² Josef Češka, c.d., s. 144-146

⁶³ M. Rostovtzeff, *The social and economic History of the Roman Empire*, Oxford at the Clarendon Press, 1957, second edition, s. 371-374

⁶⁴ comes – hrabě

⁶⁵ Josef Češka, c.d., s. 227

byl natolik vysoký, že malí statkáři jako společenská vrstva zanikali⁶⁶. Nakonec tedy římské otroctví přešlo do určité formy nevolnictví, kdy nevolník již nemohl být kupován nebo prodáván, ale nesměl být odloučen od své půdy, na druhou stranu však mohl vést rodinný život. Změna systému římského hospodářství nakonec změnila i samotnou římskou říši v raně feudální stát⁶⁷.

⁶⁶ tamtéž, s. 151

⁶⁷ Michael Grant, Pád římské říše, s. 65-69

1.

POZDNĚ ANTICKÝ ŘÍM OČIMA SOUČASNÍKŮ

• AMMIANUS MARCELLINUS

Ammianův pohled na pozdně antickou římskou říši lze rozdělit do několika hlavních proudů. První důležitou skutečností je, že Ammianus nebyl křesťanem, ale „starořímanem“, který se však nenechal strhnout k nenávisným projevům ke křesťanství a snažil se hledat ideály v minulosti. Z tohoto důvodu je pochopitelná jeho velká náklonnost k činům císaře Juliana, tedy císaře, který jako poslední římský císař se oficiálně hlásil k římskému pohanskému náboženství, a kterého za jeho činy velmi velebí.

O tom jak si Ammianus Juliana vážil, lze široce vyčíst v jeho díle. Pro příklad uvedu úryvek pojednávající o nástupu Juliana do císařské hodnosti, kdy promlouval k vojsku, aby upustilo od násilného převratu proti jeho bratranci augustovi Constantiovi II.:

„Nechť, prosím, ustane na chvíli hněv a pak se snadno bez rozbroje či dychtění po převratu dosáhne toho, co požadujete. Poněvadž vás zdržuje půvab vlasti a bojíte se nezvyklých i cizích míst, vraťte se nyní do svých domovů, a když se Vám to nezamlouvá, nebudete nuceni uzříti nic za Alpami. A před Augustem, který je přístupný rozumným důvodům a velmi moudrý, to také s náležitou omluvou ospravedlním.“⁶⁸

A jak dále zaznamenává Ammianus, poté, kdy byl po tomto projevu Julianus provolán za Augusta:

„Aby pak byl poctivě dodržen pořádek, aby v odměňování statečných mužů nevládla korupce a aby hodnosti neuchvacovali zakuklení ctižádostivci, před důstojnou tváří vaší rady nařizují: žádný civilní hodnostář ani vojenský velitel nesmí dosáhnout vyšší hodnosti na základě něčeho jiného než zásluh, přičemž ten, kdo se pro kohokoli pokusí získat protekci, neodejde bez

⁶⁸ Ammianus Marcellinus, c.d., s. 182

zahanbení. ⁶⁹

Text vypovídá nepochybně o tom, že Julianus je podle Ammiana určitým vzorem císaře „starého typu“, který velebí staré římské ctnosti, zejména skromnost, a který může vyvést římskou říši z chaosu.

Ve skutečnosti je však nutné vzít v úvahu, že Julianus se ve svém způsobu vlády a zejména v zákulisních praktikách, pomínou-li samozřejmě náboženskou otázkou, nijak výrazně nelišil od svých předchůdců⁷⁰. Přestože Juliana považoval za vzor římského císaře, na jeho předchůdce nijak zvlášť nezanevřel a hovořil o nich s úctou, jakožto hlavou římského světa.

Pro příklad je vhodné uvést událost, kterou začala Julianovu vládu – jeho svolání caesarem od Constantia II. Na uvedeném příkladu lze poznat, že Ammianus, i když nepochybně přes velké výtky, si svým způsobem vážil i augusta Constantia II., když zaznamenal jeho projev vůči Julianovi:

*„Bud' mi tedy nápomocen jako účastník mých námah a nebezpečí, ujmý se ochrany a správy Galie a snaž se s veškerou dobrotivostí ulehčit zdeptaným oblastem. A bude-li nutné utkat se s nepřáteli, postav se neochvějně přímo mezi praporečníky, jako rozvážný povzbuzovatel k odvaze rozněcuj bojující velmi ostrážitě v pravý čas tím, že jim půjdeš v čele, ve zmatku jej podporuj zálohami, v zahálce jim čiň umírněné výtky a chtěj být nejpravdivějším svědkem skutků horlivých i liknavých. Proto postupuj pod tlakem tíživých poměrů jako statečný muž, který má vést muže rovněž statečné.“*⁷¹

Skutečnost, kterou však nedokázal unést, a na kterou neustále ve svém díle poukazoval spočívala v tom, že římská říše je ničena nejen zvenčí, ale také vnitřními rozkoly, zejména dvorskými intrikami, které připravovaly římskou říši o její soudržnost, a proto lze v jeho díle vyčíst místy až radostné projevy s přísného potrestání vládních intrikánů.

Pro názorný příklad, jak dvorské intriky Ammiana rozezlely, lze uvést situaci generála jezdeckta, a Ammianova bývalého velitele, Ursicina v době, kdy římská říše odolávala na konci padesátých letech čtvrtého století prudkému náporu Peršanů na její východní hranici:

⁶⁹ Ammianus Marcellinus, tamtéž, s. 184

⁷⁰ Michael Grant, Římští císařové, s. 271-272

⁷¹ Ammianuss Marcellinus, c.d., s. 77

„... a když velký strach z blížících se pohrom uváděl všechny v napětí, tu dvorská klika – bušíc na nátlak kleštěnců takřikajíc ve dne v noci na touž kovadlinu – líčila podezřavému a bázlivému císaři⁷² Ursicina jako příšernou tvář Gorgoninu. Stále znovu totiž rozváděli takové názory, že Ursicinus, jenž byl po Salvianově záhubě poslán jakoby z nedostatku vhodnějších mužů opět střežit východní oblasti, baží po vyšším postavení.

Tímto ohavným podlézáním se velmi mnoho lidí snažilo koupit si přízeň nejvyššího tehdy císařova komořího Eusebia, u kterého Constantius po pravdě řečeno mnoho zmohl. Ten ostře útočil na život výše uvedeného generála jezdeckta, a to z dvojího důvodu: že jediný ze všech nezvětšoval jako ostatní jeho majetek a že mu v Antiochii neodstoupil svůj dům, ačkoli se ho Eusebius nadmíru dotěrně dožadoval.“⁷³

Neméně zajímavou skutečností, kterou lze v Ammianově díle vyčíst, je jeho pohled na úpadek římské říše. Uvědomoval si, že žije v údobí, kdy římská říše ztrácela již svůj lesk a že dějinný vývoj nelze zastavit, přesto se však pokouší vidět situaci Říma optimisticky, a velké naděje vkládá nejen do Juliana, ale také do celé společnosti s tím, že pouze pochopením a návratem starých římských tradic lze říši vyvést ze zmatku a úpadku, do kterého se postupně propadá.

Z tohoto důvodu také hluboce opovrhoval vším neřímským, zejména barbarskými sousedy, kteří nedovedli pochopit a přijmout římskou civilizaci. Kromě Peršanů, kteří nejsou předmětem této práce, Ammianus předkládá ve svém díle velmi podrobný popis života a obyvatel žijících v Galii. Jeho podání slouží jako názorný příklad jeho vztahu k plně neromanizovaným obyvatelům.

„Skoro všichni Galové mají vyšší postavu, světlou pleť a rusé vlasy, nahánějí hrůzu posupným pohledem, rádi se hádají a jsou přemrštěně hrdí ... Jejich hlas nahání většinou strach a hrůzu, a to stejně, když jsou pokojní, jako když se zlobí ... Přesto jsou všichni se stejnou pečlivostí čistě oblečení, takže v oněch oblastech, zejména u Aquitanů, nelze jako jinde vidět ve špinavých cárech žádného muže a ženu, byť by byli zcela chudí ... K vojenské službě jsou velmi schopni v každém věku, a starci tu táhnou do boje se stejnou pevností v hrudi jako jinoši ... Nikdo z nich si také neutne jako v Itálii ze strachu před vojenskou službou palec – ty lidi nazývají místy – murci ... Je to plemeno dychtivé vína a sahá i po rozmanitých nápojích vínu jaksi podobných, a mezi nimi

⁷² Jedná se o císaře Constantia II.

⁷³ Ammianus Marcellinus, c.d., s. 144

*někteří nuzáci otupují své smysly stálým opilstvím ...*⁷⁴

Z tohoto úryvku tedy vyplývá skutečnost, že přestože Ammianus chová ke Galům krajní podezřívavost a odsuzuje jejich zhýralost, poukazuje také však na jejich vojenské přednosti. Za povšimnutí nepochybně stojí skutečnost, kterou uvádí v otázce vojenské služby.

Jak vidno, z uvedených řádek je vojenská služba u Galů samozřejmostí a velice rádi se jí zhošťují. Na druhé straně je nutné připomenout „nadšení“ k vojenské službě v pozdně antické římské říši u samotných Římanů, kdy existuje mnoho písemných důkazů o tom, že muži se raději nechávali zmrzačit, než-li by vstoupili do vojenské služby. Tuto skutečnost podrobně sleduje například Michael Grant ve svém díle *Pád říše římské*⁷⁵.

Poslední významné téma, které bych chtěl u Ammiana zmínit v této kapitole, je jeho postavení ke křesťanské církvi. Již v předcházejících řádkách jsem uvedl, že Ammianus nebyl křesťanem, ale nezabýval jsem se otázkou, proč pociťoval ke křesťanské církvi antipatie, přestože se křesťanská církev v pozdně antickém údobí římské říše stala oficiálním vyznáním. Ammianovi ani tak nešlo o spory v církevních dogmatech vůči pohanství, jako spíše o nezáměr křesťanských představitelů vůči antické kultuře.

Jeho postoj se zdá pochopitelný, neboť spatřoval-li ve starých římských tradicích římský ideál, pak církev tento systém vážně narušovala a svým způsobem tedy v ní spatřoval rozkladný živel, který spíše římskou říši dezintegroval, než-li by ji opět sceloval. Avšak ani v Ammianově díle se nenalezne přímá úcta k antickým pohanským kultům, ale velmi často se ve svém díle při vysvětlování různých jevů dovolává „nebeského božstva“, které patrně chápal monoteisticky⁷⁶, a jak uvádí v závěru svého díla, snažil se pouze o skutečné historické zamyšlení bez hlubšího filosofického zamyšlení smyslu dějin.

V otázce víry poslouží opět nejlépe příklad již výše zmiňovaného císaře Juliana a jeho vztah k církvi, který Ammianus brilantně zastihl v části svého díla a s jehož postojem se i nepřímě shoduje:

„A aby přivábil⁷⁷ všechny bez jakéhokoli odporu na svou stranu jako své příznivce, předstíral,

⁷⁴ Ammianus Marcellinus, tamtéž, s. 83

⁷⁵ Michael Grant, *Pád říše římské*, s. 34

⁷⁶ Ammianus Marcellinus, c.d., s. 15

⁷⁷ Mínil tím císaře Juliana

že lpí na křesťanském kultu, ačkoli od něho již dříve odpadl a za účasti několika málo zasvěcenců do tajností se zaměstnával haruspictvím, augurstvím i jinými úkony, což ctitelé bohů vždy činili. Ale aby to zatím tajil, vešel o svátku, který křesťané slaví v měsíci lednu a nazývají Epifania, do jejich kostela, slavnostně se tam pomodlil k božstvu a odešel.“⁷⁸

Tento úryvek je velice zajímavý a poukazuje na Julianovu prozíravost na počátku jeho vlády, kdy chápal, že okamžitý násilný odklon od křesťanství, by mohl ohrozit jeho pozici, a proto se takto diplomaticky zachoval, aby upevnil svoji pozici, což se mu také v důsledku podařilo.

* * *

Na počátku svého díla *Nea Historia* se **Zosimos** přiznává, že mu byl vzorem při sepsání dějin pozdně antického Říma římský historik Polybios⁷⁹ a podle jeho „stylu“ chtěl vytvořit své monumentální historické dílo. Již v úvodu jsem zmínil skutečnost, že Zosimos, podobně jako Ammianus Marcellinus, nebyl křesťanem a cítil ke křesťanství velké antipatie, které na rozdíl od Ammiana, vůbec neskrýval.

Jeho opovržení vůči křesťanství prochází celým jeho dílem a Polybiův vliv je patrný i v tom, že jestli Polybios do značné míry přičítal vojenské úspěchy Římanů ve 3. – 2. st. př. n. l. jejich smyslu pro státní kult, Zosimos o šest set let později dospěl k přesvědčení, že Řím od doby, kdy se římscí císaři odklonili od antických bohů, stíhá římskou říši jedna pohroma za druhou.

Jeho dílo v celkovém pohledu je pojato jako ideologická a apologetická protiváha křesťanského vysvětlování smyslu celých antických dějin⁸⁰.

V následujících řádkách přiblížím pro srovnání s Ammianovým dílem pohled Zosima na císaře Juliana, kterému podobně jako Ammianus prokazuje velkou úctu, zejména pro jeho náboženské přesvědčení, a vidí v něm určitého zachránce antického Říma.

Zajímavý je Zosimův pohled na Juliana v době, kdy Constantius jej jmenoval caesarem a odeslal jej do zaalpských zemí:

„Všechno, co vykonal Julianus od té doby po celý svůj život, vypsali historici i básníci

⁷⁸ Ammianus Marcellinus, c.d., s. 202

⁷⁹ Polybios (asi 200 - 120 př.n.l.), řecký politik a historik. Jeden z velitelů achajského spolku, angažujícího se v tzv. makedonských válkách. Od roku 167 žil jako zajatec v Římě, kde se spřátelil s předními vojevůdci. O letech 264 - 144 sepsal rozsáhlé dílo *Historiai* (*Dějiny*) s cílem vysvětlit co Římu umožnilo ovládnout svět. Úspěchy Říma přičítal "smíšené" římské ústavě, která v sobě spojovala prvky monarchistické, demokratické a aristokratické. Přislušel k horním vrstvám řecké společnosti, které v římské říši viděly spojení proti nespokojené chudině.

⁸⁰ J. Češka, c.d., s. 247

*v objemných spisech, i když nikdo z těchto spisovatelů nedocenil velikost jeho činů. Každý, kdokoli chce, si může vzít do rukou všechny jeho řeči i dopisy a především z nich poznat, co Julianus všude vykonal.*⁸¹

Neméně zajímavou skutečností, kterou Zosimos zaznamenal, bylo svolání Juliana císařem vojskem poté, kdy se proti jeho moci postavil císař Constantius II. a žádal, aby mu Julian poskytl část svého vojska. Jeho výpověď se nápadně podobá výpovědi Ammiana:

*„S velkým hlukem vstanou od stolu⁸² a ještě s poháry v rukou spěchají k caesarově rezidenci, násilím vyrazí brány a vyvedou caesara před palác, zvednou jej na štítu do výše, dají mu jméno císař a Augustus a proti jeho vůli mu vsadí na hlavu diadém. Julianus se sice horšil pro to, co mu udělali, neměl však jistotu, zda bude moci odvolat, co se již stalo.*⁸³

Zosimos, podobně jako Ammianus, nesnášel a odsuzoval praktiky a pletichaření kolem císařského dvora. Viděl v nich velké neštěstí pro římskou říši, neboť neustálými intrikami u císařského dvora se říše vnitřně oslabovala, byla tak postupně narušována vnitřní celistvost a mnohdy nevině odsouzení obyvatelé ztráceli pevný vztah ke státu, jenž mohl pouze díky vnitřní síle odolat krizovému vývoji do kterého postupně od 4. století čím dál více upadal⁸⁴.

Pro příklad jsem vybral úryvek, který postihuje vážnou sociální situaci ve východních provinciích v údobí vlády císaře Valenta⁸⁵, mezi léty 371-372, v údobí příprav na tažení proti Persii, kdy dvorské pletky zástupce notaria⁸⁶, císařské rady Theodora v Antiochii, který se chtěl z věšteg dozvědět, kdo nastoupí po císaři Valentovi a dozvěděl se, že právě on, přičemž se tím ještě veřejně chlubil. Následně po této události byla z Valentova hněvu rozpoutána obrovská vlna násilí na nevinných obyvatelích města:

„Císař, rozjitřen nesmiřitelným hněvem, podezřívá všechny, kteří tehdy prosluli ve filosofii anebo vůbec ve bylí vzdělání ve vědách, a mimoto několik mužů, kteří se těšili vážnosti na

⁸¹ Zosimos, c.d., s. 94

⁸² Míneňa tím vojska Juliana

⁸³ Zosimos, c.d., s. 103

⁸⁴ Averil Cameron, c.d., s. 151-152

⁸⁵ Valens (364-378), římský císař, který se účastnil největší vojenské porážky římských vojsk v dějinách roku 378 u Adrianopole

⁸⁶ Notarius – člen sboru koncepčních úředníků, pořizoval protokoly ze zasedání konsistoria a koncepty různých materiálů, notarii byli často povyšováni až na nejvyšší úřednická místa ve státě

císařském dvoře – neboť i ti byli udáváni, že strojí úklady proti císaři. A tak všude bylo slyšet nářek a společné bédování všech. Neboť vězení byla plná lidí, kteří tam byli drženi bez důvodu, po cestách bylo vláčeno větší množství lidí, než jich zůstalo ve městě.

... Udavači unikali z nebezpečí, jen byli nuceni udávat žaloby, odsouzení však buď byli bez zákonitých důkazů potrestáni smrtí, anebo pozbývali majetek a zanechávali ženy, děti a ostatní příbuzné v krajní nouzi. Cílem bylo těmito rozmanitými zločiny obohatit státní pokladnu.⁸⁷

Tento úryvek ze Zosimova díla představuje jasný příklad dvorského intrikářství v údobí pozdní antické římské říše, které postupně přerůstalo do obrovských rozměrů, které podle mého názoru a názorů i Ammiana a Zosima, velkou měrou přispělo k tomu, že se římská říše dostávala do čím dál většího vnitřního chaosu a posléze i vnějšího, což nakonec vedlo k celkovému oslabení říše.

Jako důkaz Zosimova nepřátelství vůči křesťanství jsou popisované události v jeho druhé knize, kde přibližuje reformy císaře Konstantina. V Konstantinových reformách Zosimos nespatořoval konsolidační proces, který měl vnitřně uspořádat římskou říši, ale spíše v nich viděl nešťastné zásahy do státní struktury, jenž již byla po staletí osvědčena⁸⁸.

Co však považoval z hlediska císařské politiky jako nejnešťastnější událost v římských dějinách, bylo oficiální přijetí křesťanství. Zosimův skeptický pohled vůči Konstantinovi byl umocněn tím, že podle jeho názoru císař přijal křesťanskou víru pouze proto, že mu křesťanští kněží slíbili odpuštění krvavých hříchů. Následující úryvky z jeho druhé knihy mají za cíl přiblížit jeho pohled na císaře Konstantina a jeho hlavní skutky a reformy, které měly mít pro římskou říši osudové následky.

První úryvek líčí Konstantinovy činy poté, co se plně chopil vlády nad říší:

„Když měl nyní Constantinus všechnu moc sám v rukou, už dále neskrýval svou zlou povahu, nýbrž při veškerém jednání uplatňoval svou vlastní vůli. Zachoval sice po otcích zděděné oběti ne tak z nábožné úcty, nýbrž spíše proto, že z toho měl prospěch. ... Jakmile však vstoupil do Říma, ve své pýše se domníval, že své bezbožné činy musí začít u vlastního rodinného krbu.“⁸⁹

Další úryvek objasňuje podle autora příčinu, proč Konstantin přistoupil ke křesťanské víře:

„ ... Neboť zahubil svého syna Crispa, který byl ustanoven caesarem, a to pro podezření ze

⁸⁷ Zosimos, c.d., s. 142

⁸⁸ J. B. Bury, c.d., s. 25-34

⁸⁹ Zosimos, c.d., s. 71

styků s nevlastní matkou Faustou, aniž měl ohled na příbuzenský svazek. Když Constantinova matka Helena projevovala nad tak hrozným činem nevoli a její zármutek nad mladíkovou smrtí byl k neutíšení, Constantinus, jako by ji chtěl potěšit, napravoval jedno zlo ještě větším zlem. Neboť poručil rozpálit lázeň na nejvyšší teplotu a v ní uzavřít Faustu, takže ji odtud vynesli mrtvou.

U vědomí těchto hrůzných činů i křivé přísahy ke kněžím a žádal očištění od takových provinění. Ti mu odpověděli, že pro tak velké bezbožnosti není možný žádný způsob očištění.

V té době přišel z Hispánie do Říma jakýsi Egyptan a seznámil se s ženami na císařském dvoře. Když byl připuštěn k audienci u Constantina, ujišťoval ho, že učení křesťanů má moc zahladit každou vinu a obsahuje takovýto příslib, že bezbožní lidé, kteří jej přijmou, budou ihned očištěni od všeho hříchu. Constantinus naslouchal ochotně této zprávě. Odvrhl zděděnou bohoslužbu a přijal tu, kterou mu nabízel Egyptan.⁹⁰

V otázce Konstantinových reforem byl Zosimos stejně nesmílivý jako v jeho přístupu ke křesťanství. Postupně jmenuje všechny důležité císařovy „reformy“, které díky jeho zásahům přivedly římskou říši do správních zmatků. Odsuzuje jeho plýtvání státních peněz na stavby, podle Zosima, neužitečných budov namísto toho, aby finanční prostředky efektivně využil ve státní správě a armádě:

*„Státními penězi plýtvával na stavbu neužitečných budov, ale několik z těch, které postavil, se brzy potom zřítilo, protože pro chvat se nedbalo na pevnost stavby“.*⁹¹

Dále císaři ostře vytýká zbytečné přerozdělení klíčových státních úřadů:

„Constantinus vnesl zmatek do dosavadních úřadů. ... Přitom, jak Constantinus rušil dobrá zařízení, rozdělil jeden úřad ve čtyři jiné⁹². ... Takto Constantinus rozštěpil moc prefektů. O její oslabení usiloval ještě i jinými způsoby.

Protože všude byli nadřizenými vojáků nejen centurioni⁹³ a tribuni⁹⁴, nýbrž i tzv. duce, tj.

⁹⁰ Zosimos, tamtéž, s. 72

⁹¹ Zosimos, tamtéž, s. 74

⁹² Autor tím má na mysli úřad Praefectus praetorio – pretoriánský prefekt a velitel pretoriánské gardy. Původně jmenováni ve dvojici, byli často nejvlivnějšími muži v císařství. Během 2. a 3. století nabyli rozsáhlých soudních pravomocí a příležitostně nebyli vojáci, ale význační právníci. V údobí tetrarchie byl pretoriánský prefekt každého ze čtyř vládců jeho hlavním správcem financí. Když byla garda definitivně zrušena císařem Konstantinem I., stali se z nich civilní úředníci a jejich povinnosti finančního a právního charakteru se nadále rozšiřovaly.

⁹³ Centurion – základní profesionální důstojník v římské armádě

*vůdcové, kteří v každém místě zastávali funkci velitelů vojska, zřídil funkci dvou vrchních velitelů, a to vrchního velitele jízdy a vrchního velitele pěšího vojska, a na ně přenesl vrchní velení nad vojskem i trestní pravomoc, čímž omezil také pravomoc prefektů.*⁹⁵

Podle Zosima byl právě úřad *Praefecta pretoria* jedním z klíčových úřadů říše, na který v negativním smyslu plně dolehly Konstantinovy reformy a jehož omezení vedlo k dalekosáhlým vnitřním problémům římské říše, zejména v otázce armády, kde přerozdělení moci silně narušilo morálku vojska a rozšířilo korupci.

Důsledky této události autor zaznamenal takto:

*„Protože praefekti praetoria vybírali všude daně prostřednictvím svých podřízených úředníků a z nich hradili náklady na vojsko a přitom jim byli podřízeni vojáci, nad nimiž měli do jisté míry volnou moc trestat je za jejich provinění, pak vojsko docházelo k přirozenému závěru, že kdo jim poskytuje stravu, ten také má moc trestat provinilce, a vojáci se neodvažovali porušovat své povinnosti ze strachu před zkrácením žoldu a okamžitým trestem. Nyní však jim jeden dával stravu a jiný byl odpovědný za kázeň, takže si vojáci ve všem počínali nevázaně – mimoto větší část žoldu se mění v zisk velitele a jeho podřízených.*⁹⁶

Poslední úryvek zabývající se Konstantinovými reformami a metodami vlády je důležitý z hospodářského hlediska, kde Zosimos vystihl další důležité nařízení, které podle jeho mínění velice postihlo bohatší vrstvy městského obyvatelstva a poškodilo města natolik, že poté na dlouhou dobu ztratila svoje dřívější postavení, což opět vedlo k dalšímu oslabení římské říše, neboť bohatá města představovala po dlouhou dobu pro Řím základní finanční jednotku a úpadek měst v pozdně antickém římském údobí měl za následek urychlení procesu, kdy se římská říše přetvářela v raně středověký státní útvar⁹⁷.

„Ze snahy působit utrpení i lidem vyššího postavení uděloval jim⁹⁸ hodnost praetora a pod záminkou této pocty požadoval na každém značnou peněžní částku. Kdykoli tedy přišli do měst

⁹⁴ Tribuni – Tribunus militum, vyšší armádní důstojník, který pomáhal velitelům legií nebo stál v čele kohort auxilií (stálá pomocná armáda), většinou velitel pluku nebo jiné jednotky

⁹⁵ Zosimos, c.d., s. 75

⁹⁶ Zosimos, c.d., s. 76

⁹⁷ J. B. Bury, c.d., s. 61

⁹⁸ autor tím zamýšlí císaře Konstantina I.

lidé pověření tímto úkolem, bylo možno pozorovat, jak prchají a odcházejí do cizích zemí všichni, kteří se báli, že dosáhnou této pocty spojené se ztrátou majetku. Constantinus dal pořádit soupis majetku nejbohatších lidí, a těm uložil daň pod jménem follis⁹⁹. Takovými daněmi vyčerpával města. Protože se tyto daně vybíraly nějakou dobu i po Constantinovi a bohatství měst bylo zakrátko úplně spotřebováno, většina měst se vylidnila.¹⁰⁰

Závěrečné hodnocení pohledu na císaře Konstantina, Zosimos stručně shrnul:

„Constantinus, který takto přivedl stát do záhuby, zemřel na nemoc.“¹⁰¹

Nebyl to však pouze císař Konstantinus, ale také pokračovatel jeho díla císař Theodosius I.¹⁰², v jehož křesťanském zaměření spočívala, podle Zosima, hlavní příčina pozdějšího úpadku římské moci. Autor se zaměřil zejména na „reformy“ armády, ve kterých v konečném důsledku spatřoval téměř její zničení, a dále také především na znehodnocování státních úřadů, do kterých císař dosazoval osoby absolutně nepřijatelné pro výkon jim svěřené funkce. Celý chmurný pohled na Theodosiovu vládu pak dokládá velkým výčtem císařových špatných vlastností, díky nimž římskou říši téměř vnitřně rozvrátil. Z pohledu situace v armádě Zosimos popisuje události takto:

„Theodosius začal svou vládu hýřením a bezstarostností. Způsobil zmatek v pravomoci vyšších úřadů a zavedl více velitelů vojska, než bylo dříve. Kdežto předtím existoval jen jeden velitel pěšího vojska, nyní císař rozdělil velení vojska mezi více než pět velitelů a tím zatížil státní pokladnu většími výdaji.

... Mimoto vydal vojáky napospas hrabivosti zvětšeného počtu velitelů. Neboť každý z nich chtěl kupčením a naturálními dárkami pro vojáky shrábnout ne již jen část zisku, nýbrž celý. ... Do takového stavu přivedla říši císařova nedbalost a nerozumná chamtivost.“¹⁰³

Zosimos byl velice pobouřen nejen stavem armády, do kterého byla díky císaři uvedena, ale také řízením státní správy, zejména správy provincií, shledal v troskách, přičemž opět plnou váhu zodpovědnosti přenesl na Theodosia I., jak o tom uvádí následující úryvek:

⁹⁹ Follis - měděná mince římského císaře Diokleciána v letech 284 - 305 a byzantské peníze ražené za císaře Anastasia v letech 491 - 518.

¹⁰⁰ Zosimos, c.d., s. 79

¹⁰¹ Zosimos, tamtéž., s. 79

¹⁰² Vládl mezi léty 379-395

¹⁰³ Zosimos, c.d., s. 154

„Protože císař plýtvat nerozvázně státními penězi, a to i ve prospěch lidí nehodných, a proto potřeboval více peněz, nabízel správy provincií uchazečům na prodej, přitom vůbec nedbal na dobrou pověst toho, kdo dá více. A tak bylo vidět směnárníky, lichváře a jiné, jak na tržišti konají nejšpinavější řemeslo, nabízejí odznaky úředních hodností a odevzdávají provincie těm, kteří mají více.“¹⁰⁴

Poslední událost, kterou jsem vybral z autorova díla, a která podle mého názoru patří do celkového rámce pohledu na pozdně antickou společnost, je městský život v římské říši na konci 4. století, jenž Zosimos zaznamenal takto:

„I města pociťovala nedostatek peněžních prostředků – ty byly odčerpány jednak daněmi, které překračovaly snesitelnou míru, jednak hrabivostí vedoucích úředníků, neboť ti zaplétali do soudních tahanic všechny, kdo neuspokojovali jejich nenasytlost, div že veřejně nekřičeli, že musí sehnat tak velkou částku, jakou zaplatili za úřad.“

To mělo za následek, že obyvatelé měst, trýznění bídou a zlobou úřadů, měli trudný a žalostný život a prosili bohy, aby je z tak velikých strastí vysvobodili. Neboť ještě směli beze strachu navštěvovat chrámy a usmiřovat božstva podle zděděných zvyků.“¹⁰⁵

* * *

Salvianovo podání pohledu na pozdně antickou římskou říši má poněkud odlišný charakter, než-li tomu je u Ammiana, či Zosima a to především proto, že byl křesťanem. Snaží se různými důkazy osvětlit příčinu pádu římské říše, ale jeho pojetí je prostoupeno daleko více náboženským charakterem, než-li tomu je u zmíněných autorů.

Jeho jediné zachované dílo *De gubernatione Dei*, je jedinečným dokladem vnímání úpadku západní části římské říše. Jeho závěry jsou zajímavé, neboť barbaři se zdají být v konečném výčtu méně hříšnými, než-li Římané. Velký vliv na jeho závěry měla nepochybně skutečnost konečného vítězství barbarských národů, což byl trest pro římské křesťany, kteří žili nemravným způsobem¹⁰⁶. Salvianův pohled na římskou říši v uvedeném díle velice přesně vystihla Jarmila Bednaříková ve své publikaci *Stěhování národů*¹⁰⁷, kde uvádí:

¹⁰⁴ Zosimos - tamtéž, s. 154

¹⁰⁵ Zosimos, tamtéž, s. 155

¹⁰⁶ M. Grant, Pád říše římské, s. 51-52

¹⁰⁷ Jarmila Bednaříková, Stěhování národů, s. 27

„Podle Salvianova hlediska barbari, a vůbec všechna neštěstí doby velkého stěhování národů, přicházeli za jediným účelem: aby napravili římské křesťany. Oni a jejich osud, nikoli nová bojovná etnika barbarů, jsou středem Salvianova myšlenkového a citového světa, tím víc, čím přednosti barbarů silněji vyzvedává. Nepřeje cizincům, aby jeho stát ovládli, chce pouze přispět k tomu, aby se v něm snesitelněji žilo a aby Romanitas a Christianitas, jak jsou spojovány od dob církevního otce Eusebia a císaře Constantina I., reprezentovaly nejenom spojení římského státu a církve, ale i naplnění pravé podstaty křesťanství v římském světě.“¹⁰⁸

První úryvek, který jsem vybral, přibližuje Salvianův pohled na Boha v myšlení křesťanů a pohanů v římské říši v 5. století.

„Podle některých je prý Bůh nevšimavý a jakoby nedbá na lidské činy, neboť ani nestřeží dobré, ani netrestá špatné. A proto jsou v tomto čase dobří skoro vždy ubozí a špatní šťastní. Na vyvrácení této skutečnosti by měla postačit jediná božská řeč, neboť jednáme s křesťany. Protože však mnozí mají v sobě něco z pohanské víry, snad se také těší ze svědectví vybraných moudrých pohanů.

Zkoumali jsme tedy, zda si toto pohané nemysleli snad z nedbalosti či bezstarostnosti, protože však neměli podíl na pravém náboženství, nemohli Boha s určitostí poznat, protože nepoznali zákon, skrze lze Boha poznat.“¹⁰⁹

Z tohoto úryvku lze vysledovat Salvianův postoj, jakožto křesťana, k chápání a vnímání Boha pohanů. Křesťané tedy jsou na určité vyšší úrovni, a přestože k pohanům nezaujímá v tomto úryvku nepřátelský postoj, tak pohané nemohou Boha nikdy skutečně poznat, neboť nepoznali zákon. Není bez zajímavosti sledovat autorovu sebereflexi, jakožto Římana, který se pokouší na několika příkladech uvést postavení Římana v pozdně antickém světě.

„Já sám, který říká, že my Římané, kteří sami sebe soudíme jako výše postavení ze všech národů na Zemi, jsme horší v mnoha ohledech, nezapíráme však, že jsme v jistých ohledech nadřazení. Jak jsem řekl, jsme v něčem horší v našem způsobu života a v našich hříších, přesto,

¹⁰⁸ Jarmila Bednaříková, tamtéž, s. 27

¹⁰⁹ Salvian, On the government of God, Book I. The government of God proved by the general conviction of mankind, and by his judgment recounted in the Books of Moses, 1, Columbia University Press, New York, 1930, s. 39

když žijeme pod křesťanským zákonem, jsme nesrovnatelně nadřazeni nad ostatní. ¹¹⁰

Salvianus dále zachycuje zajímavý vztah barbarů, k pravé křesťanské víře, když připouští možnost, že barbari jsou sice heretiky, ale je to zapříčiněno zejména jejich nevzdělaností, které využívají jejich, jak Salvianus poznamenává doslova, učitelé, kteří je obracejí na špatnou víru¹¹¹. Na druhou stranu však barbarům vytýká jejich nezáměr o vzdělání, čímž si mohou částečně za „špatnou“ víru sami, jak tuto skutečnost přibližuje následující úryvek:

„Barbari, vskutku mají nedostatek římského výcviku nebo nějakého jiného druhu civilizovaného vzdělání, neznají nic, pokud to nezaslechli od jejich učitelů, které pak slepě následují, z toho, co od nich slyšeli. Mnoho jejich mužů kompletně ignoruje literaturu a moudrost, zabývají se spíše božími záhadami a tajemstvími, než skutečným čtením, a uchovávají si raději učení jejich učitelů, než-li svoje vlastní přesvědčení. Takovými výklady si jejich učitelé upevňují u nich autoritu, takže nakonec znají pouze to, co se od nich naučili. Takto se z nich stávají heretici, ale pouze díky jejich nerozumnělosti. ¹¹²

Důležitá část Salvianova stěžejního díla se zabývá sociální otázkou v pozdně antické římské říši, kdy po přechodu barbarů přes rýnské hranice nastal po celé Galii obrovský zmátek. Autorovo líčení je velice pochmurné, přičemž na několika příkladech uvádí hrůzné chování barbarů, nebo barbarů v římských službách, a dokonce i samotných římských vojáků, jak se chovali k místnímu obyvatelstvu. Navíc se zabývá i otázkou nuzných obyvatel Galie, kteří ztratili veškeré naděje a ubírají se v těchto pohnutých časech k plenění:

„Mezitím nuzní loupili, všude byl slyšet nářek sténajících žen a sirotek, mnohé osoby z dobrých rodů, kteří dříve užívali velkého vzdělání, hledali útočiště i u nepřátel, aby unikli pronásledování a smrti římských soudních procesů. Hledali slitování mezi barbary a Římany, protože již nemohli trpět nemilosrdné barbarství kolem sebe. ¹¹³

A jak Salvianus zaznamenal barbarskou část nových obyvatel Galie:

¹¹⁰ Salvian, On the government of God, Book IV. On the oppressions wrought by the Roman nobles, and the guilt of Christians as compared with pagans, 13, Columbia University Press, New York, 1930, s. 120-121

¹¹¹ Jarmila Bednařiková, Stěhování národů, s. 28

¹¹² Salvian, On the government of God, Book V., 2 : On heresy, and on the oppression of the poor by the powerful throughout the Roman Empire, Columbia University Press, New York, 1930, s. 134

¹¹³ Salvian, On the government of God, Book V., 5 : On heresy, and on the oppression of the poor by the powerful throughout the Roman Empire, Columbia University Press, New York, 1930, s. 141

„Ačkoli tito muži se lišili v oblečení a řeči od těch, kteří hledali útočiště, a jsou také určitým způsobem nezvyklí, jestli to mohu tak říci, jsou hnusní zápachem těla a barbarským oblečením. ... Tak zde nacházíš tu Góty, nebo jakékoli jiné barbary, kteří všude uplatňují svoji moc ...“¹¹⁴

Bez zajímavosti není ani Salvianův sebekritický postoj k římskému obyvatelstvu a jeho charakteristika vlastností římského a galořímského obyvatelstva na samém konci existence západní části římské říše, kdy podle jeho názoru jsou Římané sami vini tím, že zkaženost celé společnosti leží v nich samých a bez upuštění od hříšného života čeká Řím zkáza, jak to dokládá v následujícím úryvku:

„Ale co můžeme říci k nynější situaci? Naše staré bohatství nás opustilo, naše dřívější prostředky jsou pryč a nyní žijeme ve zbídačeném státě, ale přitom neopouštíme od našich lehkomyšlností. Příčiny naší zkaženosti leží v našich srdcích, a naše názory jsou zdroje naší neřesti, takže nepokračujeme ke zlepšení našich starých způsobů, ale ke ztrátě našeho blahobytu, pokračujeme v hříchách pro naši zálibu ve zkaženosti.“¹¹⁵

Salvianus nezakrývá velký zármutek i nad tím, jak dokonce muži vysokých hodností podléhají chtivosti a běsnění v Galii v průběhu 5. století, jakými hrůznými činy ničí svoji rodnou zemi, využívajíce úpadku státní správy a v touze po zisku majetku ztrácejí zbytky svých původních římských ctností. V následujícím úryvku je velice dobře patrná skutečnost, jak autor označuje tyto osoby za slabé v křesťanské víře a díky svému malověrství se chovají jako barbari:

„Já sám jsem viděl právě muže starobylých vznešených rodů, vykrádat a plundrovat vlastní zemi. Budili až natolik nepřátelský dojem, že se až zdáli být spojenci nepřátel, a také jako barbari vše ničili, čímž si stvrdili i vlastní zkázu. . . .“

Hovořil jsem o tom, co jsme samy mohli vidět, slavní muži starých rodů, avšak slabověrní křesťané, když zruinovali svůj stát, chovali se jako otroci touhy a chtivosti.“¹¹⁶

Autor se snaží i v dalším úryvku, kde uvádí obležení a následné vyplenění Říma, poukázat na skutečnost, že podobně jako sv. Augustin, veškeré běsnění, které dolehlo na římskou říši je dáno

¹¹⁴ Salvian, On the government of God, Book V., 5 : On heresy, and on the oppression of the poor by the powerful throughout the Roman Empire, Columbia University Press, New York, 1930, s. 142

¹¹⁵ Salvian, On the government of God, Book VI., 9 : On the ruinous influence of circuses and spectacles, Columbia University Press, New York, 1930, s. 174

¹¹⁶ Salvian, On the government of God, Book VI., 13: On the ruinous influence of circuses and spectacles, Columbia University Press, New York, 1930, s. 179

díky rouhání a nedostatečné víře v Boha¹¹⁷, přičemž věří, že tyto události přimějí snad římské občany k pravé víře:

„Itálie je skutečně ničena a devastována mnoha neštěstími. . . . Město Řím bylo obleženo a zplundrováno: zastaví snad Římané své rouhání?“¹¹⁸

V sedmé jeho knize nachází Salvianus řešení v podobě, že by se římská říše vrátila k dřívějším ctnostem, neboť právě ony se Bohu líbily a ochranou římské říše od všeho zlého, projevoval Bůh Římu příznivou náklonnost, avšak nyní, jak autor dodává, si římská říše nezaslouží boží ochrany a právě radikální změnou chování si říše má opět vydobýt od Boha jeho přízeň a ochranu¹¹⁹, jak to částečně uvádí v posledním mnou vybraném úryvku této Salvianovy kapitoly, které je i částečným vyústěním jeho pohledu na pozdně antickou říši:

„Jakkoli, je Bůh ochotný, od dob dobrých časů, jak by řekli staří Římané, s boží pomocí dokážeme, aby jako jeho laskavost jim (dávným Římanům) v minulých časech byla příznivá tak zrovna i nám, i když jeho pomoc jim byla v dávných časech plně zasloužená, my si zasloužíme zatím být za naše činy potrestáni.“¹²⁰

¹¹⁷ J. B. Bury, c.d., s. 360

¹¹⁸ Salvian, On the government of God, Book VI., 12: On the ruinous influence of circuses and spectacles, Columbia University Press, New York, 1930, s. 178

¹¹⁹ Stewart Perowne, c.d., s. 78

¹²⁰ Salvian, On the government of God, Book VII., 1: Wherein Roman vice is contrasted with Vandal virtue, Columbia University Press, New York, 1930, s. 189

2.

POHLED NA GÓTSKÉ ETNIKUM

- AMMIANUS MARCELLINUS

Gótské etnikum, které bylo zejména ve 4. - 6. století jednou z hlavních hybných sil, jež utvářela římské dějiny na sklonku antiky, je předmětem zájmu i Ammiana. Poprvé připomíná Góty v souvislosti s již několikrát zmiňovaným císařem Julianem.

Z jeho postřehů, které zaznamenal ve své knize, přibližuje například zajímavý pohled na toto významné etnikum náhledem císaře Juliana. Z uvedeného úryvku je jasně patrné, že císař si ještě vůbec neuvědomoval sílu tohoto národa a z vojenského hlediska jej hluboce podcenil:

„Ale jakkoli se Julianus starostlivě zabýval úpravou občanských věcí, přece nezanedbal ani vojenské. Dosazoval vojákům za velitele muže již dlouho osvědčené, opravoval dokonce i v thráckých provinciích všechna města i s nejzazšími pevnostmi a bedlivě se staral, aby nechyběly zbraně, oděv, žold a potraviny těm, o nichž slyšel, že jsou roztroušeni na březích Istru a čelíce nájezdům barbarů bděle i statečně si počínají.

*Když to tak zařizoval, nedovoloval nic provádět liknavě, a ačkoli mu jeho důvěrníci radili, aby zaútočil na blízké Góty, často potměšile proradné, říkal, že hledá lepší nepřátele: na ně prý stačí galatští kupci, jejichž prostřednictvím byli všude bez ohledu na společenské postavení prodáváni.“*¹²¹

Z uvedeného úryvku lze tedy vyvodit několik důležitých závěrů. Předně je zajímavá skutečnost, že v očích Juliana Gótové byli pouze druhořadí barbaři, na které nebylo nutno vojensky plýtvat prostředky. Závěr je to přinejmenším udivující při pomyslení, že Gótové patnáct let po skončení Julianovy vlády, přivodili říši drtivou vojenskou porážku u Adrianopole.

Další zajímavostí, je vylíčení Gótů jako „často potměšile proradných“. Tento závěr není příliš překvapující, neboť jakýkoliv barbaři jsou v očích římských autorů méně cennými bytostmi,

¹²¹ Ammianus Marcellinus, c.d., s. 231

kterým schází jakákoliv morální římská hodnota, a podle tohoto je nutno k nim přistupovat minimálně s velkou obezřetností.

Tyto uvedené skutečnosti v otázce nešťastného gótského podcenění Římany se začaly brzy naplňovat. Ústřední postavou v římsko-gótských vztazích v sedmdesátých letech 4. století, kterou Ammianus připomíná, je nejen samozřejmě císař Valens, ale také uzurpátor Procopius, který svým způsobem stál u počátků budoucích bouřlivých vztahů mezi římskou říší a Góty¹²².

Podle líčení Ammiana Valentova manželka a matka jeho tří dětí Albia Domnica byla dcerou jistého Petronia, nenáviděného vysokého úředníka pro svou krutost a hamiznost. Zřejmá neobliba tchána nového císaře podnítila bývalého velitele Procopia k povstání roku 365 v Konstantinopoli, kdy se prohlásil Augustem a získal širokou podporu, neboť Valens byl v té době na tažení v Sýrii, a jak doslova zaznamenává Ammianus:

„Když tedy (Procopius) prahl po tom, co se snažil uspišit, poskytl mu osud velice vhodnou příležitost. Po uplynutí zimy spěchal Valens do Sýrie, když už vstoupil na území bithýnské, dověděl se z hlášení provinciálních velitelů, že se národ Gótů, v té době ještě nezkrúšený a proto velice divoký, sjednocuje a připravuje ke vpádu do thráckého pohraničí. Jakmile to císař zjistil, poručil – aby sám mohl pokračovat v cestě tam, kam mířil – poslat do těch míst, ve kterých byl strach z barbarských nájездů, dostatečně velkou posilu jezdců i pěšáků.

. . . Jakmile se císař vzdálil, tu Procopius ... otevřel rázně hru spojenou se všemi nebezpečími, a neobávaje se ničeho, i kdyby měl zemřít nejstrašnější smrtí, pustil se, jako by ztratil zdravý rozum, do krajně odvážného podniku. Spěchal pobouřit Divitensy a Tungrikany¹²³, určené, aby spolu s jinými pospíchali přes Thrákii k naléhavému tažení ...“¹²⁴

O rok později byl však v bitvě s Valentovým vojskem u města Nacolea ve Frýgii poražen¹²⁵, přičemž germánští velitelé Procopia opustili a krátce poté zavraždili. Hlavním problémem, z hlediska římsko-gótských vztahů, však spočíval v tom, že Procopiovi poskytlí vojenskou pomoc, kromě jiných, podle Michaela Granta¹²⁶, právě Gótové, a nyní hrozilo reálné nebezpečí,

¹²² Peter Heather, c.d., s. 72-73

¹²³ Divitensové a Tungrikani (Divitenses et Tungricani), galské pomocné sbory, nazvané podle města Divitia, dnešní Deutz, a Tungri, dnešní Tongerern

¹²⁴ Ammianus Marcellinus, c.d., s. 332

¹²⁵ město Nacolea, dnes Seytgazi

¹²⁶ Michael Grant, Římští císařové, s. 284

že Gótové vpadnou do podunajských provincií. Valens však roku 367 , a poté ještě 369, řeku překročil a gótské území vydrancoval, jak se o této skutečnosti níže zmiňuje Ammianus:

„Když byl ve Frygii přemožen Procopius a zmizela příčina vnitřních rozbrojů, byl generál jezdeckta Victor poslán proti Gótům, aby přímo na místě zjistil, z jakého důvodu poskytl tento národ, Římanům přátelský a vázaný smlouvami dlouhodobého míru, pomoc samozvanci, když se pouštěl do války proti legitimním císařům.

... Gótové předložili dopis dotyčného Procopia, jenž připomínal, že se ujal jako příbuzný constantinovského rodu vlády mu patřící, a přitom ujišťovali, že šlo o prominutelný omyl. Valens se to dozvěděl z Victorova hlášení, a poněvadž tu zcela jalovou výmluvu pokládal za nedostatečnou, vydal se proti nim na pochod.“¹²⁷

Tyto skutečnosti, tedy byly pravděpodobně příčinou toho, že římsko-gótské vztahy zůstaly nadále napjaté a dále se vyhrcovaly, přičemž císař Valens „přiléval olej do ohně“ následnými skutky:

„A již byl zpyšnělý sebedůvěrou, poněvadž při různých přesunech sem a tam nemohl nalézt nikoho, koho by přemohl nebo potřel. ... Aby tedy nepromarnil celé léto a nevrátil se bez jakéhokoli výsledku poslal se skupinami drancovníků generála pěchoty Arinthea a zmocnil se části rodin ...“¹²⁸

Valentovi však tyto „úspěchy“ nestačily, a když roku 368 rozsáhlé záplavy znemožnily další trestnou výpravu říše, roku 369 však císař zaútočil opět s plnou silou na gótské Greutungy¹²⁹:

„Také třetího roku vtrhl s obdobnou zarputilostí na barbarské území, když u Noviodonu spojil lodi, aby mohl přejít přes řeku, a nepřetržitými pochody přepadl v dálce žijí Greuthungy, bojovný to kmen, a po menších bojích nesmírně poděsil a donutil k útěku jejich tehdy nejmocnějšího náčelníka Athanaricha¹³⁰, který se odvážil postavit na odpor s tlupou bojovníků, neboť si myslel,

¹²⁷ Ammianus Marcellinus, c.d., s. 351

¹²⁸ Ammianus Marcellinus, tamtéž, s. 352

¹²⁹ Herwig Wolfram, History of the Goths, University of California Press, 1988, s. 71

¹³⁰ Athanarich, kmenový kníže Vizigótů, z rodu Baltů, snažil se zavést mezi Vizigóty dědičnou královskou vládu, houževnatě zastával postoj k pohanskému náboženství a po válce s Římany v letech 367-369 ostře vystupoval proti křesťanství, které od roku 370 důsledně pronásledoval. Náčelník křesťanské strany Fridigern, který se mu postavil na odpor, byl přemožen a jenom díky pomoci pohraničních římských legií byl zachráněn.

Když Ostrogóti utrpěli roku 375 od Hunů drtivou porážku bránil se Athanarich nejprve za Dněstrem, potom za Prutem, ale musel ustoupit až do sedmihradských hor. Avšak ani zde nebyl v bezpečí, a tak následně, na výzvu císaře

že jich má nazbyt.“¹³¹

Ammianus se gótskou problematikou nejvíce zabývá ve své poslední, XXXI. knize, kde zaznamenal římsko-gótské vztahy od jejich vyhnání Huny z jejich původních sídel přes adrianopolskou katastrofu až k ničivému postupu Gótů ke Konstantinopoli. Pokusím se přiblížit nejdůležitější a nejzajímavější výběr událostí, které Ammianus zaznamenal.

Rok 376 je spojen zejména s ohromnou hunskou expanzí, která doslova vyvolala „stěhování národů“, kdy na již výše zmiňovaného gótského krále Athanaricha, udeřilo plnou silou hunské vojsko, jak o tom vypovídá Ammianus:

„Zatím se však daleko po gótských kmenech šířila zvěst o tom, že se ze zastrčeného kouta vynořil nevidaný dosud druh lidí a vyvrátil a zničil všechno kolem dokola jako lavina či smršť z vysokých hor. A tu většina národa, která – jsou ztenčena nedostatkem nutných životních potřeb – opustila Athanaricha, vyhledávala domov vzdálený všeho povědomí o barbarech a po dlouhém rozvažování, jaká sídla si má vybrat, se rozhodla pro útočiště v Thrákii.“¹³²

Z tohoto úryvku je důležité připomenout autorův záznam o gótském nedostatku životně nutných potřeb, neboť po Valentových nájezdech mezi léty 367-369, kdy byla s Góty uzavřena pro Řím výhodná smlouva, byl značně omezen obchodní styk mezi říší a Góty, což pro ně představovalo vážné existenční problémy¹³³.

Ammianus dále přibližuje události, kdy hunská expanze vrhla řadu národů za Dunajem přes římské hranice a jak sám přiznává, v tomto údobí se rýsovala další osudová událost, která měla navždy proměnit římský svět, a kde opět hamižnost několika vysoce postavených vojenských činitelů přivedla do budoucna zkázu¹³⁴.

„Když se v této době otevřely závory našich hranic a barbarská cizina chrčila houfy ozbrojenců jako Etna řeřavý popel a kdy krušné chvíle tísnivých poměrů vyžadovaly nějaké vojenské organizátory, veleznámé svými záslužnými činy, shledali se naráz – jako by je vybíralo nějaké

Theodosia I., který v něm spatřoval vydatnou pomoc proti ariánským Vizigótům, vstoupil, roku 376, do římských sužeb. Po Fridigernově smrti dosáhl nadvlády nad všemi Góty a uzavřel s Theodosiem I. mír. Krátce poté roku 381 umírá v Konstantinopoli a jeho vojsko vstoupilo do Theodosiových služeb.

¹³¹ Ammianus Marcellinus, c.d., s. 352

¹³² Ammianus Marcellinus, tamtéž, s. 448

¹³³ Herwig Wolfram, c.d., s. 72

¹³⁴ P. Heather, c.d., s. 139-140

nepříznivé božstvo – a veleli vojenským posádkám lidé ničemní

„Jim stál v čele Lupicinius¹³⁵ a Maximus, jeden jako komes v Thrácké diecézi, druhý jako zákázonosný provinciální velitel, oba se překonávají ve zbrklosti. Jejich úskočná chamtivost byla zdrojem všeho neštěstí.“¹³⁶

Tento úryvek přiblížil skutečně závažný moment ve vztazích Římanů a Gótů v tomto údobí. Autor dodává, že oba organizátoři došli dokonce tak daleko, že když noví přistěhovalci byli sužováni nedostatkem obživy, vymysleli hrůzný obchod, když všechny psy, které mohli sehnat, dali za jednotlivé otroky, mezi nimiž byli odvedeni i příbuzní šlechticů! Tento římský postup musel logicky u Gótů vyústit ve velké antipatie vůči říši.

Avšak neštěstím nebyl ještě konec, když Lupicinius, pozval na hostinu v Marcianopoli Alaviva a Fritegerna, vypuklo již mezi Góty a Římany otevřené nepřátelství, jak o tom pojednává autor:

„Lupicinus pozval Alaviva a Fritigerna k hostině a zadržel daleko od městských hradeb barbarský lid, proti kterému postavil vojáky a který jakožto podrobený našemu panství a s námi jednotný se svými prosbami ustavičně dožadoval, aby směl vstoupit do města a opatřit si věci nutné k obživě. Mezi obyvateli a odmítnutými barbary vznikly pak větší hádky a došlo dokonce k potyčkám. A když prudce rozzuření barbari pozorovali, že jsou jejich příbuzní nepřátelsky odvlékáni, pobili a svlékli ze zbroje hromadu vojáků.

... Lupicinus dal zavraždit všechny osobní strážce, kteří čekali kvůli poctě i ochraně před vládní budovou na své velitele.

... Fritigern vykřikl v obavě, aby nebyl s ostatními držen jako rukojmí, že se bude bojovat s větším krveprolitím, nebude-li mu s jeho druhy dovoleno odejít a ukonejšit lůzu, která se rozlítla ke vzpouře v domnění, že její vůdcové byli pod rouškou zdvořilé laskavosti zabiti.

... Pak nasedli na koně a tryskem ujeli, hodlajíce rozvířit různé podněty k válkám.“¹³⁷

Tyto události následně vyvolaly obrovskou vlnu krveprolití, když Tervingové, v čele s Fritigernem vyplnili balkánský poloostrov. Přestože se Lupicinus snažil vojensky zasáhnout, Gótové jeho vojsko rozprášili, a i když se mu podařilo zachránit se, vojenská situace zde byla

¹³⁵ Lupicinius, generál jezdeckta a konsul roku 367

¹³⁶ Ammianus Marcellinus, c.d., s. 449

¹³⁷ Ammianus Marcellinus, tamtéž, s. 450

katastrofální¹³⁸.

Následně události dostaly rychlý spád, poté když Valens rozkázal dvěma gótským šlechticům, Sueridovi a Coliasovi, aby se z Adrianopole přesunuli do Hellésontu, žádali oba tamějšího městského starostu o peníze, přiděl potravin a dvoudenní odklad. Ten však nejenže jim nevyhověl z důvodu svého zpusťoseného majetku právě Góty, ale navíc vojensky proti nim zasáhl, což mělo za následek jejich revoltu a následné krveprolití, přičemž se oba brzy spojili s Fritigernovou armádou.

Závěrem kapitoly o Ammianovi, bych chtěl alespoň několika jednotlivými úryvky přiblížit adrianopolskou katastrofu, a protože se domnívám, že tyto události jsou všeobecně známy, přiblížím Adrianopol očima Ammiana. Jeho vyprávění samotné bitvy je velice brilantní, poutavé, ale také velmi zdlouhavé, proto vyberu pouze jeho postřehy o její atmosféře, velikosti a důležitosti:

„Když se ze všech stran kmitaly zbraně a střely a když Bellona zuřící strašlivěji než obvykle dula žalostně do polnic, ohlašujíc římskou porážku, zastavili se za mnoha ozývajících se britkých povelů naši ustupující muži, a bitva rozrůstající se jako plameny požárů děsila mysl vojáků, přičemž někteří byli prokláni ranami vymršťených oštěpů a šípů.

... Jakmile se však barbaři vyhrnuli v nesmírných houfech a drtili koně i muže, nedal se ve sražených řadách nikde uvolnit žádný prostor, kam se uchýlit, a hustá tlačénice znemožňovala jakýkoli únik. A tu se naši vojáci v zoufalém pohrdání smrti chopili opět mečů a pobijeli útočící nepřátele, a oplátkou nato pak byly jim sekyrami proráženy přilby i krunýře. Bylo možno vidět barbara ve zpupném vzdoru s tváří křečovitě sevřenou, jak s přetátým kolenem nebo s pravíci useknutou mečem či s probodeným bokem ještě na samém prahu smrti hrozivě kouli posupně hledícíma očima. Na obou stranách padali střetající se muži a pokrývali svými těly půdu, pole se naplnila zabitými lidmi a bylo slyšet úděsné stony umírajících mužů, proklaných hlubokými ranami.

... Nakonec pod tíhou barbarského náporu naše šiky zakolísaly, a poněvadž měly v nejhorších útrapách jediný prostředek k záchraně, obrátily se – kam kdo mohl – na útěk.

... Barbaři tedy pronásledovali se zběsilostí vyzařující jim z očí naše vojáky, z jejichž žil už v ochromení vyprchával žár. Někteří z nich padali, aniž věděli kdo je sklál, leckteří byli zavaleni

¹³⁸ Herwig Wolfram, c.d., s. 119-121

pouhou tíhou těch, kdo na ně tlačili, a někteří byli zabiti ranou svých spolubojovníků. ¹³⁹

Z úryvku je zřejmé, že barbaři již nejsou pro autora soupeřem hodného k podcenění. Ammianus přibližuje barbara, který bojuje s absolutním sebeobětováním a určitým způsobem lze říci, že vyzdvihuje především jeho odvahu, nezdolnost a vůli.

* * *

Zosimos se věnuje problematice Gótů zejména ve své páté a šesté knize. Přibližuje zde zejména politický vývoj římské říše od císařů Honoria a Arcadia a především sleduje dvě osoby, které se podílely na skutečném politickém vývoji pozdně antické římské říše – Stilichona a Rufina a jejich prostřednictvím uvádí činy Alaricha, a jeho vyprávění o římsko-gótských vztazích končí těsně před prvním vypleněním Říma roku 410.

Z pohledu „politických“ dějin je nutné úvodem navázat na Ammianovo vyličení dějin z období adrianopolské katastrofy. Pravdou zůstává, že vítězství Gótů u Adrianopole přineslo Římu drtivou porážku a bezprostřední následky byly pro říši alarmující, avšak roku 381 vojenské oddíly císaře Gratiana¹⁴⁰ provedly řadu úspěšných tažení proti Gótům, přičemž Fritigernovy oddíly vytlačily z Illyrika směrem na východ i s Greutungy¹⁴¹.

Výsledkem dlouhodobých konfliktů a vyjednávání byla dohoda s Góty roku 382, což představovalo logické vyústění situace, kdy sice na jedné straně Gótové zasadili Římu obrovskou porážku, ale na druhé straně sami utrpěli značné ztráty, přičemž museli upustit od snah vytvořit na římské půdě samostatné království.

Gótům byla udělena vlastní půda a povolení jejich vlastního zákonodárství, což představovalo značnou autonomii uvnitř hranic říše, na oplátku měli Gótové pro Řím vykonávat vojenskou službu¹⁴².

¹³⁹ Ammianus Marcellinus, c.d., s. 467

¹⁴⁰ Gratianus, římský císař (367-383), spolucísař na západě, syn Valentinina I. a Mariny Severy a vnuk Gratiana staršího narozen v Sirmiu roku 359, již roku 366 (!) jmenován konzulem a o rok později otcem povolán Augustem, po Valentinianově smrti roku 375 povolán jediným císařem v západní části říše, po pěti dnech od jeho jmenování však byl v Aquinku prohlášen Augustem jeho čtyřletý bratr Valentinianus II. bez jeho vědomí, v pozadí Gratianovy vlády probíhal boj o moc mezi vrchním velitelem jízdy na západě, Theodosiem starším a prefektem pretoriánů v Galii, Maximinem

¹⁴¹ P. Heather, c.d., s. 143

¹⁴² Přestože Řím uzavřel s Góty smlouvu, roku 386 dolehla na římské hranice na Dunaji třetí vlna gótských skupin – Greutungové pod velením náčelníka Odothea. Tentokrát římská armáda udeřila plnou silou, Greuthungové utrpěli těžké ztráty, Odotheus padl a zbytek, který přežil římský protiútok, byl přesídlen do maloasijské Frýgie.

Zosimos na počátku své páté knihy přibližuje Alarichovo postavení, avšak v jeho výkladu chybí, jakou funkci Alarich sehrál. Podle líčení Petera Heathera¹⁴³ mohl Alarich sehrát určitou úlohu v první gótské revoltě, otázkou však zůstává, zda vedl všeobecnou vzpouru Gótů, usazených v říši podle smlouvy z roku 382, neboť klíčový moment který se udál roku 395, který může vypovídat o Alarichově úloze, zaznamenal Zosimos takto:

„Později (Rufinus) zpozoroval, že Alarich se bouří a nedbá zákonů, protože těžce nesl, že nemá velení nad římskými jednotkami, nýbrž jen nad barbary, které mu kdysi odevzdal Theodosius, když společně s ním svrhl uzurpátora Eugenia. Tehdy mu Rufinus tajně vzkazoval, aby s barbary, které má, i s ostatním jinak sebraným vojskem přitáhl blíže, neboť jeho vítězství prý bude snadné. Po těchto vzkazech Alarich vytrhl z Thrákie, postupoval Makedonií a Thesálií a pustošil země, jimiž táhl.“¹⁴⁴

Tento úryvek spíše naznačuje, že Alarich se pokoušel o vojenskou kariéru v římské říši, než o tom stát se gótským králem, jakým byl například Fritigern.

Zajímavou skutečnost, kterou autor také velmi dobře zachytil, bylo chování Stilichona k Alarichovi a jeho doslova podivná výprava do Řecka, poté co jej Alarich z velké části vyplenil. Nezodpovězenou otázkou také zůstává, zda Stilichon chtěl skutečně Alaricha zničit, neboť i v budoucnu se mu naskytly příležitosti, kdy ho mohl definitivně porazit, ale neučinil tak.

Jeho chování bylo zřejmým projevem nenávisti vůči Rufinovi, kterého považoval za většího nepřítele než-li gótského nepřítele¹⁴⁵. První velkou konfrontaci Stilichona s Alarichem přibližuje následující úryvek:

„Stilicho nalodil vojsko a vytáhl na pomoc postiženému Řecku. Přistál na Peloponésu a donutil barbary prchnout do Foloie. Protože barbaři trpěli nedostatkem potravin, Stilicho by je byl velmi snadno zničil, kdyby se nebyl oddal hýření, zábavám v divadle a styků s nestoudnými ženštinami a kdyby nebyl dovolil vojákům loupit, co zanechali barbaři, tak umožnil nepřítelům, aby i s veškerou kořistí ustoupili z Peloponésu, postoupili do Epeiru a tam pustošili města. Když se Stilicho dověděl o jejich odchodu z Řecka, odplul do Itálie, aniž dosáhl cíle své výpravy, a tak

¹⁴³Peter Heather, c.d., s. 146

¹⁴⁴ Zosimos, c.d., s. 189

¹⁴⁵ J. B. Bury, c.d., s. 106-115

*s vojáky, které s sebou přivedl z Řecka, nadělal Řekům ještě větší a těžší škody.*¹⁴⁶

Alarichovi velice pomohla římská nejednota, kdy na rozkaz Stilichona byl Rufinus nakonec zavražděn, na jeho místo nastoupil Eutropius¹⁴⁷, který, než-li by se podrobil Stilichonovy (i když s ním z počátku spolupracoval), rozhodl se pro spolupráci s Alarichem, s nímž uzavřel roku 397 dohodu¹⁴⁸ a udělil mu hodnost magistra militum¹⁴⁹, podle mínění Petra Heathera¹⁵⁰, získal patrně vrchní velení v Illyriku, čímž vlastně vznikla paradoxní situace, kdy Alarich, který dříve vyplenil Illyrikum, měl být nyní jeho ochráncem.

Tyto ústupky Říma však podnítily další odpor proti říši, velké gótské nebezpečí vypuklo roku 399 ve Frýgii, kde byli usídleni již výše zmíněni Greutungové ze třetí gótské „vlny“, čehož využil Tribigild¹⁵¹, který působil v rámci římské armády, nebyl velitelem římských jednotek, nýbrž gótských barbarských oddílů. Tribigild opustil Konstantinopol a údajně, podle Zosima, odjel zkontrolovat své oddíly, jejichž velení mu svěřil císař, přičemž nastaly následující události:

„Tento muž (Tribigild) miloval nebezpečí a byl odhodlaný ke každému ztřeštěnému dobrodružství. Nebyl velitelem římských jednotek, nýbrž barbarských oddílů umístěných ve Frýgii.

*...Vzal s sebou barbary, kteří patřili pod jeho velení, napadal území, jímž táhl, pobíjel muže, ženy i děti a loupil, co mu přišlo do cesty. Zakrátko shromáždil kolem sebe takové množství otroků a vůbec opovržených lidí, že uvedl ve svrchované nebezpečí celou Asii.*¹⁵²

Velice zajímavou reakci císaře zachytil Zosimos, poté, když se císař dozvěděl o událostech ve Frýgii a možných dalších následků, císař zareagoval takto:

„Když však byla o těchto událostech podána zpráva císaři, vůbec necítil tíhu společného neštěstí, vždyť při své duševní omezenosti nebyl s to pochopit, jaká opatření se mají učinit, a

¹⁴⁶ Zosimos, c.d., s. 191

¹⁴⁷ Eutropius, eunuch na dvoře císaře Arcadia

¹⁴⁸ J. B. Bury, c.d., s. 115-121

¹⁴⁹ Magister militum, vrchní velitel, známý také, zvláště ve východním císařství, jako magister utrisque militiae

¹⁵⁰ Peter Heather, c.d., s. 150

¹⁵¹ Tribigild, původem z gótského kmene Greutungů

¹⁵² Zosimos, c.d., s. 197

*veškeré řízení státu odevzdal Eutropiovi.*¹⁵³

Eutropius zareagoval rychle, vyslal proti Tribigildovi dvě vojenské skupiny, jednu pod velením vojenského velitele Leonta, druhou pod velením Góta Gaina¹⁵⁴, jehož ambice byly stanout na stejné úrovni jako Stilichon na západě a zbavit se Eutropia. Vznikla tak absurdní událost, kdy Gainas se dopustil jasně vlastizrady, kdy nejenže pomohl Tribigildovi, ale lstí zničil Leontovo vojsko i s velitelem¹⁵⁵. Tyto velice pochmurné události autor zaznamenal takto:

*„Gainas se však obával, aby Tribigild, který byl ze všech stran obklíčen a neměl bojeschopné vojsko, nebyl úplně zahuben, proto postupně posílal k římským vojskům oddíly svých barbarů, které je měly v krátké době zničit a tak poskytnout Tribigildovi možnost se zachránit. Barbari tedy, které dal Gainas Leontovi na pomoc, napadali všude Římany, pustošili zemi, pobíjeli vojáky a nepřestali činit útoky na všechny strany, až zničili vojsko i s jeho velitelem Leontem a celou zemi proměnili v poušť ...“*¹⁵⁶

Následně, podle dalšího Zosimova vyličení, byl Eutropius nejprve zbaven funkce a poté úkladně zavražděn. Tento autorův úryvek je podle mého názoru otřesným pohledem na římskou říši na přelomu 4. a 5. století a možná by bylo vhodné pokusit se nalézt odpověď, co vlastně v této době znamenal pojem římská armáda a kam se poděla ona římská virtus? Co zapříčinilo takové chování? Bylo například takové chování možné za vlády Octaviana Augusta? Zřejmě nikoliv. Nemohu se ubránit dojmu, že barbarizace římské armády měla mít v konečném důsledku katastrofální následky.

Alarich do událostí na Východě přímo nezasahoval, neboť na samém konci čtvrtého století v Konstantinopoli vypuklo velké protigótské povstání bývalého Gainova spojence, městského prefekta Konstantinopole, Caesaria, které stálo Gaina pozici a upevnilo v Konstantinopoli protigótské nálady¹⁵⁷.

¹⁵³ Zosimos, tamtéž, s. 197

¹⁵⁴ Gainas, původně vizigótský vůdce ve vojsku Theodosia I., zčásti zosnoval vraždu Rufina, po níže uvedených událostech byl nakonec poražen a zabit při ústí Dunaje vojsky hunského náčelníka Undina.

¹⁵⁵ E. A. Thompson, Romans and Barbarians, The University of Wisconsin Press, 1982, s. 42-43

¹⁵⁶ Zosimos, c.d., s. 202

¹⁵⁷ P. Heather, c.d., s. 152

Alarich se tedy z Řecka přesunul na území západní části říše a chtěl využít Stilichonovy nenávisné politiky vůči východní části říše. Roku 401 však Gótové překročili Dinárské Alpy a o rok později se střetli se silami západní části říše v bitvách u Verony a Pollentie, a protože obě skončily nerozhodně, Stilicho vyčkal, až Gótům dojdou zásoby a budou nuceni k ústupu¹⁵⁸. Následné vztahy mezi Stilichonem a Alarichem, jsou Zosimem zaznamenány takto:

„Když Stilicho viděl, že mužové spravující Arcadiovu říši chovají proti němu nepřátelské úmysly, rozhodl se ve spojení s Alarichem připojit ilyrské kmeny k říši Honoriově.“¹⁵⁹

Než však mohlo dojít ke spojení, říše musela odvrátit vpád Radagaisa¹⁶⁰ do Itálie roku 405, což nakonec představovalo v konečném důsledku velké Stilichonovo vítězství. Tento úspěch však měl být zastřen rýnskou katastrofou roku 406, která měla v římsko-gótských vztazích hrát velkou roli, neboť velice posílila Alarichovu pozici, k tomu je ještě nutno přičíst řadu vojenských revolt, které invaze s sebou přinesla, zejména v Británii, vedenou vojákem Constantinem¹⁶¹.

Situaci bylo třeba rychle vyřešit a Zosimos o jednáních senátu se Stilichonem zapsal:

„Senát, který se sešel v císařském paláci, se radil o tom, zda se má vést válka, přitom bylo mínění většiny pro válku. Jediný Stilicho ještě s několika, kteří s ním souhlasili ze strachu, byl jiného mínění a navrhoval uzavřít s Alarichem mír. Když ti, kteří dávali přednost válce, žádali Stilichona, aby vysvětlil, proč raději nechce válku, nýbrž mír, a svoluje, aby mír byl k potupě vážnosti římského jména kupován za peníze, odpověděl Stilicho: Vždyť Alarich pobýval v Epeiru tak dlouhou dobu v zájmu císaře východní říše, odtrhl od ní Ilyry a připojil je k říši Honoriově.

... Protože se tehdy všem zdálo, že Stilicho má pravdu, rozhodl senát dát Alarichovi za mír 4000 liber zlata, pro toto usnesení hlasovala většina ne z přesvědčení, nýbrž ze strachu před Stilichonem.“¹⁶²

¹⁵⁸ J. B. Bury, c.d., s. 160-166

¹⁵⁹ Zosimos, c.d., s. 212

¹⁶⁰ Radagaisus, pravděpodobně gótský král, který byl Stilichonem poražen roku 405 u Fiesole, po bitvě byl zajat a se svými syny popraven, zbytek jeho armády byl zničen

¹⁶¹ Constantinus, později jako císař Constantinus III. (407-411), prohlášen legiemi v Británii císařem, s velkou částí svých polních jednotek se přeplavil na kontinent, jejichž odsun významným způsobem přispěl k odtržení Británie od říše, na jeho stranu se postupně přidávaly další legie v galských provinciích, a tak rozšiřoval své panství po dalších částí Galie.

¹⁶² Zosimos, c.d., s. 215

Stilichonova pozice však postupně čím dál více slábla, jednak pro svoji tvrdou disciplínu ztrácel oblibu u vojska a vojenské katastrofy, které se valily na říši v konečném důsledku způsobily jeho pád, když jistý dvořan Olympius, přesvědčil Honoria, že se jej snaží zabít, byl Stilichon roku 408 popraven, což paradoxně přivedlo západní část říše téměř k zániku¹⁶³, neboť jak autor zaznamenává:

„Když se zpráva o Stilichonově smrti donesla vojákům, kteří byli posádkou v jednotlivých městech, vrhli se na ženy a děti barbarů, které byly v každém městě, a jako na dané znamení je všechny pobili a všechn jejich majetek rozkradli. Jakmile se o tom dozvěděli příbuzní povražděných, shlukli se ze všech stran na jednom místě a rozjitřeni tímto věrolomným porušením přísahy, jež je pod ochranou božstvu, rozhodli se všichni připojit k Alarichovi a zúčastnit se s ním války proti Římu. Za tímto účelem se shromáždilo něco více než 30 000 lidí.“¹⁶⁴

Zosimos následné události přičítá absolutní Honoriově neschopnosti určitým způsobem zasáhnout, když odmítl reagovat na Alarichovi podmínky míru, tak po vojenské stránce, kdy nebyl schopen proti Alarichovi zajistit vojenskou podporu:

„Ale císař ani nepřijal nabízený mír, ani si nezískal Sarovo¹⁶⁵ přátelství, ani nesoustředil římské vojsko, nýbrž všechny své naděje vložil do Olympiových modliteb a tak se stal původcem strašné pohromy říše. Neboť v čelo vojska postavil takové vůdce, kteří mohli u nepřátel vzbudit nanejvýš opovržení.“¹⁶⁶

Následkem císařovi neschopnosti řešit alespoň nějakým způsobem situaci, přitáhl Alarich roku 409 k Římu a oblehl jej. Zoufalou situaci v Římě autor vylíčil následně:

„... nedostávalo se všeho, co mohlo pomoci žaludku, za hladem, jak se dalo čekat přicházel mor a všude bylo plno mrtvol. A ty nebylo možno pohřbívat vně města, protože nepřátele střežili všechny východy, takže se město stalo hřbitovem, a kdyby nebyl nedostatek potravin, puch, který se šířil z mrtvol, by byl stačil k nakažení a zahubení zdravých obyvatel, a tak se město vylidnilo.“¹⁶⁷

¹⁶³ J. B. Bury, c.d., s. 166-173

¹⁶⁴ Zosimos, c.d., s. 223

¹⁶⁵ Sarus, gótský náčelník ve službách císaře Honoria, zavražděn roku 412 Alarichovým švagrem Athaulfem

¹⁶⁶ Zosimos, c.d., s. 224

¹⁶⁷ Zosimos, tamtéž, s. 227

Řím byl posléze alespoň na chvíli vykoupen 5000 librami zlata, 30 000 librami stříbra, 4000 hedvábnými oděvy, 3000 červených koží a 3000 librami pepře.¹⁶⁸ Honorius se sice snažil vojensky zasáhnout, kdy z Dalmácie povolal pět elitních legií o 6000 vojáků pod velením Valense, avšak pomoc Římu skončila katastrofou:

„Valens, který se nebál žádného nebezpečí, považoval za nedůstojné postupovat cestami, které nebyly obsazeny nepřáteli. Alarich však vyčkával, až římské vojsko potáhne, a pak na ně udeřil s celou svou vojenskou mocí, takže se Valentovou vinou dostaly římské legie do moci nepřátel, stěží uniklo asi jen sto mužů, mezi nimi i jejich vůdce.“¹⁶⁹

Zosimovo vyprávění však končí krátce před vypleněním Říma Alarichem, a proto uvedené skutečnosti považuji za dostatečné k ozřejmění autorova pohledu na gótsko-římské vztahy.

* * *

Přiblížení pohledu na gótské etnikum pohledem Ammiana a Zosima mělo z velké části ryze charakter komentářů politických událostí mezi Góty a Římány. **Sidonius** se sice také zabývá politickými událostmi, ale pokouší se také o bližší proniknutí ke gótskému etniku. Jeho komentáře a výpovědi jsou cenným zdrojem informací o celkovém politickém, hospodářském a sociálním prostředí v Galii v 5. století.

Uvedené úryvky, které jsem pro tuto práci v této části vybral, jsou pouze základním pohledem, který má za cíl v komparativním pohledu přiblížit Sidoniův náhled na toto významné etnikum, které významně ovlivňovalo politický a společenský vývoj v této oblasti.

V úvodu jeho *Dopisů II.* přibližuje velice zajímavý pohled na gótského krále Theodericha II.¹⁷⁰, kde popisuje jeho vzhled a chování:

„On (Theoderich II.) zcela jasně převyšuje svým chováním průměrné muže

¹⁶⁸Uvedené údaje viz. Zosimos, c.d., s. 229

¹⁶⁹ Zosimos, tamtéž, s. 232

¹⁷⁰ Theoderich II., (453-466), nastoupil vládu po jeho bratru Thorismundovi, který byl ještě na Katalaunských polích prohlášen králem po smrti jeho otce Theodericha I., který v bitvě padl. Theoderich II. rozšiřoval svoji moc zejména nad Svěby, které nejdříve sňatkově spřiznil a poté ve spojení s Burgundy a souhlasem římského císaře Avita, nad nimi z velké části zvítězil.

Roku 457 však využil situace, kdy nedokázal Svěby plně porazit a pod záminkou jejich zničení vyplenil římská města v Asturii a poté oblehl i Arelate, které stále ještě v této době představovalo sídlo galské prefektury a až na zásah císaře Maioriana (457-461) roku 459 bylo město osvobozeno, o dva roky později sice Theoderich II. vyplenil bohaté město Narbone, avšak roku 463 byl poražen římským vojevůdcem Aegidiem v bitvě u Aureliana (současný Orleans).

... má kulatou hlavu s kudrlinami, ustupujícími od čela ke koruně

*... má husté obloukové obočí, pod očima orlí nos, pod kterým se nacházejí úzké rty ...*¹⁷¹

Sidonius pokračuje dále v jeho fyzickém popisu, který je sice velmi zajímavý, ale pro představu denního života krále, který je z historického hlediska podle mého názoru důležitější, vypráví skromně následující úryvek:

*„Nyní o jeho běžném životě. Před svítáním jde s velmi malou družinou zúčastnit se bohoslužby jeho kněze. Horlivě se modlí, ale jestli se mohu odvážit říci, spíše tuto bohoslužbu udržuje ze zvyku, než-li ze skutečné víry. Administrativní záležitosti království vyřizuje již od rána. Urození šlechtici stojí kolem královského trůnu. Spousty strážců v kožených oděvech, jsou postupně předvoláváni před krále, ale udržují povinnou prahovou vzdálenost od krále, který jim naslouchá. ... kolem druhé hodiny přichází na prohlídku svých pokladů nebo stájí... od třetí hodiny odpoledne opět úřaduje až do večere ... „*¹⁷²

Z uvedeného úryvku tedy lze vyčíst, že se jednalo o panovníka, který svůj úřad bral sice vážně, ale v porovnání s římskou správou lze zde nalézt určitou uvolněnost až jednoduchost, což může být dáno několika okolnostmi. Předně je nutné si uvědomit, že gótské králové se až do 6. století odíváním příliš nelišili od mužů ze svých družin a dále také jejich neužíváním odznaků moci¹⁷³.

Plně nezodpovězenou otázkou zůstává jeho skutečný vnitřní vztah k víře, i když samozřejmě oficiálně se hlásil k ariánství. V dalších pasážích autor připomíná i jeho volný čas, ve kterém se bavil především lovem a hraní v kostky.

Přesto si autor pochvaluje kulturu, která vládla na jeho dvoře. Z níže uvedeného úryvku je jasně patrna skutečnost, že přestože Theoderich II. byl stále barbar, zvyky na jeho dvoře již plně nesly známky civilizovanosti, což v očích Římana, představovalo jistě velký posun vpřed:

*„Stručně řečeno, můžeme zde najít řeckou uhlazenost, dobrou galskou povahu, italskou bysrost, státní i obecné slavnosti s pečlivým stolováním a všude kolem se nachází pořádek hodný královského dvora.“*¹⁷⁴

V komparativním pohledu s líčením Gótů u Ammiana a Zosima se Sidoniův pohled zdá být až

¹⁷¹ Sidonius Apollinaris, Letters, Book I., Epistolae II. 2, O. M. Dalton, MA., Oxford, Clarendon Press, 1915, s.2-3

¹⁷² Sidonius Apollinaris, Letters, Book I., Epistolae II., 4, O. M. Dalton, MA., Oxford, Clarendon Press, 1915, s. 3-4

¹⁷³ J. Bednaříková, Stěhování národů, s. 96

¹⁷⁴ Sidonius Apollinaris, Letters, Book I., Epistolae II., 6, O. M. Dalton, MA., Oxford, Clarendon Press, 1915, s. 5

neuvěřitelný. Připomeneme-li Ammianův pohled na Góty u Adrianopole, a srovnáme-li jej se Sidoniem, který přibližuje pohled na gótské etnikum o zhruba sedmdesát let později je výsledek přinejmenším udivující. Samozřejmě je nutné brát v úvahu, že autor přibližuje pouze panovnický dvůr, ale přesto civilizační posun je zde značný, především díky postupnému prolínání galořímské a gótské kultury.

Jeho popis gótského královského prostředí svým římským krajanům také naznačuje, že tento král je důvěryhodným politickým spojencem, který již v dostatečné míře přijal římskou civilizaci. Za pozornost jistě stojí připomenout pohled na Góty císařem Julianem, jak jej výše zaznamenal Ammianus, pro kterého toto etnikum představovalo jen další z mnoha barbarských kmenů, kteří nepředstavují pro říši jakékoli narušení suverenity.

Významnou osobnost, kterou Sidonius připomíná ve svých *Dopisech*, a která pro něj byla velmi blízká, byl římský císař Avitus¹⁷⁵, který s ním byl dokonce příbuzensky spojen, neboť byl jeho zetěm, jenž pocházel z bohaté a významné rodiny z arvernské oblasti. Sidonius zachytil Avitovu palácovou vilu Avitacum, jeho vylíčení Avitovi rezidence je zajímavé z hlediska porovnání dvora Theodericha II. a rezidence budoucího římského císaře, kterou vystihl ve svém monumentálním díle *The Decline and fall of the Roman Empire*¹⁷⁶ britský historik Edward Gibbon a jehož cituje i Michael Grant¹⁷⁷ ve svém díle *Římští císařové*:

„Z hory tam tryská silný pramen a jako bouřlivý, zpěněný vodopád se řítí střemhlav k zemi a vlévá se do asi tři kilometry dlouhého jezera, na jehož břehu na krásném místě villa stojí. Lázně, kolonáda, letní i zimní pokoje byly zařízeny tak, aby sloužily zábavám i běžnému využití, a přilehlé okolí nabízelo nejrůznější vyhlídky na lesy, pastviny a louky. V tomto útočišti trávil

¹⁷⁵ Avitus, římský císař západní části římské říše (455-456), celým jménem Marcus Maecilius Flavius Eparchius, zpočátku působí, po studiu práv, jako státní úředník a roku 437 dosáhl hodnosti vrchního velitele vojska (magister militum) a stal se praefectem praetoria v Galii, což je s podivem, neboť sám Avitus byl galořímského původu.

Výsledkem tedy bylo, že tato oblast zaujala na samém konci existence západní části římské říše velmi důležité postavení. Avitus dále na sebe výrazně upozornil v mírových diplomatických jednáních roku 437 s vizigótským králem Theoderichem I., který válčil s Římem. Velice důležitým jeho počinem bylo, poté co roku 451 opustil svůj úřad, přesvědčení Theodericha I., aby se vojensky zapojil do boje proti Hunům, čehož výsledkem byla Katalaunská pole, a přestože sám král v bitvě zahynul, jeho syn, již výše zmiňovaný vizigótský král Theoderich II., se stal jeho blízkým přítelem.

¹⁷⁶ Edward Gibbon, *The Decline and fall of the Roman Empire*, Methuen and Co., London 1896-1900

¹⁷⁷ Michael Grant (1914-2004) byl členem správní rady Trinity College v Cambridgi, profesorem klasických jazyků na Edinburské univerzitě, prorektorem Queen's university v Belfastu a prorektorem univerzity v Chartámu. Byl držitelem doktorátu literatury z Cambridge a čestných doktorátů literatury z Dublinu a práv z Belfastu, rovněž zastával funkci předsedy Asociace klasických filologů Anglie, Vergiliovy společnosti, Královské numizmatické společnosti a byl nositelem medaile Americké numizmatické společnosti.

*Avitus volný čas četbou, venkovskými sporty a hospodářskými pracemi ve společnosti svých přátel...*¹⁷⁸

Z uvedeného úryvku jsou stále patrné určité rozdíly v estetickém cítění mezi Góty a Římany v 5. století. Předně je nutné uvést, že na rozdíl od Gótů si Římané stále udržovali až do pádu západní části říše, a v určitých případech i po pádu západní části římského impéria, vysokou antickou tradici v estetice, což barbarské národy s obdivem sledovaly a snažily se určitým způsobem vyrovnat se římské preciznosti, avšak v plné míře se jim to nikdy nepodařilo naplnit¹⁷⁹.

Sidonius udržoval po celý život s Avitem přátelské vztahy, přičemž se jej snažil i nepřímo ovlivnit v politických otázkách týkajících se úlohy Gótů v rámci říše, jak o tom stručně vypovídá následující úryvek:

*„Ty (Avite) se můžeš rozhodnout, zda se Gótům dostane velké moci ... (Gótové) mluví o návratu do císařství, protože všichni baží po tvé zemi, kterou by rádi připojili, když by byla říše zničena. Ačkoli Gótové zrušili své původní hranice, přesto jejich chrabrost, bojová síla a nenasytnost, posunula jejich hranice k Rhôně a Loire, kde jsi je zadržel, a nesl tíhu rozhodnutí dalšího postupu, měl bys této situace využít než se připravíme se jim vzepřít, když se s nimi utkáme a definitivně je odmítneme, zdrží se dalších svých požadavků.“*¹⁸⁰

Sidonius i Avitus chovali ke Gótům určitý vstřícný přístup. Jak bylo již zmíněno, Theoderich II. se stal blízkým Avitovým přítelem, ale podle tohoto úryvku lze vysledovat určitou opatrnost a znepokojení nad situací, že moc Gótů stále vzrůstá a je nutné udržovat velkou obezřetnost, avšak politické události nenabízely v této situaci říši příliš alternativ při výběru spojenců, zvláště poté, kdy v šedesátých letech 5. století probíhaly úspěšné výboje Keltů z Armoriky a úspěchy Franků v severní Galii. Avitovi skutečně nezbývalo mnoho možností řešení dané situace, neboť sám byl svým způsobem Gótům vděčný za císařskou hodnost poté kdy byl roku 455 zavražděn nespokojenými Římany císař Petronius Maximus¹⁸¹.

¹⁷⁸ Michael Grant, *Římská říše*, s. 332

¹⁷⁹ Malcolm Todd, c.d., s. 35-36

¹⁸⁰ Sidonius Apollinaris, *Letters*, Book III., I, O. M. Dalton, MA., Oxford, Clarendon Press, 1915, s. 64

¹⁸¹ Petronius Maximus, (455), narozen roku 396, jeho původ zůstává neznámý, roku 415 působil jako tribun a notarius a v letech 416-419 comes sacrarum largitionum (ministr financí), později zastával patrně až třikrát úřad praefectum praetoria, přičemž dvakrát působil ještě ve funkci městského prefekta a konzula. Roku 455 dosáhl patricijského stavu a po zavraždění Flavia Aetia a Valentiniána III. se ujal vlády, avšak na pouhých sedmdesát dní, neboť při jeho nástupu do císařského úřadu neměl uzavřeny spojenecké smlouvy s barbary, jak uvnitř, tak také vně

Vznikla svým způsobem zvláštní situace, kdy poprvé v římských dějinách byl nový legitimní císař favoritem barbarských foederátů, především díky přátelským vztahům s Theoderichem II. a po jeho svolání císařem římskými vojáky na konci léta 455 vkročil s gótskými oddíly do Itálie¹⁸².

Poslední významnější záchvěv římské moci na Západě, který se ještě pokoušel o udržení alespoň trosek západního římského impéria, vyšel ze snah císaře Maiorana¹⁸³. Jedním z jeho cílů bylo stabilizovat situaci v Galii a pokusit se o tvrdý zásah proti Vandalům. Přestože Maioranus v Galii prosadil svoji vůli, kdy například zlomil odpor proti jeho ustanovení císařem, v provincii Lugdunensis Prima, které následně tvrdě daňově potrestal, avšak právě prostřednictvím Sidonia poté svoje rozhodnutí zmínil, a především úspěchům v osvobození města Arelate od Gótů, tak válečné tažení proti Vandalům se mu nakonec stalo osudným. Maioranus byl důležitý především v tom, že to byl skutečně poslední císař západní části římského impéria, který představoval ještě určitou římskou moc¹⁸⁴. Po jeho smrti nabraly události na Západě rychlý spád, které s velkou pečlivostí zachytil Sidonius – jedná se o vládu gótského krále Euricha¹⁸⁵. Pokusím se přiblížit pouze pohled na tohoto gótského krále očima Sidonia¹⁸⁶:

„... obviňuji hříšníka, gótského krále Euricha, že zničil starodávné dohody¹⁸⁷, a že rozšířil svoji vojenskou moc přes hranice svého království.“¹⁸⁸

Je zřejmé, že Sidoniův pohled je krajně kritický a viní Euricha z porušení dohod, které měly bez pochyby pro římského autora velkou hodnotu. I v otázce víry je Sidonius k Eurichovi krajně

římské říše, čehož využil zejména vandalský král Geiserich, který posléze vydrancoval Řím, Petronius Maximus byl poté v následných bouřlivých událostí zavražděn.

¹⁸² M. Grant, Římské císařovny, s. 332-334

¹⁸³ Maioranus, římský císař (457-461), bývalý důstojník Flavia Aetia

¹⁸⁴ M. Grant, Římské císařovny, s. 337-339

¹⁸⁵ Eurich, gótský král (466-484), roku 475 donutil předposledního západořímského císaře, aby uznal všechny jeho výboje v Galii a Hispánii, následně vypověděl spojeneckou smlouvu s Římem a vytvořil již skutečně samostatné vizigótské království. Vizigóti tímto aktem vypovězení smlouvy přestávají existovat v rámci říše jako foederati, ale jako již plně samotní vládci svých území, s městskými centry Arles, Marseille aj.

¹⁸⁶ Nutné je alespoň připomenout skutečnost, že mezi města, která později spadala pod vizigótskou správu byl také Clermont, ve kterém působil Sidonius od roku 469 jako biskup

¹⁸⁷ Tedy spojeneckou smlouvu mezi Góty a Římany

¹⁸⁸ Sidonius Apollinaris, Letters, Book VII., VI., O. M. Dalton, MA., Oxford, Clarendon Press, 1915, s. 107

kritický, kdy o něm hovoří jako o velkém nepříteli pravé víry. Jako arián prý pronásledoval katolíky, důkazem jsou autorovi skutečnosti, které zachytil, jako například pustnutí kostelů, nevysvěcené diecéze po úmrtí biskupa a dokonce i vypovězení tří jihogallských biskupů do vyhnanství, avšak poté došla řada i na samotného Sidonia, který se sám na čas ocitl ve vyhnanství

* * *

Prokopius spis nazvaný jednoduše „*Knihy o válkách*“¹⁸⁹ se původně skládal ze sedmi knih, kdy první dvě líčí válku s Peršany, další dvě válku s Vandaly a poslední tři válku s Góty. Jeho díla jsou také klasickým příkladem stylu antického dějepisce – tedy líčením dějinných událostí, které představovaly úvod k autorově současnosti, v tomto případě vlády císaře Justiniana I.

Zajímavou skutečností zůstává, že o popisu Gótů a následných římsko-gótských vztazích mezi Góty a západní části impéria se od autora dozvídáme zejména v jeho knize, která u nás vyšla pod názvem *Války s Vandaly*¹⁹⁰, kde v úvodních pasážích Prokopius přibližuje údobí počínaje od Theodosiovi vlády (395), kdežto jeho dílo známé pod názvem *Válka s Góty*¹⁹¹ začíná až sesazením Romula Augustula a řeší jednak Odovakerovy vztahy vůči Itálii a východnímu císařství a pak samozřejmě Belisariovy úspěchy.

Nepochybně zajímavým komparativním pohledem lze sledovat Prokopiovo dílo s dílem Zosima, zejména v otázce Alarichova vítězného postupu. Na rozdíl od Zosima se však Prokopius pokouší blíže přiblížit gótské etnikum z pohledu například jejich fyziognomie, ale také etnického složení, jak o tom vypovídají následující úryvky:

„Gótské kmene byli kdysi a jsou i nyní velmi početné, ale ze všech nejmocnější a nejpočetnější byli Gótové, Vandalové, Vizigóti a Gepaidové. Ve starověku je nazývali Sarmati a Melanchlainové.

*... Ti všichni se liší jen jménem, v ostatním jsou si podobní jeden druhému. Ve skutečnosti jsou všichni světlovlasí, mají bílou pleť a vysokou postavu a mají příjemný výraz, všichni mají stejné zákony a stejné náboženství. Všichni vyznávají ariánství a mluví stejným jazykem jako Gótové. Zdá se mi, že všichni pocházejí ze stejného kmene, svá odlišná jména mají podle panovníků, pod jejichž vládou patřili.“*¹⁹²

¹⁸⁹ Originální řecký název díla *Hyper tón polemón logoi*

¹⁹⁰ Prokopius z Kaisareie, *Válka s Peršany a Vandaly*, Odeon, Praha 1985

¹⁹¹ Prokopius z Kaisareie, *Válka s Góty*, Odeon, Praha 1985

¹⁹² Prokopius z Kaisareie, *Válka s Peršany a Vandaly*, s. 201

Podle autorova líčení tedy Gótové původně představovali jakýsi jeden velký kmen, ze kterého se postupem časového vývoje vydělilo několik podskupin. Autor své závěry opírá o skutečnosti, že jejich odlišnosti spočívaly pouze ve jménech, kdežto zákony, náboženské kultury a nakonec i ariánství bylo charakteristickým vyznáním raně středověkých germánských etnik.

Prokopius události odehrávající se kolem roku 410 dává za vinu neschopnosti císaře Honoria, který hluboce podcenil situaci, a když se dozvěděl o tažení Gótů na Itálii, prchl do Ravenny a svou neschopností situaci jen dále vyostřoval. O gótském postupu zanechal autor velice pochmurný obraz:

„Když se barbaři nesetkali s žádným odporem, projevíli se jako nejkrutější ze všech lidí. Neboť když dobývali města, ničili je takovým způsobem, že z nich dnes nezbyvá téměř nic a ve městech kolem Iónského zálivu je vidět pouze občas nějakou zbořenou věž nebo bránu nebo nějakou jinou budovu. Bez výčitek zabíjeli všechny, kteří jim padli do rukou, kdy nešetřili ani starce, mladé lidi, ženy, děti.“¹⁹³

Jeho vylíčení událostí se velice dobře doplňuje líčením dějinných událostí Zosima, který se více zaměřil na líčení politických událostí. V porovnání se Sidoniem, který o několik desetiletí později vlastně doporučuje spojit se s Góty, zůstává Prokopiusův výklad odstrašujícím příkladem, do jakého stavu se říše dostala v polovině 5. století, kdy pro udržení alespoň určité stability se musela spojit s Góty, což jen podtrhuje skutečnost absolutního římského úpadku.

Pro doplnění zaznamenaných Zosimových událostí vyplnění Říma Alarichem roku 410, slouží jako podrobné vylíčení plánu na dobytí města líčení Prokopia, který ve svém díle detailně přiblížil, jakým způsobem se Gótové zmocnili Říma.

„Tento vládce (Alarich) ztratil hodně času obléháním, a když nemohl dobyt to místo ani útokem, ani strategií, vynalezl toto. Z mladých mužů gótského vojska vybral na tři sta nejlepších, jenž ještě neměli vousy a teprve dospívali, avšak ukázali se jako velmi stateční. Oznámil jim, že je chce zdánlivě nechat římským patriciům jako otroky. Nakázal jim, aby, až budou se svými budoucími pány, ochotně všechno vykonávali, co jim přikážou ..., a aby se projevovali jako klidní, zdrženlivý a skromní. Pak jim určil den, jenž nebyl příliš daleko, ve kterém měli kolem poledne, poté až budou jejich páni spát, všichni společně přiběhnout k bráně Salaria, zabít

¹⁹³ Procopius, *History of the Wars*, 7 vols., trans. H. B. Dewing, Cambridge, Mass., and London: Harvard University Press & Wm. Heinemann, 1914; reprint ed., 1953-54, II, s.11-23.

stráže, které se ani v nejmenším neobávají, že by měli být napadeny, a co nejrychleji otevřít bránu jeho vojsku.“¹⁹⁴

Následující události skutečně proběhly, podle Prokopia tak, jak je Alarich naplánoval. Prokazatelně však tuto verzi potvrdit pravděpodobně nelze. Podle jiné verze, kterou Prokopius také uvádí jako možnou další příčinu, která vedla k otevření brány, jsou činy křesťanky patricijského původu Proby, která se již prý nemohla dívat na trpící římský lid, *kteřý trpěl hladem a podstupoval další nepředstavitelná muka a byl dokonce nucen se žít lidským masem.*¹⁹⁵

Pravdou však zůstává, že tedy 24. srpna 410 Alarich vyplenil Řím, a přestože se jednalo o taktické vítězství, ze strategického hlediska to byl pro Alaricha neúspěch, neboť se mu nepodařilo si vymínit pro Góty vyšší správní postavení v uspořádání v rámci říše¹⁹⁶.

Zosimos ve svém díle přiblížil chmurný život v obleženém Římě, Prokopius přibližuje události, které nastaly po otevření bran Říma:

*„Když nadešel ten den, Alarich nechal nastoupit vyzbrojené vojsko, jakoby se chystalo k odchodu, a postavil je u brány Salaria. ... Ve stanovenou dobu se mladí Vizigóti shromáždili u brány a neočekávané napadli stráže, které zabili, a neboť tam již nebyl nikdo, kdo se postavil proti nim, otevřeli brány a vpustili Alaricha i s vojskem do města. Vojáci zapálili domy, které byly nejblíže u brány. Mezi těmito domy byl i dům Sallustia¹⁹⁷, který kdysi sepsal římské dějiny. Ruiny jeho spáleného domu se zachovaly až do mých dob. Když barbaři vyplenili celé město a zmasakrovali obyvatelstvo, postupovali dále.“*¹⁹⁸

Alarich prý vydal nařízení, aby byly ušetřeny kostely a chráněny lidské životy, této zprávě lze věřit, neboť Gótové byli křesťané ariánského vyznání a respektovali křesťanské chrámy a jejich majetek. Tři dny pak trvalo plenění Říma, zmírněné respektováním práva azylu v kostelech svatého Petra a Pavla. Cílem rabování se staly bohaté usedlosti a několik jich na Aventinu, Caeliu

¹⁹⁴ Procopius, *History of the Wars*, 7 vols., trans. H. B. Dewing, Cambridge, Mass., and London: Harvard University Press & Wm. Heinemann, 1914; reprint ed., 1953-54, II., s. 11-23.

¹⁹⁵ Prokopius z Kaisareie, *Válka s Peršany a Vandaly*, s. 203

¹⁹⁶ H. Wolfram, c.d., s. 158-161

¹⁹⁷ Sallustius (86 př. n. l. - 35 n. l.) římský historik a politik; stoupenec Caesarův. V dílech *Spiknutí Katilinovo*, *Válka s Jugurthou* a *Historie* (dochovány jen zlomky) vykreslil krizi římské republiky a morální úpadek římské aristokracie.

¹⁹⁸ Procopius, *History of the Wars*, 7 vols., trans. H. B. Dewing, Cambridge, Mass., and London: Harvard University Press & Wm. Heinemann, 1914; reprint ed., 1953-54, II., s. 11-23.

a Quirinalu shořelo.

V oblasti Fora byla bazilika oloupena o část svého stříbra a barbaři se prý zmocnili židovského pokladu, který císař Titus¹⁹⁹ přivezl z Jeruzaléma. Přes Alarichovy rozkazy si lze snadno představit, že mnoho Římanů zahynulo a s jinými se zacházelo špatně. Otázkou zůstává, zda však skutečně došlo k hromadným masakrům, jak autor uvádí, neboť nezdá se pravděpodobné, že by Alarich dopustil bezuzdné vraždění, kdyby měl poté jednat s říší o svém budoucím postavení.

Kromě obrovské kořisti do rukou Gótů padla i Theodosiova dcera a nevlastní Honoriova sestra, Galla Placidia. Byla nyní rukojmím a bylo s ní jednáno způsobem odpovídajícím jejímu postavení. Materiální škody, které Gótové napáchali, nebyly nenahraditelné, ale třebaže Řím již dávno ztratil své výjimečné postavení, přesto působilo jeho krátkodobé ovládnutí Germány na většinu současníků jako těžký otřes a bylo chápáno jako předzvěst blížícího se zániku římského světa, vždyť Řím nebyl dobyt téměř 800 let!

Obdivovatelé odumírajícího antického náboženství označovali potupu římské moci a slávy jako trest seslaný zhrzenými bohy, kdežto křesťanští autoři, především Aurelius Augustinus a historik Paulus Orosius, viděli v dobytí Říma příznak nové doby²⁰⁰.

Ohromující se zdá být reakce císaře Honoriova na události v Římě, kdy Prokopius zaznamenal údajnou reakci císaře:

*„Říkají, že tehdy eunuch, který měl na starosti císařovy ptáky, oznámil v Ravenně císaři Honoriovi, že Řím je zničen. Ten prý s lítostí odpověděl: Přece jen mu dám najíst z vlastní ruky – měl totiž obrovského kohouta, kterému dal jméno Řím. Eunuch pochopil, co chce císař říci, a odpověděl mu, že zničeno bylo město Řím a že jeho pánem se stal Alarich. – A já, příteli – odpověděl císař – jsem si myslel, že zničen je můj pták Řím. Říká se, že císař trpěl takovou pomateností.“*²⁰¹

Otázkou samozřejmě zůstává, zda tento výrok je pravdivý, avšak vezme-li se v úvahu absolutní Honoriovu neschopnost nějakým adekvátním způsobem zasáhnout proti Gótům, v čemž se s Procopiovým svědectvím shoduje i Zosimos, je nutné se zamyslet, jak vlastně mohla západní říše vůbec existovat v těchto poměrech takovou dobu. Při pohledu na římské císaře 5. století, až

¹⁹⁹ Titus, římský císař (79-81), v údobí jeho vlády postihly římskou říši velké přírodní katastrofy

²⁰⁰ P. Heather, c.d., s. 154-155

²⁰¹ Procopius, *History of the Wars*, 7 vols., trans. H. B. Dewing, Cambridge, Mass., and London: Harvard University Press & Wm. Heinemann, 1914; reprint ed., 1953-54, II., s. 11-23.

na určité vzácné výjimky, se jednalo o vladaře přinejmenším méně schopné, a proto se není čemu divit, že říše vlastně zanikla zevnitř a pouze díky propracované, po století fungující státní správě, se dočkala své dlouhodobé existence²⁰².

V budoucích římsko-gótských vztazích měl velkou roli hrát již několikrát zmiňovaný výborný římský vojevůdce ilyrského původu Flavius Aetius, považují za nutné alespoň stručně jej připomenout, Prokopius k jeho osobě poznamenal:

*„V té době byli dva římstí vojevůdcové, Aetius a Bonifatius, jímž se nikdo nevyrovnal v zásluhách a válečnických zkušenostech. Ale byli to nepřátelé a neshodovali se v politických záležitostech. Oba byli odvážní a měli tolik ostatních ctností, že nebylo možné říci, který z nich je největším mužem, jakého město Řím dalo světu. Všechny římské ctnosti se spojily, aby vytvořily tyto dva obdivuhodné muže.“*²⁰³

Aetius, jak známo, se nakonec prosadil jako jediný nejvyšší římský velitel. Jeho skutky zaznamenal i Sidonius, který k němu choval stejnou náklonnost jako Procopios a stal se jeho obdivovatelem. Závěrem bych chtěl připomenout zachycení událostí konce existence západní části římského impéria. Prokopios se v poslední části svého díla zaměřuje na válku s Góty, avšak jeho líčení je zaměřeno především na události 6. století, a proto se pokusím o přiblížení jeho pohledu na samotný zánik západořímské říše a gótskou reakci:

*„V době, kdy vládl v Byzantiu Zenon, na západě byl u moci Augustus, kterému Římané říkali mazlivě Augustulus, poněvadž se stal panovníkem ještě jako chlapec, za něho spravoval říši jeho otec Orestes²⁰⁴, muž velmi rozumný. Nějakou dobu předtím se podařilo Římanům získat za spojence Skiry, Alany a několik dalších gótských kmenů.“*²⁰⁵

Z autorova líčení tedy lze vyvodit myšlenku, na kterou jsem upozornil již v úvodu práce, že

²⁰² M. Grant, Pád říše římské, s. 89

²⁰³ Prokopius z Kaisareie, Válka s Peršany a Vandaly, s. 207

²⁰⁴ Orestes, původem Říman z Panonie, dřívější tajemník hunského krále Attily, který se oženil s dcerou vyššího římského důstojníka Romula původem z Poetovia a po Atilově smrti vstoupil do služeb římského císařství. Díky svým schopnostem se rychle prosazoval a v roce 474 jej císař Julius Nepos ustanovil vrchním velitelem vojska v císařském štábu a vyznamenal povýšením na patricije.

Dlouhodobé styky se střední Evropou mu získaly oblibu u jeho germánských jednotek, které v té době v Itálii tvořily téměř celou římskou armádu a dávaly mu přednost před císařem Nepotem, který k nim přišel z východu roku 474. Na jejich požadavek vyvolat vzpuru proti panovníkovi zareagoval kladně, ale rozhodl, aby vojáci povýšili do císařského stavu jeho syna Romula, kterého uvedl na císařský trůn 31. října 475.

²⁰⁵ Prokopius z Kaisareie, Válka s Góty, Odeon, Praha 1985, s. 7

podle jeho názoru Gótové představovali konglomerát různých kmenů, mezi něž tedy přičítá i Skiry, kteří se později stali součástí Ostrogótů (jejichž předky měl i Odoaker) a Alany, kteří však téměř jistě byli iránského původu²⁰⁶.

A jak pokračuje Prokopios dále:

„Čím více u nich vzrůstala moc a vážnost barbarů, tím více upadala pověst římských vojáků: pod honosným jménem spojenectví je neomezeně ovládali cizinci, ti na nich bezostyšně vynucovali mnoho a nakonec, aby mezi ně byly rozděleny všechny pozemky v Itálii. Nejprve žádali na Orestovi, aby jim z nich dal třetinu, a poněvadž byl velmi málo nakloněn splnit jejich požadavek, ihned ho zabili. Jeden z nich se jmenoval Odoaker, důstojník v císařově družině, ten tehdy prohlásil, že splní jejich přání, jestliže ho přivedou k moci. Když se tak zmocnil vlády, neudělal císaři nic zlého, nýbrž ponechal ho žít dále jako soukromou osobu. Přidělil tehdy barbarům třetinu pozemků a tak si je natrvalo získal a upevnil si vládu na deset let.“²⁰⁷

Jak na tuto situaci zareagovali Gótové, Prokopios uvádí v posledním vybraném úryvku, z něho lze vyvodit, aniž by to přímo uvedl, že císařská vláda i v jeho chápání na západě skončila.

„Právě v tutéž dobu pozdvihli zbraně proti Římanům také Góti, kteří sídlili v Thrákii, jež jim byla darována císařem. Vedl je Theodorech, patricij, který v Byzantii dosáhl hodnosti konsula. Císař Zenon, zkušený v posuzování situace, poradil Theodorichovi, aby táhl do Itálie, bojoval proti Odoakerovi a získal pro sebe a pro Góty vládu nad Západní říší, že pro muže senátorské důstojnosti by bylo líp svrhnout tyrana a vládnout Římanům i všem ostatním obyvatelům Itálie než pozdvihnout zbraně proti císaři a upadnout do takového nebezpečí.“²⁰⁸

Z tohoto úryvku lze vyvodit několik zajímavých poznatků. Za prvé, Prokopios se vlastně plně doznává toho, že východní impérium, aby se zachránilo před možnou pohromou, poslalo Góty na západ a dokonce, aby zde Theodorich vládl. Za druhé, z praktického hlediska, se u Zenona jistě jednalo o to zvolit menší zlo, avšak za cenu obětování západní části říše?

²⁰⁶ Jarmila Bednaříková, *Stěhování národů a východ Evropy*, Vyšehrad, 2006, s. 272

²⁰⁷ Prokopios z Kaisareie, *Válka s Góty*, Odeon, Praha 1985, s. 7

²⁰⁸ Prokopios z Kaisareie, *tamtéž*, s. 8

ZÁVĚREČNÉ SHRNUTÍ

Gótové představují z hlediska údobí závěrečné etapy existence římské říše bezpochyby ne-li nejvýznamnější, pak jistě velice důležité etnikum, které se ve 4. a 5. století aktivně podílelo na vytváření budoucích evropských dějin na troskách západního římského impéria, neboť bylo první nezávislou skupinou barbarů, kteří si ve velkém měřítku vynutili vstup do říše.

Kromě Adrianopole, byli zodpovědní také za vyplenění Říma, z čehož lze usuzovat, že spolu s Vandaly v konečném důsledku, pomineme-li časově omezenou hunskou expanzi, představovali pro Řím největší nebezpečí z hlediska římské integrity, což dokazuje vytvoření dvou mocných gótských království – království Vizigótů v Hispánii a jižní Galii, a ostrogótské království v Itálii.

Velkého významu Gótů pro říši si byli i plně vědomi všichni čtyři pozdně antičtí autoři, které jsem pro tuto kapitolu vybral. Jejich líčení událostí bylo v některých oblastech shodné v některých nikoliv.

Ammianus, který popisoval události jako první, vylíčil události, podle mého názoru, nejuvěrněji, neboť si uvědomoval, že gótský problém, který vznikl zejména po hunské „vlně“, má z velké části na svědomí římská neochota problémy adekvátně vyřešit a selhání římské správy a k tomu i Valentova zpupnost, který místo diplomacie volil krveprolití, které v konečném důsledku spustilo lavinu událostí, jež přivedly římskou říši téměř ke zkáze.

Je nutné připomenout, že Ammiana v této době ani nenapadlo, jako později Sidonia, že by z Gótů mohli být spojenci Říma proti dalším jeho nepřátelům a Góty považoval za barbary jako každé jiné.

Zosimovo líčení, jak bylo již dříve nastíněno, se zabývá spíše celkovou římskou politikou než-li dílčími gótskými záležitostmi, ale i on podobně jako Ammianus je ke Gótům nedůvěřivý. Ale hlavní vinu nedává přímo gótskému etniku, ale, podobně jako Ammianus, špatné vládní politice Říma, která dopustila, aby se Gótové ujímali významných pozic, čímž se říše jednak postupně barbarizovala, ale také vnitřně rozkládala.

Velice důležitým momentem, který Zosimos zachytil, bylo Alarichovo tažení, které popsal zase z jiného pohledu než Prokopios. Je nutné vyzvednout hlubokou Zosimovu snahu o přiblížení událostí kolem Alaricha, neboť i když Prokopiovo úsilí si zaslouží stejné chvály, Zosimos navíc přidává Stilichonovu politiku bez níž nelze římsko-gótské vztahy na počátku 5. století blížeji pochopit.

S Prokopiem se navíc shodují i v absolutní neschopnosti západního římského císaře Honoriova. Pravdou zůstává, že Honorius velmi negativně přispěl k událostem roku 410 a k událostem bezprostředně předcházejícím této katastrofě. Honoriovu reakci, jak ji zachytil ve zmíněném úryvku Prokopios, jistě nelze brát příliš vážně, nicméně to však nemění nic na okolnosti, že gótská expanze by nemusela dosáhnout takové úrovně, kdyby říši spravovala svému postavení odpovídající osoba.

Sidonius se poněkud vymyká v líčení Gótů od Ammiana, Zosima i Prokopia. Může to být dáno několika skutečnostmi. Jednak Sidonius, na rozdíl od Ammiana, čelil již jinému postavení Gótů v rámci říše nežli Ammianus na konci 4. století. Prokopios, a zejména Zosimos, popisují události na Západě již s určitým časovým odstupem, kdežto Sidonius se přímo účastnil událostí v říši v době, kdy Gótové byli z jednou hlavních hybných sil utvářejících poslední etapu římských dějin, a přestože mu jistě jako Galořímanovi bylo postavení Gótů „trnem v oku“, snažil se z dané situace pro Řím vytěžit co nejvíce.

Nakonec však, především díky Eurichovi, došel k závěru, že Gótům patří nejen budoucnost v jižní části Galie, ale i v dalších částech říše. Dnes se lze pouze domnívat, co Sidonius skutečně duševně prožíval ve vyhnanství, a nemění nic na tom ani jeho pozdější panegyriky na Euricha, když jej vzal zpět na milost. Jeho přístup ke gótskému etniku po prožitých událostech musel nakonec skončit pesimisticky jako u všech třech výše zmíněných autorů.

3.

POHLED NA FRANCKÉ ETNIKUM

• AMMIANUS MARCELLINUS

Patřilo-li Gótům jedno z nejvýznamnějších postavení v utváření dějin pozdního západního impéria, lze toto říci i o Francích. Frankové, přestože počátek historie jejich státního útvaru v Galii je kladen až do 80.let 5. století, ovlivňovali říši jiným způsobem, nežli Gótové, a to především působením ve vysokých vojenských funkcích. Mnohdy nepřímo ovlivňovali další dějinný vývoj říše, ale také samozřejmě celkovým etnickým působením události v Galii²⁰⁹.

Úloha franckého etnika v rámci říše tedy nepochybně představuje velmi důležitý aspekt v postupném utváření nově vznikající podoby raně středověké Evropy. Následně přistoupím jednak k přiblížení významných dějinných událostí, na kterých se aktivně podíleli, ale také samozřejmě na jejich celkový pohled, podobu a běžný život, tak jak je autoři zachytili.

Ammianus poprvé ve svém díle významněji zmiňuje Franky v jeho XIV. knize, kromě jiných významných osob franckého původu (například Mallobauda²¹⁰), přibližuje zejména – Magnentia²¹¹ a Silvana²¹². Za zmínku stojí okolnost, že Magnentius byl vlastně prvním

²⁰⁹ M. Todd, c.d., s. 183

²¹⁰ Mallobaudes, zastával funkci tribuna scholae armaturarum (velitel gardového oddílu těžkooděnců)

²¹¹ Flavius Magnus Magnentius, (350-353), narozen kolem roku 303 ve městě Ambiani (Samarobriva, Amiens), který byl po matce franckého původu, za vlády Konstantina Velikého sloužil v oddílu barbarů, stal se štábním důstojníkem (protector), později velitelem polní armády (comes rei militaris). V lednu roku 350 císařská armáda přeběhla na jeho stranu a neoblíbený císař Constans I. byl při útěku do Hispánie zabit Magnentiovými stoupenci, v následných událostech byl Magnentius uznán celým západem včetně Afriky.

Roku 351 však propukly velké rozbroje mezi Magnentiem a Constantiem II., následně došlo k jedné z nejkrvavějších bitev v římských dějinách u města Mursa Maior (Osiek), kde Magnentius utrpěl porážku, přičemž ztratil údajně 24 000 vojáků a Constantius II. na 30 000, což v celkovém pohledu znamenalo pro vojenskou sílu císařství nenapravitelnou škodu. O rok později však již nebyl schopen zadržet Constantia II., uchýlil se do Lugduna a v beznadějném postavení spáchal sebevraždu.

²¹² K vítězství Constantiovi pomohl zradou Silvanus, který spolu s Magnentiovými vybranými jízdními oddíly přešel v rozhodující chvíli na stranu nepřítele.

uzurpátorem císařského trůnu barbarského původu.

Jeho bližší popis Ammianus neuvádí, ale Silvana již autor zmiňuje blížeji:

*... poté co byl Silvanus ve svém úsilí dostat se z generálství pěchoty výše, vynesena vzbouřivším vojskem k výsostné hodnosti augusta*²¹³.

Následuje jeho tragický osud v Colonia Agrippině, jak uvádí autorův následující úryvek s popudem císaře Constantia II.: „... (Brakchiati²¹⁴ a Kornuti²¹⁵) pobili stráž, vnikli do paláce, vytáhli Silvana z kapličky, do níž se, chvátaje ke shromáždění křesťanského ritu, v úzkosti utekl, a ubili ho svými meči. Tímto druhem smrti tedy sešel tedy vojevůdce nemálo zasloužilý ... Ačkoli mu totiž pro zradu, spáchanou s gardovými těžkooděnci ve vhodné chvíli před bitvou u Mursy byl Constantius zavázán vděčností, přece se ho bál jako měnlivého kolísavce ...“²¹⁶

Z tohoto úryvku lze vypožorovat několik zajímavých skutečností. Jednak Silvanus před svými vrahy prchal do křesťanské kaple, tudíž se nabízí otázka jeho náboženské orientace, i když kaple v této době sloužila jako všeobecné útočiště, a dále, že císař se bál jeho moci, aby nepostupoval podobně jako Magnentius, a konečně Ammianus přiznává jeho činy. Ačkoli se jednalo o muže barbarského původu, cení si na něm jeho vojenského umění, které uplatňoval v zájmu říše, nehledě na jeho původ.

Ammianus dále zmiňuje Julianovy úspěchy, přičemž připomíná znovuzískání města Colonia Agrippina, které padlo roku 355 do rukou Frankům a jenž bylo roku 356 dobyt Julianem zpět do římských rukou²¹⁷:

*„Caesar vtrhl tedy do Agrippiny a nehnul se odtud dříve, dokud s přestrašenými franckými králi, jejichž zuřivost již ochabovala, nestvrdil mír mající být napříště k užitku státu a nevydobył tak zpět silně opevněné město.“*²¹⁸

²¹³ Ammianus Marcellinus, c.d., s. 70

²¹⁴ Brakchiati, vojáci zvláštního oddílu, jméno měli podle svých náramků (bracchae) a verbovani byli v Narbonské Galii

²¹⁵ Kornuti, vojáci zvláštního oddílu, své jméno měli pravděpodobně podle tvaru rohů na přilbách a na výzdobě svých štítů

²¹⁶ Ammianus Marcellinus, c.d., s. 72

²¹⁷ M. Grant, Římští císařové, s. 271

²¹⁸ Ammianus Marcellinus, c.d., s. 88

Z jeho líčení je možné vyvodit několik zajímavých skutečností. Autor zmiňuje, že v Agrippině bylo přítomno dokonce několik franckých králů, jejichž bližší popis však zůstává neznámý, otázkou zůstává autorův pojem „přestrašení králové“, když poté zmiňuje jejich již upadající zuřivost, která však přesto mohla překlenout až v ustrašenost.

Autor poté opět přibližuje Franky v konfrontaci s jeho oblíbeným císařem Julianem a jeho jedno z mnoha vítězných tažení. Autorův pohled se konkrétně zaměřuje na léta 357-358, kdy jak udává, se Frankové uchýlili ve dvou opuštěných římských pevnostech:

„Na svém pochodu přes Agrippinu a Juliacum do Remů narazil velitel jezdeckta Severus na velmi silné tlupy Franků, v počtu – jak se později ukázalo – šesti set lehkooděnců, kteří plenili místa nechráněná posádkami. Odvahu k tomuto zločinu u nich vzpružila ta příznivá okolnost, že Caesar byl zaměstnán na odlehlém alamanském území, a oni se tudíž domnívali, že budou moci bez jakéhokoli odporu opatřit tučnou kořist.

... Julianus byl tímto novým stavem ohromen ... pozdržel vojsko a nařídili mu oblehnout ty tvrze, jež obtéká řeka Mosa. Toto obležení se protáhlo na čtyřiapadesát dní ... neboť zatvrzelý barbarský duch vzdoroval s neuvěřitelnou vytrvalostí.

... Velké množství Franků je sice vyšlo vyprosít z nebezpečí, ale když se dověděli, že už byli zajati a odvedeni pryč, ničeho se již neodvážili a obrátili své kroky zpět.“²¹⁹

Z Amminanova vyličení lze vyčíst několik zajímavých skutečností. V porovnání s Góty v minulé kapitole, Julianus bere franckou hrozbu na větší zřetel, a patrně pod vědomím jejich vojenských schopností, neváhá sám na ně zaútočit, což u Gótů považoval za nepotřebné. Dále autor přibližuje, alespoň vzdáleně, franckou vojenskou povahu ve 4. století, kdy je plně označuje za barbary bez známek římského civilizačního odkazu, ale na druhou stranu vyzdvihuje jejich zarputilost, se kterou se Julianovy postavili.

Následující konfrontace Franků s Julianem podává poněkud chmurný obraz na císaře. Ammianus však jeho chování vůči Frankům neodsuzuje, nýbrž pouze konstatuje bez známek bližšího zájmu. Důležitou skutečností však zůstává autorův odkaz na Franky, které označuje za Sálské Franky a je to jeho první záznam o tomto druhu etnika v polovině 4. století:

„Po přípravách zamířil (Julianus) nejdříve proti Frankům – a to proti těm, kteří jsou obvykle nazýváni Salii -, a poněvadž se kdysi svévolně odvážili usadit na římské půdě v toxandrijské

²¹⁹ Ammianus Marcellinus, tamtéž, s. 115-116

krajině. Když táhl do Tunger, přišlo mu vstříc poselstvo těchto Sálců – domnívali se totiž, že se vrchní velitel zdržuje ještě v zimním táboře – a nabízelo mír pod podmínkou, že je – poněvadž se chovají stejně pokojně jako na svém území – nikdo nebude dráždit ani sužovat.

*... Julianus vyslance obdaroval a propustil je ... jakmile se však vydali na cestu ... poslal vojevůdce Severa podél řeky, všechny je nenadále napadl a zdrtil jako bouřlivý víchr. A tu již spíše prosili, než se stavěli na odpor, a poněvadž i jej dosažené vítězství naklonilo k povolné laskavosti, přijal je, když se vzdávali, s jejich majetkem i dětmi na milost.*²²⁰

V otázce římského impéria a budoucích vztahů s barbarskými etniky představovalo císařovo chování příklad římské nadutosti, která se však projevila například i u Valense u Gótů. Julianovo chování je také odrazem římského smyšlení vůči všem „neřímanům“²²¹. O to více zaujme stanovisko autora, který vlastně Julianovi činy plně schvaluje. Z etnografického hlediska je důležité autorovo svědectví o jeho otvření přítomnosti sálských Franků v Toxandrii v polovině 4. století.

Ammianus však vyzdvihuje i další vítězná Julianova tažení proti Frankům. Jeho následující svědectví vypovídá o císařově tažení proti tzv. Chattuarským Frankům. Tažení je netradiční, protože podle autorova svědectví vlastně bylo činěno nikoliv z vážných důvodů, které by mohly narušit římskou suverenitu, ale proto, že Julianus se těšil u vojska takové vážnosti. Z důvodu aby vojsko vojensky neochablo podnikl následující tažení. Z uvedeného úryvku je zajímavé autorovo svědectví o povaze těchto Chattuarských Franků a jejich lokalizace:

„Julianus se již těšil z vyššího postavení i z věrnosti vojáků, a aby ta věrnost nevyprchala a aby se mu nevytýkala ochablost a zahálčivost, vytáhl po odeslání posílů ke Constantiovi do hraničního pásma Druhé Germánie, a obklopen veškerou výzbrojí, již vyžadoval nastávající úkol, přibližoval se k městu Tricensimě²²². Tam překročil Rýn a znenadání vtrhl do oblasti Franků, již se nazývali Chattuarii: jsou to lidé neklidní a tehdy ještě volně rejdlili po okrajových oblastech Galie.

Tyto Franky, nebojící se ničeho nepřátelského a zcela bezstarostné, poněvadž se nepamatovali, že by do jejich žup vpadl nějaký císař – bránila tomu totiž obtížnost kamenitých cest -, napadl a lehce je přemohl.

²²⁰ Ammianus Marcellinus, tamtéž, s. 125

²²¹ E. A. Thompson, c.d., s. 234

²²² Tricensima, město v provincii Germania II., nyní Keller

*Velmi mnoho jich zajal i pobil a ostatním, kteří zbyli, udělil jejich prosbu podle svého uvážení mír, usoudiv, že to prospěje pohraničním vlastníkům půdy.*²²³

Tento úryvek dokazuje opět několik významných skutečností. Předně je nutné opět zdůraznit, že chování císařů vůči svým barbarským sousedům bylo v této době absolutně nezodpovědné.

Vezmeme-li autorovo líčení doslova, je nutné se zamyslet nad celkovým myšlením římských císařů ve 4. století. Julianovo chování se zdá být neuvěřitelné při pomyslení, že od 2. století se na římskou říši valila jedna vlna barbarů za druhou, a na místo toho, aby byl zjednán vážný pokus v dlouhodobější perspektivě alespoň o určitý mír, Julianus napadá francké kmeny a tím situaci, podle mého názoru, jen dále komplikuje.

Z Ammianova líčení lze vysledovat však i několik dalších zajímavých skutečností, kdy obrací svůj zrak k bližšímu přiblížení chattuárských Franků, které v celkovém souhrnu tedy označuje za nepřiliš nebezpečné, kteří se soustředili pouze v okrajových oblastech impéria, alespoň v tomto časovém údobí²²⁴.

Jejich vojenská pozice pravděpodobně nebyla příliš vysoká, i když je nutné vzít v úvahu, že jednak proti nim pravděpodobně zasáhla císařská garda, nebo jiná elitní jednotka a dále, že se dříve nedostali do bližšího střetu s říší, čímž jejich vojenský odpor musel být logicky vbrzku zlomen.

Ammianus dále zaznamenal v otázce Franků zajímavý projev císaře Juliana, který než vytáhl z Galie na Východ, pokoušel se o upevnění morálky a oddanosti římského vojska jeho osobě. Při jeho řečnickém projevu před vojskem naráží i na Franky, které během jeho působení za Alpami mnohokrát porazil:

*„Z vůle nebeského Boha jsem byl v samých počátcích svého mládí vřazen mezi vás a učinil jsme přítrž stálým vpádům Alamanů a Franků i jejich bezuzdností v plenění. ... A tyto galské země byly svědky útrap, které jsme přestáli, a znovu zotavené po mnoha dlouhotrvajících a těžkých ztrátách na životě i majetku budou o nich vyprávět po spoustu věků svému potomstvu.*²²⁵

Julianovo líčení tedy udává, že Galie byla doslova bezuzdně pleněna Alamany a Franky, avšak je škoda, že přesně není uvedeno o jaké francké kmeny se jednalo, neboť z předchozího úryvku,

²²³ Ammianus Marcellinus, c.d., s. 193

²²⁴ Edward James, c.d., s. 53

²²⁵ Ammianus Marcellinus, c.d., s. 205

byli například chattuárští Frankové uvedeni jako klidní, kteří neměli s římskou říší potíže a pravděpodobně se v tomto časovém úseku neúčastnili ve velké míře plenění Galie.

Autorův další záznam o Francích se nachází v jeho XXVII. knize, kde popisuje události s již časovým odstupem dění bezprostředně spjatého s Julianem. Ammianus v této části svého díla přibližuje tažení vojevůdce Theodosia do Britanie roku 368, kde útočili na římské posádky kmeny Piktů, Attakotů²²⁶ a Skotů. Při této příležitosti autor uvádí válečné poměry v Galii, kde uvádí kruté plenění v římských provinciích od Franků a Sasů:

*„Galským oblastem pak činili – kam se jen mohli na zemi i na moři vyřítit – surovými loupežemi, požáry i vraždami všech zajatců násilí Frankové a s nimi sousedící Saxonové.“*²²⁷

Autorovo vylíčení vlastně může být do jisté míry potvrzením mých závěrů o neúspěchu římské diplomacie v polovině 4. století, neboť počínaje od roku 350, kdy Frankové spolu s ostatními germánskými kmeny podnikají skutečně vážné útoky na říši, až do roku 356, kdy Julianus podniká protiútok a je nakonec nucen se sálskými Franky uzavřít mír²²⁸. Poté je jim přidělena půda uvnitř říše, tedy území Toxandrie, které se pravděpodobně nacházelo jihozápadně od ústí Rýna.

Již téměř na konci díla, v XXX. knize, se objevuje ještě jedna významná francká osobnost, jejíž popis nám autor zanechal – jedná se o Mallobauda, který dosáhl za vlády císaře Gratiana hodnosti comita domesticorum²²⁹.

Může se zdát být určitou zvláštností, že Mallobaudes spojoval jednak vysokou vojenskou funkci v říši a současně však byl vládcem nad částí barbarského kmene. V údobí konečné fáze západní římského impéria, však tento jev nebyl ojedinělý²³⁰.

²²⁶ barbarský kmen, nacházející se v severní části Britanie

²²⁷ Ammianus Marcellinus, c.d., s. 357

²²⁸ Edward James, c.d., s. 53-54

²²⁹ Velitel užší císařské gardy, příslušníci této gardy se nazývali protectores domestici

²³⁰ M. Grant, Pád říše římské, s. 111-112

• ZOSIMOS

Hodnota jeho díla v otázce francké problematiky je významná v několika skutečnostech. Je vhodné uplatnit srovnání s Ammianem, který sice líčí historické události stejného údobí vesměs mnohem podrobněji, avšak v porovnání se Zosimem mu občas chybí širší chronologický výklad, jenž je nezbytný pro pochopení celkových souvislostí. Zosimos se však na druhou stranu nevěnuje přímému popisu franckého etnika, ale všímá si hlavně významných franckých osobností, které se významným způsobem podílely na politickém vývoji pozdní antické římské říše.

Dále je Zosimovo dílo například důležité, zejména v porovnání s Ammianem, při hodnocení Magnentiovy uzurpace, kde jeho vylíčení historických skutečností tohoto časového údobí představuje pro historické poznání první germánské uzurpace římského trůnu hlavní pramen, i když mnohé události v jeho líčení zůstávají plně bez zodpovězení.

První úryvek přibližuje hrůzné chování císaře Constanse I.²³¹ vůči barbarům, včetně Franků, poté kdy odstranil svého bratra Constantina. Přestože v letech 341-342 dosáhl nad Franky významných vojenských vítězství²³², jeho chování podle Zosima bylo důvodem k Magnentiově uzurpaci, jejíž postupný průběh postupně ve svém díle přibližuje:

„ ... postupoval se vsí krutostí vůči svým poddaným a překračoval míru vůbec snesitelné tyranidy. Kupoval totiž hezké barbary a jim i těm, které měl u sebe jako rukojmí, povoloval, aby se na poddaných dopouštěli všeho možného bezpráví, jen když mu věnovali květ jeho mládež k ukojení jeho žádosti. Takto Constans sobě podřízené národy uvrhl do nejvyšší bídy. Dvořané byli kvůli tomu rozjitřeni ...zosnovali proti němu spiknutí, v jehož čele stáli Marcellinus, správce císařské pokladny, a Magnentius, velitel Joviánů a Herculinů²³³. Marcellinus oznámil, že oslaví narozeniny svého syna, a pozval na hostinu mnoho významných příslušníků vojska, mezi nimi i

²³¹ Flavius Julius Constans (337-350), římský císař, narozen kolem roku 320, čtvrtý syn Konstantina I, roku 333 byl prohlášen Caesarem. Poté, když Konstantinu I. roku 337 zemřel, Constans se stal Augustem společně s Konstantinem II. a Constantiem II. a dostal pod svou správu Itálii a Afriku, jako jediný z bratrů se nechává roku 337 pokřtít, distancuje se od ariánů a stává se zastáncem západní křesťanské katolické ortodoxie, založené na nikajském vyznání, roku 343 vojensky působí, jako poslední římský císař, který navštívil Britanii, ve vojenských operacích na Hadrianově valu.

²³² M. Grant, Římské císařovny, s. 267

²³³ legie, ustanovené v době Diocletianově tetrarchie

Magnentia.

... Magnentius pod záminkou potřeby vstal od stolu, vzdálil se na kratičkou chvíli od spolustolovníků a pak se jim představil v císařském oděvu jako na jevišti. Lidé přítomni na hostině jej pozdravili jako císaře a všichni obyvatelé města Augustoduna²³⁴, v němž se ta událost přihodila, s tím projevíli souhlas. Zpráva o tom se rozšířila dále a lid z venkova se hrnul do města. ... když se sešli velitelé vojska a pozorovali, jak vůdcové spiknutí vyvolávají Magnentiovo jméno, ačkoli neměli ani tušení, co se děje, všichni volali s nimi a nazývali Magnentia Augustem.²³⁵

Toto autorovo vyličení je takto jediným podrobným popisem Magnentiovy uzurpace. Ammianus ve svém díle sice vcelku podrobně uvádí jeho činy, ale takovýto blízký popis uzurpace, a také činů císaře Constance I., se v jeho knize nenalézají.

Z uvedeného úryvku je tedy zřejmá motivace po odstranění Constance I.. Zdá se pravděpodobné, že osudy uzurpátora Magnentia ani jeho vláda neposkytují důvody k tvrzení, že šlo o projev snahy Germánů zmocnit se velení v impériu a uspořádat jeho vnitřní poměry podle představ germánských vojenských činitelů.

Uzurpace probíhala podle „římského scénáře“ a nebyla ničím jiným než jednou z kapitol, jejichž soubor utvářel složitou historii vnitřního boje o nadvládu v pozdním římském impériu. Politická hesla na uzurpátorových mincích potvrzují jeho odhodlání pokračovat v římských tradicích, k jeho přívržencům patřili někteří přední příslušníci římských politických kruhů a jeho hnutí si získalo široký ohlas v řadách západního provinciálního obyvatelstva²³⁶. Buď jak buď, Magnentius se zmocnil vlády a pod jeho mocí byly zaalpské země a Itálie.

Zosimos poté ve svém díle pokračuje velice detailním vyličením Magnentiových skutků, které o mnoho převyšují Ammianovo líčení. Magnentiova armáda byla, jak autor uvádí, složena také z velké části z Franků, což by mohlo i nepřímě dokazovat autorovo líčení o velké zuřivosti jeho vojska. Následně jsem vybral alespoň celkový pohled na bitvu u Mursy, a dále, jak tyto události měly v konečném důsledku dopad na římskou situaci v Galii:

²³⁴ Augustodonum, město v Galii, nyní Autun

²³⁵ Zosimos, c.d., s. 81

²³⁶ Averil Cameron, c.d., s. 113

„Když Constantius viděl, že v této občanské válce nedosáhne vítězství, jak si podle svého přání představoval, a že římská vojska jsou po tak hrozném krveprolévání oslabena do té míry, že nejsou schopna odolat barbarům, kteří odevšad na říši dotírají, došel k rozhodnutí ukončit válku nějakou dohodou a smlouvou.

Za těchto jeho úvah obě vojska ještě proti sobě bojovala, ba dokonce Magnentiovi vojáci byli zachvázeni větší zuřivostí, takže ani překvapivší noc neukončila jejich boj, velitelé sami konali práce prostých vojáků a každý rozněcoval své podřízené k útoku na nepřítele ... vojáci se ještě za hluboké noci bili kopími, meči a čímkoli, co našli a co měli po ruce ... bojující považovali spíše za vrchol blaženosti společnou smrt všech.“²³⁷

Důsledek občanské války mezi Magnentiem a Constantiem II. je z uvedeného úryvku zřejmý. Jak uvádí i Ammianus, ztráty římské armády byly natolik citelné, že se v brzkou dobu projevil postupnou expanzí germánských barbarských kmenů na hranicích říše, a není jistě bez zajímavosti myšlenka, že by následujícím událostem v Galii bylo možné daleko účinněji čelit, kdyby se opět neprojevila římská pýcha ztělesňovaná v tomto údobí zejména Constanssem I., který svým chováním a vztahem ke Germánům vlastně započal události, které měly mít v konečných důsledcích pro říši katastrofální následky²³⁸.

Závěrečné Magnentiovo hodnocení opět velmi důsledně autor vystihl takto:

„Takový byl konec Magnentia, který vládl tři roky a ještě šest měsíců. Byl barbarského původu, ale když se přistěhoval ke galskému kmeni Laetů, osvojil si římskou kulturu. Ve štěstí byl odvážný, octl-li se však v tísní, zbabělý. Svou zlou povahu dovedl obratně skrýt a před těmi, kteří ho neznali, budil dojem člověka laskavého a ušlechtilého. To jsem považoval za nutné říci o Magnentiovi, protože někteří považovali dobu jeho vlády za blahodárnou pro říši, aby vyšla o něm najevo pravda, že nikdy neudělal nic z dobrého úmyslu.“²³⁹

Tento úryvek přináší několik zajímavých skutečností. Osoba Magnentia je v autorově pojetí líčena velice negativně. Důležité pro pochopení budoucích římsko-barbarských vztahů je, že Zosimos pojednává o Magnentiovi, ačkoliv byl barbarského franckého původu, jako o člověku, který převzal římskou kulturu, a nikde v jeho díle není náznak, že by mu jeho barbarský původ

²³⁷ Zosimos, c.d., s. 89

²³⁸ Josef Češka, c.d., s. 98

²³⁹ Zosimos, c.d., s. 90

nijak výrazně vadil v mocenském prosazení se v římské říši.

Z tohoto důvodu se v Zosimově díle nikde nenalezne narážka na jeho původ a je přijímán jako každý jiný uzurpátor římského původu. V autorově líčení však lze narazit na určitý problém, a to když Magnentius je uváděn v souvislosti, kdy se přistěhoval ke galskému kmeni Laetů.

Laeti totiž bývali označováni osoby, které se od poslední čtvrtiny 3. století usazovali na státní římské půdě v Galii a byli povinni odvádět z ní daně, veleli jim tzv. praefecti laetorum. Úkolem laetů bylo jednak hájit území, na kterém byli usídleni, a jednak na rozkaz úřadů posílit římskou armádu v bojích na různých jiných místech říše²⁴⁰.

V prameni *Notitia dignitatum*²⁴¹ se jmenovitě laeti Franci objevují pouze v provincii Lugdunensis III., avšak francké laetské osídlení také zaujímal oblasti na území provincií Lugdunensis II., Belgiky I. a II. a patrně také v provincii Germania II., z tohoto důvodu tedy zůstává plně nezodpovězena otázka, zda Magnentius se skutečně přestěhoval k určitému kmeni Laetů, nebo se spíše jednalo o jeho původní postavení. Zosimos ve svém díle dále přibližuje zejména další významné vojenské a politické osobnosti franckého původu, které velkou měrou ovlivňovali osudy říše.

Například v údobí vlády císaře Gratiana připomíná ve své čtvrté knize dvě významné osobnosti – Bauta²⁴² (nebo, jak jej autor také nazývá Baudona) a Arbogasta²⁴³, jejichž skutky přibližuje zejména v souvislosti v boji se Skythy, kteří plenili v této době území Makedonie a Thessalie. V níže uvedeném úryvku autor přibližuje jejich hlavní vlastnosti:

„Císař Gratianus však byl nemálo poděšen doručenými zprávami a vyslal dostatečně silné vojsko, jehož velení svěřil Baudonovi, s ním poslal ještě Arbogasta. Oba byli původem Frankové, velmi nakloněni Římanům, žádnými dary nepodplatitelní a vynikali válečnými zkušenostmi a

²⁴⁰ J. Bednaříková, *Stěhování národů*, s. 189

²⁴¹ Úřední seznam úřadů římské říše, složený kolem roku 410, jedná se o schéma dvorních, civilních a vojenských úřadů

²⁴² Bauto, původem frank, který dosáhl v římských službách nejvyšších vojenských i jiných hodností, jeho dcera Eudoxia byla manželkou císaře Arcadia

²⁴³ Arbogast, generál franského původu (pravděpodobně syn Bauta), kterého roku 388 přidělil východní císař Theodosius jako ochránce a poručníka mladému císaři Valentinianovi II., který formálně vládl západní části impéria. Zpupný a panovačný Arbogast se však choval takovým způsobem, že se Valentinianus začal obávat o svůj život.

Nakonec byl mladý císař 15. května 392 nalezen oběšený a mělo se za to, že jeho smrt má na svědomí Arbogast – ten tvrdil pochopitelně opak. Arbogast zpočátku doufal, že jej Theodosius uzná jako jakéhosi místopředsedu, coby pohana jej však zastrašila Theodosiova ostrá protipohanská politika, tak se rozhodl císařem prohlásit bezvýznamného Eugenia jako nástroj své mocenské hry. Theodosius proti Eugeniovi, resp. Arbogastovi vytáhl do války.

tělesnou silou. ²⁴⁴

Jednalo se tedy o muže, kteří skutečně patřili mezi politickou a vojenskou špičku v pozdně antické římské říši, zajímavá je však skutečnost, že Zosimos podle tohoto úryvku chová k oběma určité sympatie, což je u mužů barbarského původu v pojetí římských autorů určitou zvláštností, neboť při pohledu na Magnentia a Silvana se o žádných sympatiích hovořit nedá. Autor také zachytil detailní vylíčení vztahů mezi Valentinianem II. a Arbogastem, které vypovídá leccos o úloze barbarů v říši v druhé polovině 4. století.

Z uvedeného úryvku také zůstává nejasný postoj samotného autora, který tyto události skutečně sledoval očima historika a jeho vylíčení představuje nezaujatý pohled, což u muže jeho postavení, a v jeho době, je přinejmenším podivuhodné. Jednalo se totiž o události, které svým způsobem vlastně měly otřásat římskou říší, neboť Arbogastovo chování připomíná situaci z roku 476 mezi Romulem Augustulem a Odovakerem. Patrně jediným rozdílem bylo, že Romulus Augustulus přežil a Odovaker odmítl převzít, nebo aspoň předat císařskou hodnost někomu na Západě²⁴⁵, ale styl chování zůstával podobný, jak jsem o této události již výše zmínil u Prokopia z Kaiasareie:

„Císař Gratianus ustanovil Baudonovým podvelitelem Arbogasta, který pocházel z kmene Franků. Po Baudonově smrti Arbogastes strhl na sebe bez vůle císaře velitelství vojska, a protože se svým podřízeným vojákům zdál pro statečnost, vojenské umění a pohrdání penězi způsobilým k této hodnosti, dosáhl takto veliké moci, byl tak mocný, že i s císařem mluvil otevřeně a nepřipouštěl nic, co se mu nezdálo správné či vhodné.

Valentinianus, který to těžce nesl, se sice proti tomu vzpíral, ale nic nepořídil, protože Arbogasta chránila oddanost celého vojska. Déle snášet tento stav podřízenosti Valentinianus už nebyl schopen, a když jednou z císařského trůnu spatřil, jak se blíží Arbogastes, nevlídně se na něho podíval a dal mu list, jímž ho zbavoval jeho moci.

Arbogastes si přečetl list a prohlásil – Ty jsi mi úřad nedal a ani mi jej nebudeš moci odejmout. – Po těchto slovech roztrhal listinu, hodil ji na zem a odešel.“ ²⁴⁶

Autor ještě k těmto událostem dodává dovětek a přibližuje tragický císařův osud, poté kdy

²⁴⁴ Zosimos, c.d., s. 158

²⁴⁵ Michael Grant, Dějiny antického Říma, s. 363-364

²⁴⁶ Zosimos, c.d., s. 178

Arbogast se rozhodl, že na císařský trůn prosadí sobě oddaného stoupence z okolí císařského dvora, Eugenia, kterého Zosimos označil jako znalého ve vědách, rétora z povolání, jenž působil ve vlastně zřízené řečnické škole.

Podle Zosima Valentinianus II. zahynul krutou smrtí, kterou přibližuje v níže uvedeném úryvku, avšak například podle líčení Michaela Granta²⁴⁷ se mohlo snad i jednat o sebevraždu, poté, kdy byl Valentinianus II. 15. května 392 nalezen mrtev ve svém paláci ve Vienně v jižní Galii:

„Považoval však za vhodné nejprve odklidit z cesty Valentiniana a pak odevzdat Eugenikovi vládu. Zatímco císař prodléval ve Vienně v Galii a právě se s několika vojáky oddával hře v blízkosti městských hradeb, takže na nic podobného nemyslel, zasadil mu Arbogast ránu a zabil ho. K tomuto násilnému činu všichni mlčeli, a to pro Arbogastovo postavení a pro jeho statečnost v boji a také proto, že pro pohrdání penězi ho vojáci zahrnovali přízní ...“²⁴⁸

Arbogastovi tedy jeho plán vyšel, avšak pro říši měl katastrofální následky, když vypukla válka mezi uzurpátorem Eugeniem a Theodosiem I., který uzurpátora porazil roku 394 na řece Frigidus (Vipava) a následně jej nechal popravit. To znamenalo konečnou i pro Arbogasta, který poté uprchl do hor²⁴⁹ a jak doslova zaznamenal Zosimos:

„Když shledal, že jeho pronásledovatelé prohledávají všechny kraje, před nepřátelským zajetím dal přednost dobrovolné smrti a nalehl na meč.“²⁵⁰

Zmíněné události podávají opět velice pochmurný pohled na římskou říši na konci 4. století. Není pochyb o vojenském umění Franků, kteří v římské armádě přidali ke své, jak i Zosimos mnohde udává „statečnosti, síle a přirozeného vojenského umění“ také základní principy římské kultury, v mnoha případech k tomu došlo dříve, než u nich proběhl skutečný „romanizační“ proces, což mělo za následek postupnou barbarizaci říše, která se již nedala zastavit. Jaký byl ale vlastně skutečný rozdíl mezi Arbogastem a Odovakerem? Pravděpodobně pouze v rozložení politických sil říše ve 4. a v 5. století. Důležité však je, že římského císaře na konci 4. století mohl sesadit francký barbar v římských službách. A jaký byl pohled Zosima na celkové zmíněné

²⁴⁷ Michael Grant, Římské císařové, s. 291

²⁴⁸ Zosimos, c.d., s. 179

²⁴⁹ J. Češka, c.d., s. 168-169

²⁵⁰ Zosimos, c.d., s. 183

události?

„Římská říše se postupně oslabovaná se stal domovem barbarů nebo spíše nakonec ztratí vlastní obyvatelstvo upadla do tak neutěšeného stavu, že dnes není poznat místa, kde kdysi stála města.“²⁵¹

Autorův pohled na situaci je v celkovém pohledu velmi negativní, kdy barbarský vliv v říši je u něj chápán velmi negativně.

* * *

ŘEHOŘ Z TOURSU – SULPICIUS ALEXANDER

Dějiny franckého etnika v rámci existence západní části římské říše nejsou zdaleka hlavní náplní díla Řehoře z Toursu, které v českém jazyce nese název *O boji králů a údělu spravedlivých*. Pro tuto práci jsem však využil zejména jeho druhou knihu, ve které jsou přiblíženy dějinné události římské říše ve 4., a zejména v 5. století, a úlohu franckého etnika v její závěrečné fázi existence.

Pravdou zůstává, že první i druhá kniha jeho monumentálního díla nemá příliš valný historický význam a jeho líčení je odkazováno přes starší historiky, avšak uznal jsem za vhodné právě komparativní metodou se pokusit o co možná nejširší pohled na vývoj událostí v závěrečné fázi západního impéria a hledat mezi nimi historické rozdíly a pokusit se zachytit v co nejširším pohledu možnou historickou skutečnost.

Autor velice zajímavým způsobem zachytil ve druhé knize deváté kapitole – Co říkají historikové o Francích – historii Franků prostřednictvím jeho předchůdců.

Jeho pohled se upírá zejména k vyličení dějin Franků u Sulpicia Severa, zejména z fragmentů jeho nezachovaného díla *Dějiny*, které alespoň v torzovité části uchoval právě Řehoř, který posléze uvádí, že ani Sulpicius, ani on neví, kdo vlastně byl prvním franckým králem, ale tvrdí, že Frankové měli zpočátku pouze vůdce (duces). Autorův zájem se v prvním úryvku soustřeďuje na období vlády – uzurpace, Magna Maxima²⁵², v době, kdy se nacházel v Aquilei:

²⁵¹ Zosimos, c.d., s. 184

²⁵² Magnus Maximus (383-388), uzurpátor na západě, pocházel z chudé hispánské rodiny snad z Gallaecie. Za vlády otce Theodosia I. sloužil v Británii, poté potlačil povstání v Africe, aby se opět vrátil na ostrovy, kde se stal vrchním velitelem (comes) britských provincií, kde úspěšně zasahoval proti Piktům a Skotům.

Vojáci bitských posádek však nebyli spokojeni s vládou tehdejší západního císaře Gratiana a vyhlásili věrnost Magnu Maximovi, který jejich výzvu přijal. Gratianus se svými oddíly vydal za ním, kdy u Lutetie (Paříže) jeho vojáci dezertovali, takže následně musel ustoupit k Lugdunu, kde jej Maximův velitel jízdy (magister equitum)

„V té době vtrhli pod vedením vévodů Genobauda, Marcomera a Sunnona do Germánie Frankové, prolomili pohraniční val, pobili mnoho smrtelníků, zpusťovali velmi úrodné kraje a nahnali strach i Kolínu. Když se dozvěděli v Trevíru, tu vojevůdcové Nannius a Quintinus, kterým Maximus svěřil výchovu svého nedospělého syna a obranu Galie, shromáždili vojsko a přitáhli ke Kolínu. Ale nepřátelé obtíženi kořistí, protože vyplenili nejbohatší oblasti, se přeplavili zpátky přes Rýn, zanechav na římském území velmi mnoho svých lidí, připravených loupeživý nájezd opakovat. Boj s těmi Franky byl pro Římany výhodný a tak jich v Uhelném lese²⁵³ pobili mečem velké množství.“²⁵⁴

Tento úryvek je zajímavý například pro srovnání s Góty, kteří ve stejné době již usilovali o určitou politickou dohodu s Římem, jak o tom vypovídá Ammianus, kdežto Frankové, jak se zdá z tohoto úryvku, jednali podobně jako jiné germánské kmeny i o dvě století dříve. Nejedná se o to, že Gótové by snad byli mírnější, což dokazuje celá řada pozdně antických autorů, ale přeci jen lze u nich hledat již vyšší stupeň politické úrovně, na což mělo, podle mého názoru, nepochybně velký vliv přijetí křesťanství, které u Franků nastává až později²⁵⁵.

Zajímavý je úryvek, který na tento volně navazuje, jenž opět vypovídá o tom, jak římská povýšenost a opovrhování vojenských schopností barbarů – v tomto případě Franků, přispělo k vojenské katastrofě Říma:

„Ale když se po tomto úspěchu radili, zda nemají vtrhnout do země Franků²⁵⁶, byl Nannius proti, protože věděl, že nejsou nepřipraveni a že na svém území budou nepochybně silnější. ... Quintinus pak s vojskem u pevnosti Neuss překročil Rýn a vzdálen od řeky na dva denní pochody

Andragathius dostihl a dal popravit. S podporou Flavia Merobauda, velitele pěchoty na západě, poté rozšířil svá území až ke germánské hranici a k Hispánii a v Trevíru si vybudoval své hlavní sídlo.

Po krátkém váhání jeho vládu aspoň prozatím uznal i Theodosius I., avšak Valentinianus II., který před Maximem prchl k Theodosiovi jej přesvědčil o vojenském zásahu, a tak když se Maximus zdržoval v Aquilei, jeho vojevůdce Andragathius se utkal v Illyriku s císařskými vojsky a v blízkosti Siscie bitvu prohrál. Jeho bratru Marcellinovi se sice podařilo armádu shromáždit, ale ta utrpěla u Poetovia na Drávě drtivou porážku. Následně se Maximus vydal Theodosiovi na milost, což jej však nechránilo od smrti, jeho syna Victora, který se stal zajatcem Arbogasta, čekal stejný osud. Theodosius poté prohlásil, že Maximova vláda byla nezákonná a všechna jeho nařízení v říši zrušil.

²⁵³ Uhelný les – Silva Carbonaria byla část Ardenského lesa, která se táhne od řeky Sambry severozápadním směrem k řece Šeldě.

²⁵⁴ Řehoř z Toursu – O boji králů a údělu spravedlivých (z latinského originálu *Historiarum libri decem*, vydaného Rudolfem Buchnerem v nakladatelství Rütten & Loening, přeložil Jaromír Kincl – Argo, 2005, s. 73)

²⁵⁵ P. Heather, c.d., s. 74

²⁵⁶ V této době se stále ještě jednalo o oblasti, které ležely na pravém břehu Rýna

narazil na domy obyvateli opuštěné a na převeliké liduprázdné vesnice. Neboť Frankové předstírajíce strach se stáhli hluboko do lesů, jejichž okraje opevnili záseky. Vojáci tedy všechny domy podpálili – jen zbabělá hloupost to mohla považovat za dovršení vítězství! – a neodloživše zbraně strávili plnou noc úzkosti. ... Tu a tam se objevili nepřátelé, stojící po skupinách, a jakoby z cimbuří věže stříleli po způsobu metacích strojů šípy napuštěnými rostlinným jedem. Tak i rány, které jen škrábly kůži a neporanily nebezpečná místa, měly za následek jistou smrt. Později však bylo vojsko obklíčeno větším množstvím nepřátel, a tak se rychle stáhlo do otevřené krajiny, kterou Frankové zatím nechali volnou. A nejdříve se do močálů propadali, a jak se propletla těla lidí a zvířat, strhovali se navzájem do zkázy. ... ve zmatku, který pak nastal, byly legie pobity. Zahynul Heraclius, tribun legie Joviánů, o život přišli i skoro všichni vojenští velitelé ostatní. A jen nemnohým poskytly noc a lesní skrýše bezpečný útulek.“²⁵⁷

Velice cennými informacemi jsou způsoby vedení obranného boje Franků, kteří promyšlenou lstí ušetřili Římanům těžkou porážku, což jen podtrhuje jejich nepopiratelné vojenské schopnosti. Následné líčení událostí ve druhé Řehořově knize je velice zajímavé sledovat v porovnání se stejnými událostmi, které zachytil také Zosimos. Jedná se o osobu a činy Arbogasta. Řehoř tyto činy zachytil ve čtvrté Sulpiciově knize v jeho již zmíněném díle *Dějiny*, kdy vypráví o zavraždění Victora, syna uzurpátora Magna Maxima:

„Arbogast nesouhlasil s žádným odkladem a nabádal císaře, aby Franky po zásluze potrestal, jestliže okamžitě nevrátí všechno, co loňského roku při porážce legií ukořistili, a jestliže nevydají podněcovatele války, aby byli ztrestáni za věrolomné porušení míru.“²⁵⁸

Zajímavostí je Arbogastovo chování vůči Frankům, ačkoliv sám byl franckého původu. Mohlo se snad jednat původně o příslušníka jiného franckého kmene? Nebo skutečně dosáhl takové „romanizace“, že plně přijal římskou civilizaci, či to snad byla pouze snaha po zvýšení osobní moci?²⁵⁹ V původním latinském překladu je v této souvislosti zvláštní formulace v chování franckých kmenů jako – *gentilibus odiis insectans*, což Edward James²⁶⁰ překládá jako „*hnané vzájemnou nenávisť mezi kmeny*“, což je odpovídající.

²⁵⁷ Řehoř z Toursu, c.d., s. 73-74

²⁵⁸ Řehoř z Toursu, tamtéž, s. 74

²⁵⁹ J. Češka, c.d., s. 165-169

²⁶⁰ Edward James, c.d., s. 54

Další úryvek je výborným komparativním příkladem s líčením Zosima v otázce chování Arbogastova jednání vůči legitimnímu císaři Valentinianovi II.:

„ ... v Galii byl hrubě porušován veřejný pořádek. Císaře Valentinina zavřeli ve Vienne v budově jeho paláce a nakládali s ním téměř jako s osobou soukromou, péče o záležitosti vojenské byla svěřena franckým žoldněřům a také občanské úřady přešly do rukou spiklenců Arbogastových, a z vojáků vázaných přísahou se nenašel žádný, kdo by se odvážil uposlechnout přátelského slova anebo příkazu císaře.“²⁶¹

Důležité je, že jak Řehoř – Sulpicius, tak také Zosimos se shodují v postavení Valentiniana II., což potvrzuje moje uvedené tvrzení v otázce postavení římského císaře – tedy hlavního představitele říše, který měl fakticky ovládat říši, ale vlastně byl nejen sám ovládán, ale podle tohoto úryvku se vlastně fakticky stal Arbogastovým zajatcem, dále zde lze nalézt paralelu se Zosimem v Arbogastovém postavením vůči vojákům, což potvrzuje jak císařská moc na Západě nekontrolovatelně upadala.

Na rozdíl od Zosima, autor neuvádí násilnou Valentinianovu smrt zapříčiněnou přímo Arbogastem. Svým způsobem se jedná o jasný příklad zbarbarizování říše, kde původní římská *virtus* byla nahrazována barbarskou mentalitou.

A co je nejdůležitější – barbarští vojenští velitelé v římských službách a vůbec i ostatní barbarští vojáci přeměnili na konci 4., a zejména v 5., století římskou armádu v účinný nástroj své vlastní politiky, přičemž císaře mnohdy uznávali pouze pro ospravedlnění svého vlastního postavení v rámci říše.²⁶²

V následujícím líčení je u Řehoře zřetelně poznat jeho zmatenost ze Sulpiciova líčení v problematice označování franckých vůdců. V uvedeném úryvku, jenž se zabývá Arbogastovým odvetným tažením proti Frankům, lze na tento moment narazit hned několikrát. V překladu Jaromíra Kincla jsou následné události zachyceny takto:

„V témž roce Arbogast se záštim hodným pohana napadl Sunnona a Marcomera, královce Franků, a právě za nejkrutější zimy vytáhl proti Kolínu, protože věděl, že spolehlivě dosáhne a vypálí všechny skryše francké země, když lesy listí zbavené, holé a suché nemohou poskytnout nepřátelům úkryt.“

²⁶¹ Řehoř z Toursu, c.d., s. 74-75

²⁶² M. Grant, Pád říše římské, s. 102-103

Proto shromáždil vojsko, přeplavil se přes Rýn a zpustošil zemi Brikterů²⁶³, kteří sídlili břehům nejbližší, a také župu, kterou obývají Chamavové²⁶⁴. A nikde se neobjevil žádný protivník, leda že na velmi vzdálených svazích kopců bylo vidět něco málo Ampisivariů²⁶⁵ a Chattů²⁶⁶, kterým stál v čele vévoda Marcomer.²⁶⁷

Poté byla uzavřena smlouva s „reges“ Alamanů a Franků, což by skutečně mohlo odpovídat již pojmu král, ale chybí jejich jména. Roku 395 byla s franckými vůdci uzavřena další smlouva, kterou však posléze Marcomer porušil a byl poslán do vyhnanství v Etrurii a Sunno, který nakrátko nastoupil po něm vládu byl patrně zabit svými vlastními lidmi.

* * *

Historie franckého etnika v údobí 4. a 5. století je, kromě Ammiana, Zosima, Sidonia Apollinaria a Řehoře z Torsu, zachycena v menší míře i dalšími pozdně antickými autory, avšak hlavní náplň jejich děl je věnována historii Franků až po zániku západního římského impéria.

Sidoniovo líčení římsko-franckých vztahů nabývá na dramatičnosti v polovině 5. století, kdy římská říše byla ohrožována hunskou expanzí. V této době vystupuje do popředí slavná osobnost římských dějin, o které bude podrobně pojednáno v dalších kapitolách, Flavius Aetius. Aetius se pokoušel čelit Hunům obratnou diplomacií, do které zahrnul také Franky, když například vstoupil do sporu o nástupnictví mezi dvěma, jmény blíže nespecifikovanými královskými bratry²⁶⁸ středorýnských Franků. Aetius podpořil mladšího bratra, kdežto Attila staršího²⁶⁹.

Tento systém římské politiky většinou fungoval, ale právě jak v následujícím úryvku Sidonius zaznamenal, v jeho panegyrice pro císaře Maiorana, římský vojevůdce pokud bylo třeba, rychle zasáhl. Jeho vítězství roku 450, kdy „zvítězil“ u Vicus Helenae, poté co sálští Frankové vtrhli na území kolem Arrasu, které vedl jediný známý francký náčelník z poloviny 5. století, Cloio, je ve skutečnosti však pouze malou šarvátkou, kdy římská armáda pouze pravděpodobně rozehnala jen

²⁶³ Brikterové, nebo též označovaní jako Brukterové, sídlili v oblasti řek Ruhr a Lippe

²⁶⁴ Francký kmen, který sídlil severozápadně od Brukterů

²⁶⁵ Francký kmen, na středním toku řeky Ems

²⁶⁶ Francký kmen, s centrem kolem Fuldy

²⁶⁷ Řehoř z Toursu, c.d., s. 75

²⁶⁸ E. James, c.d., s. 59

²⁶⁹ E. A. Thompson, Hunové, Lidové noviny, 1999, s. 138

franckou svatbu²⁷⁰:

„Uprostřed skythských tanců a zpěvu si budoucí ženich bral za manželku mladou ženu, která měla stejnou barvu vlasů jako on ... posléze byl nepřítel (?) zahánán a prchal. ... bylo všude vidět ležet ladem rudé svatební ozdoby a ukořistěné podnosy ... a sluhové, nosili na umaštěných vlasech číše na víno“²⁷¹

Za povšimnutí stojí autorovo vnímání franckého způsobu slavnosti a hygienických návyků, jenž byly pravděpodobně pro Sidonia těžko pochopitelné.

Sidonius posléze přibližuje také jeden z nejstarších fyzických popisů Franků, který se dochoval, jeho pohled na Franky je z fyzického hlediska velice skeptický, což dokazuje následující úryvek.

„tito mladíci se podobají obludám, s vlasy na temeni hlavy učesanými k čelu a svítivě odhalenou šíjí. Jejich oči jsou mdlé, světlé, většinou šedomodré ... holí si tváře a místo vousů na bradě jen nosí úzké kníry, které si češou hřebenem ... dlouhé údy zahaluje přiléhavý oděv, který je povytažen tak vysoko, že uvidíš holá kolena a jejich úzký pas je obepnut širokým páskem ... jako zábava jim poslouží házení sekyr na velkých prostranstvích, kdy již předem vědí, kam sekyra dopadne a také vrhání štítů. ... i v chlapeckých letech milují boj jako dospělí.“²⁷²

Sidoniovo podání fyzického popisu, a také jejich dovedností, je skutečně jedinečným pramenem pro bližší poznání tohoto etnika. Jeho líčení Franků se také nápadně podobá popisu Alamanů v následující kapitole. Není tedy pochyb, že při vojenských střetnutích s Římany je jejich fyzické přednosti stavěli do role favorita, ale francká disciplína, jakožto i dalších germánských barbarů, byla velice nízká, což nepochybně ubíralo na jejich vojenských přednostech. Na samém prahu konce západního římského impéria u Sidonia nacházíme velice zvláštní postavu franckého původu – Arbogasta, syna Arigiova. V tomto případě se pravděpodobně jednalo o potomka již zmiňovaného Arbogasta žijícího na konci 4. století, který podle Zosima zabil císaře Valentiniana. Jeho osoba se zmiňuje v korespondenci mezi biskupem Auspiciem z Toulou a Sidoniem roku 477. V tomto dopisu je zajímavé sledovat jak se změnilo cítění k osobám barbarského původu ve srovnání s dobou o sto let dříve:

²⁷⁰ E. James, c.d., s. 58

²⁷¹ Sidonius Apollinaris, Carmina, Carmen V.,: In Migne, Patrologia Latina, 315-316, Vol. 058, 0665

²⁷² Sidonius Apollinaris, tamtéž

„Pil jsi velmi z pramene římského jazyka a ačkoli žiješ na Mosele, hovoříš pravou latinou od Tibery ... Existuje-li dosud někde nádhera římského jazyka, přežila právě v tobě ... Dokud žiješ se svou výmluvností, přestože římský zákon již zanikl, římská řeč neochvějně trvá.“²⁷³

Srovnáme-li, líčení z tohoto dopisu z líčením, například Zosima, dospějeme k závěrům, že pozdně antický svět se v této době již skutečně značně přetvořil. Bez zajímavosti nezůstává ani poznámka o zániku římského zákona. Arbogast byl římským aristokratem, lépe řečeno, trevírským „hrabětem“, který byl podporován i franckým vojskem. Jeho osud je značně nejasný, neboť pokud by se jednalo o biskupa Arbogasta ze Chartres žijícího ještě koncem devadesátých let 5. století, poté by byl z Trevíru vyhnán Franky²⁷⁴.

²⁷³ Sidonius Apollinaris, Letters, Book IV., XVII., O. M. Dalton, MA., Oxford, Clarendon Press, 1915, s. 30-31

²⁷⁴ J. Bednaříková, Stěhování národů, s. 198

ZÁVĚREČNÉ SHRNU TÍ

Francké etnikum tvořilo v rámci římské říše bezesporu významnou složku, která velkou měrou ovlivňovala politické dění v říši. Pro údobí 4. a 5. století představují Ammianus, Zosimos a Řehoř z Toursu, prostřednictvím Sulpicia Alexandra, největší osobnosti, které popisují francké etnikum.

Samozřejmě existují i další osobnosti jejichž svědectví – ať se jedná například o Avita z Vienne, či další, kteří popisují francké etnikum v jeho rané fázi – je velice cenné, ale z časového hlediska se ve velké míře jedná o přiblížení údobí po pádu západního římského impéria, které však není předmětem této práce.

V Ammianově díle lze na Franky hledět ze dvou základních hledisek. Jednak Ammianus se věnuje zejména vojenským osobnostem franckého původu, které se podíleli na politickém vývoji říše, přičemž etnický původ těchto osobností u něj nevyvolává příliš radikálních negativních postojů, což může být i překvapivé, neboť při srovnání s Góty, u nichž však Ammianova antipatie je zřejmá z důvodu Adrianopole, či roku 410, ve Francích vidí další z mnohých germánských etnik. Jejich romanizováním by mohla u nich vzniknout určitá pacifikace, avšak nutno dodat, že jako každý Říman, neskrývá k nim klasické římské opovržení jako ke všem ostatním barbarům. I když ve svém díle uvádí řadu franckých kmenů, neshledává mezi nimi velkých rozdílů, omezuje se většinou na stručný popis, zda se jednalo o bojovný, či „mírnější“ kmen.

Zajímavé je sledovat jeho zájem postihnout úlohu franckých vysokých velitelů v římských službách, z nichž samozřejmě nejvíce uvádí Silvana, Mallobauda a samozřejmě také uzurpátora Magnentia. U všech vyzdvihuje jejich vojenské schopnosti, kdy spolu se službou v římské armádě, postupně dosáhli skutečně výborné vojenské úrovně, díky které mnohdy zachránili římskou říši od katastrof.

Ještě jedna skutečnost je velice zajímavá v jeho díle v otázce Franků – postoj Juliana. Zvládali Julianus situaci v Galii na velice dobré úrovni v rámci ostatních etnik, zejména u Alamanů, u Franků jeho činy a diplomatická neprozíravost, měla za následek, že jednotlivé francké kmeny jeho chování ještě více stmelilo v boji proti Římu, neboť jeho kroky, které jsem prostřednictvím Ammiana vylíčil, měly za následek další zbytečné krveprolití.

Zosimos se drží podobného stylu výkladu jako Ammianus, proto jsou obě díla výborná pro komparaci nejen dějinných událostí, ale také dějinných osobností, které je vytvářely. A přestože

v Zosimově díle chybí bližší pohled na Franky, jeho podrobný pohled na Franky v římských službách umožňuje vytvořit si kvalitní představu o povaze tohoto etnika, právě prostřednictvím římské vojenské služby.

Jeho líčení k uzurpaci Magnentia představuje patrně nejlépe dochovaný popis uchopení moci osobou franckého původu. S Ammianem sdílel také podobný přístup k Frankům, ale na rozdíl od Ammiana jeho tolerance osob barbarského, v tomto případě franckého původu, mu byla cizí. V popisu jejich vlastností byl krajně kritický, i když jako Ammianus uznával jejich vojenské schopnosti. Za vše hovoří jeho líčení k Arbogastovi – barbarský vojevůdce v římských službách, který si z římského císaře udělal legalitu své moci.

Je zajímavé porovnat Zosimův náhled se Sidoniem. Tedy na jedné straně téměř absolutní opovrhnutí vším neřímským, a na druhé straně snaha o nalezení určitého kompromisu. Je nutné však připomenout, že Sidonius žil v době, která byla dobou velkého chaosu, kdy vláda, instituce a zákony, které existovaly po staletí měly zaniknout, nebo v lepším případě být přetvořeny pro potřeby raně středověkých germánských barbarských státních útvarů, kdežto Zosimos popisoval dějinná údobí přeci jen z určitým časovým odstupem, a proto mohl celkovou situaci hodnotit z objektivního časového hlediska.

I v kronice Řehoře z Toursu představuje Arbogast jednu z ústředních franckých osobností v rámci římské říše a porovnání osudu Valentiniana II. se Zosimem přímo nabízí otázku, jaký byl vlastně skutečný císařův osud.

4.

POHLED NA ALAMANSKÉ ETNIKUM

• AMMIANUS MARCELLINUS

Alamani, germánský kmen, jehož jádro tvořily svébské kmeny žijící mezi Labem a Odrou, který se objevuje v antických pramenech počátkem 3. století, tvořil bezesporu významnou měrou dějiny pozdního západního císařství. Název kmenového svazu Alamanů znamená doslova „všichni muži“ a představuje etnikum vznikající ze spolku mužů, bojovníků, jenž se za účelem výboje a získávání kořisti sdružili do kmenového společenství, které přesahovalo někdejší rodové a kmenové svazky²⁷⁵.

Úvodem je nutné ještě zmínit skutečnost, že právě počátkem 3. století Alamani vtrhli na římské území a podařilo se jim průlom přes *limes Romanus*, a přestože byli v šedesátých letech 3. století poraženi u Mediolana²⁷⁶, ovládli pevně území Decumates agri.

Ammianus se ve svém díle hojně věnuje Alamanům, zejména jsou důležité jeho postřehy jejich střetů s císařem Julianem, kde autor, spolu se Zosimem, představují jedinečný pramen pro dění klíčových události z poloviny 4. století. Jeho první zmínku o tomto etniku můžeme nalézt ve XIV. knize, v souvislosti s tažením císaře Constantia II.:

„Constantius vytáhl za svého sedmého a caesarova druhého konsulátu, jakmile nastalo teplé počasí, z Arelate do Valentie²⁷⁷, neboť hodlal pozvednout zbraně proti alamanským králům, bratřím Gundomadovi a Vadomariovi, jejichž častými nájezdy bylo pustošeno pohraniční galské území.“²⁷⁸

²⁷⁵ J. Bednaříková, Stěhování národů, s. 285

²⁷⁶ Mediolanum, dnes Milán

²⁷⁷ Valentia, nynější Valence v jihovýchodní Francii

²⁷⁸ Ammianus Marcellinus, c.d., s. 52

Autor dále uvádí, že barbarům bránila dát se do boje buď věštná znamení nebo ohled na náboženství, takže Římanům, slíbili spojenectví. Otázkou zůstává, co Ammianus zamýšlel tímto konstatováním, neboť všechny germánské kmeny se v otázce rozvažování mezi mírem nebo válkou rozhodovaly na sněmech, které se konaly většinou o novolunní nebo o úplňku, takže teoreticky lze z této skutečnosti dojít například k závěru, že rozhodnutí, které by padlo v mezidobí, by mohlo být považováno za nešťastné.

Ammianovo líčení z doby, kdy Julianus působil ještě v hodnosti caesara, představuje jedinečnou výpověď o vztazích mezi Římem a Alamany. Kromě poutavého vyprávění autor přibližuje rozsáhlé vojenské operace na obou stranách, ale také pokusy o určité diplomatické vztahy, které však byly díky zpupnosti Římanů na jedné straně a neomaleností Alamanů na druhé, odsouzeny k nezdaru.

Již v minulých kapitolách jsem podrobně vylíčil vztah Ammiana k Julianovi, ale v této kapitole je nutné dát autorovi vcelku plně za pravdu, že díky Julianově houževnatosti a cílevědomosti bylo alamanské nebezpečí, aspoň na čas, zadrženo. Julianova snaha je patrna z Ammianova zachycení situace:

„... uvažovalo se totiž a bedlivě se také zařizovalo, aby byli Alamani, kteří řádili více než obvykle a podnikali rozsáhlé nájezdy, sevřeni zdvojnásobeným množstvím našich vojsk jako do kleští a po zatlačení do těsného prostoru pobiti.“²⁷⁹

Již z tohoto stručného úryvku lze vyčíst skutečnou obavu z Alamanů. V padesátých letech 4. století nepřátelství mezi Římem a Alamany kulminovalo, z Ammianova líčení lze vyvodit, že oboustranná nenávist dosáhla i na tuto dobu nebývalých rozměrů²⁸⁰, což dokazuje i další úryvek, kdy římsí vojáci zaútočili přes řeku na alamanská předsunutá postavení:

„...pobíjeli (římsí vojáci) bez jakéhokoli ohledu na pohlaví a věk muže i ženy jako dobytek ... Teprve, když se nasytili krveprolévání, vrátili se obtíženi tučnou kořistí bez úrazu zpět...“²⁸¹

Alamanská odpověď na sebe nenechala dlouho čekat. Roku 357 se dostává do popředí významná osobnost alamanských dějin – náčelník Chnodomar²⁸², který se spojil s jinými šesti

²⁷⁹ Ammianus Marcellinus, c.d., s. 100

²⁸⁰ Averil Cameron, c.d., s. 90

²⁸¹ Ammianus Marcellinus, c.d., s. 101

²⁸² V Ammianově díle bývá často nazýván také jako Chnodomarius

alamanskými náčelníky a společně přitáhli do Argentorata²⁸³, kde žádali Juliana, aby ustoupil z pozic, které dříve na Alamanech dobyl. Podle Ammiana, Chnodomara a syna jeho bratra Medericha jménem Serapio, kteří patřili k nejvznešenějším alamanským náčelníkům, doprovázelo dalších pět „králů“, deset královských synů a mnoho příslušníků germánské šlechty a k tomu na 35 000 vojáků.

Ammianus podrobně zaznamenal všechny významné alamanské osobnosti, které se účastnily tohoto tažení a následně také přibližuje jejich osobní fyzický popis i vlastnosti, což činí z jeho líčení patrně nejcennější dokument o nejvyšších vrstvách Alamanů v tomto časovém údobí.

Další úryvek přibližuje jména nejvýznamnějších alamanských králů, kteří dorazili roku 357 k Argentoratu „...alamanskí králové Chnodomarius, Vestralpus, Urius a dokonce i Ursicinus se Serapionem, Soumarem a Hortariem spojili v jeden celek všechny své síly, a za válečného zvuku polnic přitáhli do blízkosti města Argentorata...“²⁸⁴

V následujících řádcích nechávám šířeji vylíčit Ammianův bližší popis alamanských vůdců, kteří stáli proti Julianovým vojskům.

„Všechno podněcoval a rozvířoval král Chnodomarius. Ten se všude roztahoval, jako první se odvažoval k nebezpečným podnikům a tvářil se povýšeně jako člověk zpyšnělý svými častými úspěchy, zločinný podněcovatel celé válčené bouře, spoléhaje na nesmírnou sílu svých paží, pojížděl v přilbě s ohnivým chocholem, byl to obrovitý člověk, vysoko tyčící na zpěněném koni, vzepřený o strašlivě veliké házecí kopí a nápadný více než jiní leskem svých zbraní, a také rázný voják a nad jiné zdatný velitel...“

... Serapion, tehdy ještě mladík s rašícím chmýřím, jenž však schopnostmi předčil své vrstevníky, byl to syn Chnodomariova bratra Medericha, člověk po celý svůj život nesmírně proradného. Své jméno dostal takto – jeho otec byl dlouho držen jako rukojmí v Galii, tam se naučil jakýmsi řeckým tajům a syna, jenž byl rodným jménem nazýván Agenarichus, přejmenoval na Serapiona.“²⁸⁵

V tomto úryvku Ammianus zachytil nepochybně velké množství zajímavostí. Důležitou úlohu zaujímá Chnodomarius. Jeho vylíčení je klasickým příkladem pozdně antického popisu

²⁸³ Argentoratum, nyní Štrasburk

²⁸⁴ Ammianus Marcellinus, c.d., s. 102

²⁸⁵ Ammianus Marcellinus, tamtéž, s. 105

barbarských náčelníků. Autor mu věnuje takovou pozornost, že by se snad mohlo jednat i o jediného alamanského krále, ale přímé důkazy pro tuto teorii neexistují²⁸⁶.

Velice zajímavou skutečnost představuje postupné sledování autorova líčení vojenských schopností germánských barbarských kmenů a jejich náčelníků. Až na určité výjimky, Ammianus přes klasický římský odpor ke všemu „barbarskému“, vyzdvihuje u nich jejich vojenskou a fyzickou zdatnost, která se mnohdy i rovná římské, čehož je i tento úryvek důkazem. Přesto, jsou Chnodomariovi vlastnosti ty nejhorší. V jeho očích si v osobních vlastnostech nevedl o nic lépe ani Mederich, ale u něj je zajímavý jiný moment, kdy autor zachytil, že se „naučil jakýmsi řeckým tajům“, což jej dokonce vedlo k přejmenování jeho syna. Mederich se nechal zasvětit do kultu helénistického boha Sérapida, což představovalo spojení starodávných egyptských božstev Ósirida²⁸⁷ a Ápise²⁸⁸.

Na těchto náboženských kultech mohla být pro obyvatele antického, ale v těchto časech také barbarského světa přitažlivá nauka o věčném posmrtném životě²⁸⁹, což, jak se domnívám, mohla být i určitá konkurence křesťanství.

Jedna z nejzajímavějších, ale také nejdůležitějších kapitol Ammianova díla představuje střetnutí Římanů s Alamany u Argentorata. Autor velice podrobně popisuje jednotlivé bojové události, které se zde odehrály. Jeho líčení je o to poutavější, že Ammianus byl sám vojákem, a proto jeho řeč je na velice profesionální úrovni.

Je pochopitelné, že toto velké římské vítězství popisuje s klasickou římskou nadřazeností a hodnocení Julianových činů je na velice vysoké úrovni, což však v tomto střetnutí nelze výrazněji popřít. Avšak jeho líčení, podobně jako u Adrianopole, je velice zdouhavé, což z historického hlediska je samozřejmě velice cenné, avšak v této práci se pokusím vystihnout alespoň základní momenty a podstatu této významné bitvy.

„... Na obou stranách dali trubači obvyklým způsobem znamení a vojska se prudce střetla. Po krátkou dobu se metaly střely a pak už Germáni, utíkajíce spíše o překot než uváženě a mávajíce svými oštěpy, napadli nesmírně rozlícené čtyři našich jezdců a při té neobvyklé zuřivosti jim

²⁸⁶ J. Bednaříková, Stěhování národů, s. 290-291

²⁸⁷ Osiris, egyptský bůh vegetace, plodnosti, ale také vládce podsvětí a soudce mrtvých

²⁸⁸ Ápis, egyptský posvátný býk

²⁸⁹ J. Bednaříková, Stěhování národů, s. 290

děsivě vlály vlasy a v očích jim blýskala jakási zběsilost. ... Někteří barbari se jako velmi zkušené válečníci vzepřeli kolena a snažili se tak zatlačit nepřítele nazpět ... štít se tiskl na štít a nebe se rozléhalo hlasitými výkřiky lidí jásajících i padajících ... Alamanové hned po zahánání a rozprášení našich jezdců zaútočili proti prvnímu šiku našich pěšáků ... Avšak jakmile došlo k boji muže proti muži, bylo zápolení dlouho nerozhodné. ... Přitom se barbari, ve své zlobě nesešikovani, rozmítli jako plamen a ranami mečů štípali vytrvale spojenou vazbu štítů

... Avšak Alamanové, kteří se zaníceně pouštěli do války, směle, jakoby z nějakého zběsilého nadšení, supěli a chtěli zničit vše, co jim stálo v cestě. Alamanové silní a vyšší, naši vojáci vycvičení dlouhou službou, oni divocí a prudcí, tito klidní a opatrní. ... Několikrát byl sice Říman silou zbrání zahánán z místa, ale opět se vzpamatoval, a barbar, klesl-li vyčerpán k zemi, opřel se o pokrčené levé koleno a dokonce ještě vkleče vyzýval nepřítele, což je projevem krajní vytrvalosti²⁹⁰.

Alamani jsou tedy líčeni podobně jako všichni ostatní barbari, které Ammianus ve svém díle popisuje. Nalezneme zde opět klasickou barbarskou zuřivost, fyzickou zdatnost, kde připouští že přesahovala římskou, ale také jejich určitou nedisciplinovanost, jenž je také stála u Argentorata vítězství. Jeho líčení je velmi podobné Adrianopoli z hlediska barbarské zarputilosti a vytrvalosti, ale i zde připouští jejich vojenské umění, které však, jako v očích každého Římana, nemohlo převýšit římské. Přesto zde nalézáme určitou nepřímou chválu a to zejména v barbarské vytrvalosti.

Možná by bylo zajímavé se zabývat otázkou srovnání fyzické zdatnosti u Alamanů a Římanů, uvědomíme-li si, že římské jednotky už ve 4. století byly mnohde složeny z germánských barbarských jednotek²⁹¹, takže fyzický rozdíl by ve skutečnosti neměl hrát až takovou roli, ale u Argentorata je Ammianovo vyličení bitvy natolik autentické, že jeho závěry by měly být, podle mého názoru, bez větších připomínek přijaty.

Bitva u Argentorata je všeobecně natolik známým střetnutím, že její výsledek a důsledky nepovažuji za nutné připomínat, ale pro celkovou představu ještě dodám Ammianův záznam o její atmosféře:

²⁹⁰ Ammianus Marcellinus, c.d., s. 108

²⁹¹ Stewart Perowne, c.d., s. 47

„Přitom nikdo z těch, kdo zasazovali rány, neukojil svůj hněv krví, ani nenasytil mnohonásobným vražděním svou pravici, ani s útrpností neodstoupil od toho, kdo prosil o milost. A tak jich leželo velmi mnoho smrtelně raněných, kteří požadovali rychlou úlevu od smrti, zatímco jiní, napolo mrtví a s dechem již docházejícím, lačně hltali světlo hasnoucímá očima. Některým drželi hlavy, sražené střelami metaným z balist, jen tak, že visely na hrdle, další pak, přestože neměli na těle zásah zbraní, hynuli poté, co upadli na blátivé a kluzké půdě v krvi svých druhů a byli pak zavaleni hromadami těch, kteří se na ně řítili.“²⁹²

Po Argentoratu však nebylo alamanským výbojům zdaleka konec. Ammianus se ve svém díle velkou měrou zmiňuje o alamanském náčelníkovi Vadamariovi, který roku 359, a poté ještě 361, porušil dohodu s Julianem a vpadl na území římské říše. Jeho motivy zůstávají plně nezodpovězeny, neboť podle autora byl domluven s císařem Constantiem II., aby udržel ve střehu Juliana, se kterým, jak jsem již uvedl, neměl přátelské vztahy *„Constantius v přesvědčení, že Vadamarius zůstane věrným, mlčenlivým i účinným vykonavatelem jeho tajných příkazů, nařizoval, aby tak, jakoby porušil spojeneckou smlouvu, pustošil ihned pohraničí s ním sousedící, pročez by se Julianus v obavě z nájezdů nemohl nikde vyvléci z povinnosti chránit Galii“*.²⁹³

Tento úryvek hovoří za vše. Římský císař nabádá alamanského náčelníka, aby pustošil římská území jenom proto, aby udržel „v pozornosti“, římského cesara, ale po skutečnostech, které jsem uvedl v této práci není pochyb o tom, že vzájemná římská mocenská nevraživost měla stát u začátku konce západního římského impéria, a proto lze Ammianovo chmurné líčení pravděpodobně brát v úvahu. Možná by bylo zajímavé položit si otázku, zda takové chování římského císaře, by vůbec přicházelo, i jenom na mysl, za vlády například Marka Aurelia a Lucia Vera.

Porážky Alamanů Julianem však neznamenaly jejich pacifikaci – ba naopak. V Ammianově XXVII. knize opět nalezneme výboje Alamanů, tentokrát již mnohdy vítězné, přestože jak autor zaznamenal *„Alamani nabyli po trudných ztrátách a ranách, které utrpěli ve svých častých, opět sil, třebas se nerovnaly dřívějším“*.²⁹⁴

²⁹² Ammianus Marcellinus, c.d., s. 109

²⁹³ Ammianus Marcellinus, tamtéž, s. 203

²⁹⁴ Ammianus Marcellinus, tamtéž, s. 345

Jednu z významnějších porážek římského vojska, kterému veleli komitové²⁹⁵ Charietton²⁹⁶ a Severianus²⁹⁷ od Alamanů v zimě roku 365²⁹⁸ Ammianus zaznamenal takto:

„Jakmile se čtyř srazily a střetly tasenými meči, otrásl se šik našich lidí pod prudkým útokem nepřátel a nenašel příležitost ani k odporu, ani k chrabřým činům, poněvadž se všichni dali ze strachu na útěk, když uviděli Severiana, jak byl sražen z koně a proboden házecím kopím. Konečně zahynul, proklán smrtonosnou střelou, i sám Charietto, když nastavením těla i káravě znějícím hlasem odvážně zadržoval ustupující vojáky a pokoušel se důvěrou ve vytrvalost smýt ostudnou hanbu.“²⁹⁹

Na tomto úryvku je zajímavou skutečností slabá morálka Římanů, která vůbec nekoresponduje s činy Římanů u Argentorata. Podle mého názoru mohlo být příčinou porážky změna císaře, kdy u Argentorata velel Julianus, který měl u vojska obrovskou oblibu, kdežto zde nevedl císař nebo caesar, a k tomu Valentinianus I. teprve nastoupil vládu. Autorovo další líčení alamansko-římských vztahů je velice podrobné. Omezím se pouze na konečné důsledky válek v tomto období jak je cítil Ammianus. Roku 368 Alamani v čele s náčelníkem Randonem vtrhli do Mogontiaka³⁰⁰ a odvedli velké množství zajatců. Vpád Alamanů pod velením Vithicabia, syna již zmíněného náčelníka Vadamara, jehož popis nám autor zanechal takto *„Vithicabius, syn Vadamariův, na pohled sice zchoulostivělý a churavý, avšak ve skutečnosti odvážný a statečný“³⁰¹* Valentinianus zastavil zbavením se Vithicabia úkladnou vraždou. Jednalo se tak o klasický římský postup, kdy k řešení možných nebezpečných válečných událostí, se jim tak předešlo již tímto způsobem. K boji proti Alamanům poté Valentinianus I. používal prostředky, které se výborně osvědčily v raně středověké byzantské říši, kdy proti Alamanům navedl jejich nepřátele, v tomto případě Burgundy, avšak bojů s Alamanými bylo naplněno i poslední století existence západní části

²⁹⁵ Comes, funkce vojenského velitele nebo vysokého státního úředníka

²⁹⁶ tehdejší komes nad oběma Germaniemi

²⁹⁷ komes v Cabilloně (město v Lugdunské provincii I., nyní Chalon-sur-Saône), jenž vele Divitensům a Tungrikanům

²⁹⁸ J. Bednaříková, Stěhování národů, s. 291

²⁹⁹ Ammianus Marcellinus, c.d., s. 345

³⁰⁰ Mogontiacum, dnešní Mainz, Mohuč

³⁰¹ Ammianus Marcellinus, c.d., s. 360

římského impéria³⁰².

Historie alamanského etnika v rámci dějin římské říše zaujímá skutečně dominantní postavení pouze ve výkladu Ammiana. Z tohoto důvodu jsem učinil výjimku, a přiblížím pohled na Alamany pouze prostřednictvím několika vybraných pozdně antických autorů. Ale přesto považuji tento postup za adekvátní, neboť na druhou stranu poskytuje výbornou příležitost pro širokou komparaci záznamů a pohledů jednotlivých autorů.

* * *

Určitou zmínku o Alamanech zaznamenal **Řehoř z Toursu** opět od Sulpicia Severa k událostem roku 392 za vlády uzurpátora na římském trůně Flavia Eugenia³⁰³:

„Nato tyran Eugenius vystrojil výjimečné množství vojska a táhl na rýnskou hranici, aby s králi Alamanů a Franků obnovil, jak je zvykem, staré smlouvy a ukázal divokým kmenům vojsko na svou dobu obrovské.“³⁰⁴

Pravdou zůstává, ať byla Eugeniova legitimita jakkoli pochybná, jeho „propagandistický“ čin slavil úspěch, neboť koncem 4. století skutečně alamanská hrozba alespoň na krátký čas pomíjí. Zůstává také na škodu, že se autor blíže nezmiňuje jednak o jednotlivých králich obou etnik, ale také o podrobnější povaze těchto kmenů. Skutečnost, že Alamani jsou líčeni na konci 4. století jako divoké kmeny, není příliš zarážející, zajímavější otázkou však zůstává popis Franků jako „divokých“ kmenů. Jistě, lze přijmout skutečnost o „divokosti“ Franků, ale zůstává nezodpovězeno, o který franský kmen se jedná, neboť například u Ammiana nalezneme Franky, kteří „neměli s římskou říší do té doby problémy (za Julianovy vlády)“ a žili v souladu s říší, přičemž udává i jejich poměrnou mírnost.

K roku, který podle mého názoru byl skutečným začátkem konce západního impéria, tedy 406, Řehoř zaznamenal úlohu Alamanů takto:

„...do Galie vtrhli Vandalové pod velením krále Gundericha, Vandalové opustivše svá dosavadní sídla. Když zemi strašlivě vyplenili, odtáhli do Hispánie. Po nich následovali Suevové, to je Alamanové, kteří se zmocnili Galicie.“³⁰⁵

³⁰² J. Bednaříková, Stěhování národů, s. 292

³⁰³ Flavius Eugenius, uzurpátor římského trůnu, který byl po smrti Valentiniana II. dosazen Arbogastem v květnu 392, jako účinný nástroj jeho nezávislé politiky, do císařské hodnosti.

³⁰⁴ Řehoř z Toursu, c.d., s. 75

³⁰⁵ Řehoř z Toursu, tamtéž, s. 62

Tento úryvek je svým způsobem oficiálním potvrzením názvu Alamanů jako Svěbů, což odpovídalo původní kmenové příslušnosti hlavních „tvůrců“ tohoto lidu³⁰⁶. Podle tohoto líčení patrně Alamanové skutečně představovali pro Řím hlavní nebezpečí spolu s Vandaly. Autor zachytil dále i následné vztahy mezi Alamany a Vandaly a jejich zajímavé řešení vojenské situace, které se již občas používalo v hlubokém starověku, avšak v tomto časovém údobí byl spíše zvláštností:

„ Zanedlouho nato vypukla mezi oběma národy válka, protože žily v blízkém sousedství. Když ozbrojeni vytáhli do boje a byli již připraveni k bitvě, promluvil alamanský král takto:

- Jak dlouho ještě budou války soužit celé národy? Abychom se vyhnuli zbytečnému prolévání krve na obou stranách, žádám, aby dva z našich lidí vstoupili ve zbroji na bitevní pole a utkali se spolu. Potom dostane bez boje území ten z nás, jehož válečník zvítězí! – Všechny lid vyslovil souhlas s návrhem, aby takové množství bojovníků nezhyňulo pod ranami mečem.

... Když pak oba válečníci podstoupili souboj, byla strana Vandalů přemožena a Trasamund³⁰⁷ nad usmrceným válečníkem přislíbil, že dohodu o odchodu splní, a až si připraví vše potřebné na cestu, opustí území Hispánie.“³⁰⁸

Tyto věty spíše připomínají události z antických řeckých poleis, nežli z první poloviny 5. století mezi barbarskými germánskými etniky. Nepochybně se jednalo o prozíravý tah alamanského krále, jehož jméno bohužel Řehoř neuvádí, neboť i když tento postup představoval nepochybně velké riziko neúspěchu, jádro alamanského vojska zůstalo uchráněno. Bylo by zajímavé sledovat jednání alamanského krále například vůči Římanům, kde by s touto taktikou zcela jistě ztroskotal, ale to je právě důkaz mezi rozdílnou mentalitou Germánů a Římanů.

Otázku působení Alamanů v římském vojsku opět přibližuje Řehoř stručným úryvkem prostřednictvím historika Renata Profutura Frigerida³⁰⁹, v souvislosti s uzurpací již několikrát zmiňovaného uzurpátora Constantina III. Proti němu povstal galsko-římský šlechtic Jovianus, který byl svolán Augustem v Mundiacu u řeky Meusy na popud burgundského krále

³⁰⁶ M. Todd, c.d., s. 195

³⁰⁷ Zde se Řehoř zásadně mylí, neboť Trasamund vládl až mezi léty 496-523

³⁰⁸ Řehoř z Toursu, c.d. s. 62

³⁰⁹ Renatus Profuturus Frigidigerus, pozdně antický římský historik první poloviny 5. století, bohužel jeho dílo se jako celek nezachovalo a pouze určité pasáže jsou zachované prostřednictvím Řehoře z Toursu

Gundahara³¹⁰, o kterém bude v následující kapitole blíže pojednáno, a jistého Goara, náčelníka Alanů.

„ ... Jovinus přijal královské odznaky a s Burgundy, Alamany, Franky, Alany a vším vojskem táhne proti obléhatelům. Tím byly události uspišeny, město otevřeno a Constantinus vydán. Ihned jej poslali do Itálie, císař (Theodoisus II.) mu však vyslal vstříc vrahy, a ti mu u řeky Mincia srazili hlavu.“³¹¹

Případná úloha Alamanů v římském vojsku, však zůstává podle mého názoru značně problematická a osobně jsem k této variantě značně skeptický, neboť Alamani cítili k Římu skutečně zavilé nepřátelství, a proto se zdá až s podivem, že se Alamani vůbec i jenom přidali k Jovianovu tažení.

Poslední úryvek z Řehořova díla, který se vztahuje na pozdně antické západní římské impérium líčí společnou akci Odovakera a franckého krále Childericha proti Alamanům. Události, které autor popisuje zůstávají do velké míry neznámy, což však není pro podstatu této práce nejpodstatnější. Daleko více je užitečnější zmínit autorův záznam k těmto událostem, který obohacuje dosavadní výzkum:

„Odovaker uzavřel s Childerichem smlouvu a společně si podrobili Alamany, kteří zpustošili část Itálie.“³¹²

Autorův zájem o Alamany má jistě posloužit jako úvod k událostem, které následovaly o několik let později, kdy Frankové definitivně porazili tyto barbary.

* * *

V **Salvianově** díle se o Alamanech prakticky nedočteme ničeho, až na malou zmínku ve čtvrté knize, kde naznačuje jejich „slabost“. V této stati rozsáhle srovnává chování barbarů a Římanů. Snaží se poukázat na morální čistotu křesťanů vůči barbarům, které popisuje velice nevybíravým způsobem³¹³. Vyjmenovává celou řadu kmenů, avšak o Alamanech se v textu zmiňuje pouze takto:

³¹⁰ M. Grant, Římští císařové, s. 314-315

³¹¹ Řehoř z Toursu, c.d., s. 76

³¹² Řehoř z Toursu, tamtéž, s. 82

³¹³ J. Bednaříková, Stěhování národů, s. 27

„Můžeš říci, že jejich neřesti (barbarů) naznačují stejnou vinu jako naši, že sprostota Hunů, proradnost Franků, opilství Alamanů a chtivost Alanů je hříšná jako naše a nezasluhuje snad od křesťanů pokárání?“³¹⁴

Salvianovo stanovisko je podle tohoto úryvku vůči barbarům více než zřejmé. Pravdou zůstává, že jeho výpověď o „opilství“ Alamanů nemá pravděpodobně příliš význam vyvracet, ale tento úryvek představuje spíše zajímavý pohled pozdně antického křesťanského autora vůči charakteru barbarů a jejich vlastnostech.

* * *

V díle **Prokopia z Kaisareie - Válka s Góty**³¹⁵ - lze nalézt zmínku o původním usídlení Alamanů, které však i do současnosti je předmětem bádání³¹⁶. Autor zachytil přibližné rozmístění jednotlivých kmenů v Galii, avšak neudává, o jaké konkrétní časové údobí se jedná, a proto je nutné vzít Prokopiovu informaci pouze jako orientační:

„V Galii tekou mimo jiné řeky Rhôna a Rýn. ... Je tam mnoho močálů, kde v dávné době sídlili Germáni, barbarský kmen, zpočátku bezvýznamný, ale nyní se nazývají Frankové. Vedle nich měli sídla Arborychové, kteří zároveň s celou Galii a Hispánií byly od dávnověku poddanými Římanů. Za nimi k východu byl usazen barbarský kmen Durynků se souhlasem prvního císaře Augusta. Nepříliš daleko od nich na jih sídlili Burgundové: a za Durynky Svébové, Alamanové, obojí mocné kmeny. Tito všichni byli svobodní a byli tam usazeni od začátku.“³¹⁷

Na autorově výkladu zaujme jednak jeho zaznamenání rozmístění germánských kmenů, a v otázce Alamanů jeho chápání Alamanů a Svébů. Již dříve jsem uvedl, že Alamani mají svůj původ u Svébů, jak to uvádí i ve svém díle Jarmila Bednaříková³¹⁸. Proto z hlediska autorova chápání jejich etnicity představuje jeho náhled důležitý poznatek, když je pojímá jako dva mocné, patrně rozdílné, kmeny. Za pozornost ještě stojí jeho zaznamenání o Francích, které zpočátku uvádí dokonce za bezvýznamné (!), a co víc, nazývá je pouze Germány, což představuje

³¹⁴ Salvian, On the government of God, Book IV., Columbia University Press, 1930, s. 14

³¹⁵ Prokopios z Kaisareie, Válka s Góty, Odeon, Praha 1985

³¹⁶ Wilhelm Schneider – Arbeiten zur alamanischen Frühgeschichte, Heft XXII. Beiträge zur frühmittelalterlichen Geschichte der schwäbischen Alb, Tübingen

³¹⁷ Prokopios z Kaisareie, Válka s Góty, s. 43

³¹⁸ Jarmila Bednaříková, Stěhování národů, s. 285

z hlediska historika jeho postavení, zajímavý pohled. Bohužel, jak jsem již nastínil, Prokopiovi však chybí časový údaj a z tohoto důvodu si nelze vytvořit přesnější představu.

* * *

Závěrem uvádím **Zosimův** pohled. Zaměřuje se zejména události v souvislosti s Argentoratem. Jeho popis je znatelně stručnější, nežli tomu je u Ammiana. Zajímavé je, že autor se přímo nezmiňuje o Alamanech, ale pouze o barbarech.

Není jasné, co Zosima vedlo, že neuvádí jméno Alamanů. Patrně to, že na rozdíl od Ammiana, popisuje tyto události s velkým časovým odstupem. Na druhé straně, na rozdíl od Ammiana, uvádí i počty alamanských ztát, ale již nikoliv římských. Opět u Zosima můžeme nalézt, jako již dříve, jeho obdiv k Julianovým činům, tentokrát je však jeho líčení o to působivější, když uvádí, jak se caesar vypořádal s římskými vojáky, kteří v boji ustoupili³¹⁹. Jeho vylíčení, jakým způsobem se Julianus s těmito vojáky vypořádal, je však velice zdouhavé, a proto se omezím pouze na stručný výtah ... „*Právem se na ně caesar hněval, že o své újmě vydali do rukou barbarů své spoluobčany, neuložil jim však trest stanovený zákony, nýbrž dal jim obléci ženské šaty a vodit je po táboře*“³²⁰.

Bez povšimnutí by nemělo zůstat ani Zosimovo srovnání Argentorata s vítězstvím Alexandra Makedonského nad perským králem Dáreiem III.:

„*Když pak průzkumné hlídky hlásily, že u města Argentorata, které leží na břehu Rýna, se přeplavilo přes řeku nesmírné množství barbarů, již při první zprávě vyrazil proti nim s nakvap sebraným vojskem, utkal se s nepřáteli v boji a dobyl nejskvělejšího vítězství: v bitvě padlo 60 000 nepřátel. Dalšíh 60 000 bylo zahrnuto do řeky a tam zahynulo, takže chtěl-li by někdo srovnávat toto vítězství s Alexandrovým vítězstvím nad Dareiem, shledal by, že toto vítězství není větší než ono.*“³²¹

Autor tak nepřímou přiznává i odvahu a zarputilost barbarů, kteří se neohroženě postavili Římanům.

V porovnání s Ammianem Zosimovi chybí jednak určitá charakteristika barbarů a dále alespoň atmosféra bitvy. Jeho líčení se dostává do suchého konstatování velkého vítězství nad barbary.

³¹⁹ Jednalo se o 600 elitních římských jezdců

³²⁰ Zosimos, c.d., s. 96

³²¹ Zosimos, tamtéž, s. 95-96

U Ammiana jsme mohli nalézt udatné divoké barbary, kterak jsou pobíjeni slavnou římskou armádou, nezmiňuje se však již o potrestání římských jezdců, zde se shoduje se Zosimem pouze v tom, že ustoupili a byli Julianem nabádáni, aby se opět vrátili do bitvy.

V další části svého líčení se zmiňuje, podobně jako Ammianus, o alamanském náčelníku Vadomariovi. Zde se jeho výklad poněkud liší od Ammiana, neboť Ammianus uvádí Vadomaria jako vykonavatele příkazu Constantia II., aby udržoval Julianovu pozornost, kdežto u Zosima není o této Ammianově verzi žádná zmínka. Zosimos uvádí, že Julianus překročil Rýn a dobyl na barbarech velkého vítězství

*... „Byla svedena jedna z největších bitev, v níž padlo nesmírné množství barbarů. Caesar pronásledoval prchající až k Hercynskému lesu, přičemž nepřátelům způsoboval veliké ztráty a zajal vojevůdce Vadomaria ... Vadomaria odeslal ke Constantiovi, jehož štěstí přisuzoval dosažení vítězství.“*³²²

Zosimovi opět tedy chybí přesný údaj o tom, že se jednalo o Alamany, avšak skutečnost, že se zmiňuje o Vadomariovi naznačuje téměř jistě, že u Hercynského lesa utrpěli Alamani velkou porážku³²³.

³²² Zosimos, tamtéž, s. 96

³²³ E. A. Thompson, c.d., s. 238

ZÁVĚREČNÉ SHRNU TÍ

Jak jsem již zmínil, Alamani, přestože jim patří v rámci vztahů s římskou říší důležité postavení, a nepochybně představovali pro bezpečnost říše velké nebezpečí, skutečnost že dlouhé časové údobí se nacházeli za Rýnem, mělo za následek, že zůstali mimo hlavní zřetel pozdně antických autorů.

O to více je cennější především Ammianův záznam o jejich fyzické podobě, duševní mentalitě a vojenských schopnostech. Jeho pohled na ně se neliší od pohledu jako na jiná germánská etnika, prakticky v každém případě jsou barbaři líčeni jen v negativním pohledu, čemuž se pro jejich skutky a chování nelze ani příliš divit, ale tato skutečnost se týká i dalších autorů.

Zosimův výklad, je na rozdíl od vylíčení jiných barbarských etnik, poměrně skromný. Již jsem nastínil jeho rozdílné pojednání o Alamanech naproti rozsáhlému pohledu Ammianovu. Oba se však zabývají výlučně událostmi kolem Argentorata, což sice představuje na jedné straně jistě velice významný pramen pro poznání tohoto časového údobí, ale na druhé straně v jejich dílech chybí další podstatné zmínky o Alamanech v předešlých časových údobích.

Řehořovo líčení, z části opět prostřednictvím Sulpicia Severa, přibližuje pohled na Alamany z jiného úhlu, nežli u Ammiana či Zosima. Podle mého názoru představuje nejcennější zdroj informací jeho vylíčení vztahů mezi Alamany a Vandaly. Jeho výklad je specifický v tom, že na rozdíl od jiných pohledů, řeší vztah mezi barbarskými etniky, kdežto ani Ammianus ani Zosimos se o podobný krok nepokusili. Avšak i Řehořovi chybí bližší přiblížení vlastností Alamanů. Prostřednictvím Sulpicia pouze opět konstatuje, že Alamani byl divoký kmen bez dalšího bližšího upřesnění.

Salvianovo líčení je skutečně pouze okrajové, co je však důležité, je jeho stanovisko k barbarům, které se shoduje s Ammianem i Zosimem, když je pokládá za hříšné a neurvalé a naproti nim staví křesťanské ctnosti (které samozřejmě u obou chybí z pohledu jejich pohanského vyznání). Jeho stanovisko je skutečně nekompromisní, ale jeho zmínka o alamanské neřesti je alespoň doplňkem k celkové povaze Alamanů. Prokopius doplňuje alamanskou „mozaiku“ o jejich bližší geografické umístění, což je nepochybně také významným skutkem, neboť o bližším usídlení Alamanů není u jiných pozdně antických autorů prakticky žádné zmínky.

5.

POHLED NA BURGUNDSKÉ ETNIKUM

• AMMIANUS MARCELLINUS

Burgundové představují v rámci germánských skupin, zvláštní etnikum. Jednak přímé kontakty s říší probíhaly, i podle Ammiana, až v polovině 4. století (nepočítáme-li první vzájemné boje za vlády císaře Proba³²⁴), tedy ve srovnání s ostatními germánskými etniky poměrně pozdě, když se jim podařilo vytlačit směrem na jihozápad Alamany, a sami se poté usazují při ústí řeky Mohanu³²⁵.

V Ammianově díle se jeho první zmínka týká událostí s tažením caesara Juliana proti Alamanům, jedná se sice o zmínku okrajovou, ale pro geografické rozmístění Burgundů je to důležitý poznatek.

„A když se dospělo ke krajině zvané Capellatii nebo Palas, v níž hraniční kameny vyznačovaly pomezí římské a burgundské, byl zřízen tábor.“³²⁶

Dále je burgundské etnikum zajímavé sledovat zejména v souvislosti s klasickou římskou politikou, kdy jak jsem uvedl již dříve, říše využívala „spřátelené kmeny“, aby oslabovaly pozice jiných nepřátelských etnik, v tomto případě zejména Alamanů. Pravdou však zůstává, že Burgundové nejsou v hlavním Ammianově zájmu. Ve svém díle sice uvádí několik zmínek o Burgundech, ale ve srovnání s Alamany či Franky, se jedná o mnohem skromnější výklad.

³²⁴ Probus (Marcus Aurelius Equitus), římský císař 276-282, narozen v Sirmiu kolem roku 230, jeho první velké vojenské úspěchy dosáhl za vlády císaře Aureliana, v jehož zájmu bránil germánskou hranici proti nájezdům Alamanů.

Po násilné Aurelianově smrti opět propukly nepokoje na rýnské hranici a Probus rok odrážel náporů germánských kmenů, kdy nakonec úspěšně zaútočil zejména proti Burgundům a Vandalům. Vítězná válka přinesla svobodu šedesáti galským městům a obnovu pevností na vzdáleném břehu Rýna.

³²⁵ M. Todd, c.d., s. 199

³²⁶ Ammianus Marcellinus, c.d., s. 142

Ammianova první významnější zmínka o Burgundech se nachází až v jeho XXVIII. knize v souvislosti s politikou císaře Valentiniana I. První část následujícího úryvku opět poukazuje na skutečnost, jak velké nebezpečí pro Řím představovali Alamani.

Z úryvku lze poznat nejen obavu císaře, ale i Ammiana, který Alamany vyličil skutečně v nejhorsích barvách. Toto svědectví je určitým doplněním minulé kapitoly a uvedl jsem jej zde záměrně, abych poukázal na řešení situací římské politiky v otázkách barbarských nebezpečí, v tomto případě „posloužili“ Valentinianovi I. Burgundové³²⁷.

„Valentinianus se zabýval rozmanitými plány a soužil se úzkostlivou starostlivostí, neboť mnoho ze všech hledisek promýšlel, jakými léčkami byl zlomil pýchu Alamanů a jejich krále Mariana, který bez konci i míry znepokojoval římský stát svými neklidnými pohyby. Tento národ strašlivý již od samých svých počátků, je sice občas různými pohromami zmenšen, ale vždy se opět tak zmůže, že vzniká dojem, jakoby zůstal dlouhá léta nedotčen. Císař probíral jeden plán za druhým, až uznal za vhodné podniknout k jejich zkažení Burgundy, lidi to bojechtivé a oplývající nesmírnou spoustou dospělé mládeže, a proto nahánějící strach všem sousedům.“³²⁸

V Ammianově líčení lze postihnout tři zásadní poznatky. Za prvé, jak jsem zmínil, velký strach z Alamanů, kteří patrně téměř bez ustání narušovali římské hranice „svými pohyby“, a jejich nezlomný bojový duch, který i přes velké vojenské porážky zůstával nezlomen. Za druhé, využití Burgundů pro římské zájmy. Římané již po dlouhou dobu věděli o nepřátelství mezi Alamany a Burgundy, a měl-li Valentinianus volit mezi menším zlem, zcela bez váhání se rozhodl pokusit se eliminovat alamanské nebezpečí jejich nepřáteli. A za třetí, vlastní popis Burgundů.

Opět, jako tomu je u všech germánských etnik v Ammianově, ale například i v Zosimově výkladu, se i zde jedná o bojechtivý kmen. Bylo by zajímavé položit si otázku, zda alespoň u některých pozdně antických autorů nalezneme informace, že germánské kmeny byly něco jiného, než-li bojechtiví, úskoční, prostí, necivilizovaní, proradní, zákeřní atd.. Je jistě pochopitelné, že autoři to tak cítili (snad místy až na Sidonia), avšak není to občas s realitou příliš zkreslená představa? Víme-li že Frankové, ale i třeba Burgundové a jiné kmeny, nepočítáme-li například Alamany, chtěli v určitém smyslu napodobovat římskou civilizaci, a to včetně společenského chování?

³²⁷ M. Grant – Římské císařovské, s. 280

³²⁸ Ammianus Marcellinus, c.d., s. 386

V tomto úryvku Ammianus uvádí ještě jednu skutečnost, jejíž výklad je však nelehký. Burgundové měli oplývat velkou spoustou dospělé mládeže, která měla nahánět strach sousedům. Podle mého názoru by se snad mohlo jednat o velký počet vojáků, ale proč autor neuvádí jenom muže, ale celou mládež? Neznamená snad jeho výklad, že Burgundové byli velkým svazem, který dosáhl takové početní úrovně, že by mohl asimilovat své sousedy?

Ammianus dále zmiňuje římsko-burgundské vztahy vůči Alamanům a společný vojenský postup Burgundů a Římanů. Jeho líčení však, jako již mnohde dříve, ukazuje na římskou arogantnost a neplnění dohod, které Římany několikrát stálo velké problémy. Skutečnosti, které autor přibližuje v následujícím úryvku se zdají být z římského pohledu až neuvěřitelné:

„Prostřednictvím mlčenlivých a spolehlivých poselů vzkazoval (Valentinianus I.) často prostřednictvím korespondence jejich (burgundským) králům, aby je (Alamany) v určité době přepadli, a sám také slíbil, že přejde s římskými voji přes Rýn a zaútočí na polekané nepřátele, vyhýbající se nenadálým válečným těžkostem. Císařovy dopisy byly přijaty s povděkem ze dvou důvodů: za první Burgundové vědí, že jsou již od dávných dob římskými potomky, a za druhé proto, že se s Alamany často svářili kvůli solným dolům a hranici.

... a když Valentinianus podle svého závazku v určený den nepřišel ... vyslali k jeho dvoru posly žádat o poskytnutí pomoci, aby při svém návratu domů nevystavovali nepřítelům nekrytá záda ... smutni a pohoršeni odtud odešli ... králové (burgundští) zuřící nad tím, že se stali předmětem posměchu, dali pobít všechny (římské) zajatce a zamířili zpět do rodných zemí.“³²⁹

První zvláštností na Ammianově výkladu je jeho pohled na původ Burgundů. Autorovo tvrzení by snad šlo vysvětlit tak, že je považoval za potomky pravděpodobně římských vojáků, kteří zůstali na počátku 1. století n. l. usazení mezi Germány, s tímto tvrzením se ztotožňuje i Josef Češka³³⁰, ale vzhledem k tomu, že Ammianus neuvádí žádné bližší skutečnosti ve vztahu k této problematice, zůstává jeho výklad značně nejasný, přičemž je nutné vzít v úvahu skutečnost, že sídla Burgundů se v 1. a 2. st. n. l. prostírala mezi středním tokem Odry a dolní Vislou a odtud se postupně přesouvali na jihozápad, a až ve 3. století, z oblasti horního Pomohání, začali útočit na římskou říši.³³¹

³²⁹ Ammianus Marcellinus, c.d., s. 386

³³⁰ Ammianus Marcellinus, tamtéž, s. 491

³³¹ Jarmila Bednaříková, Stěhování národů, c.d., s. 169

V dalším sledování tohoto úryvku opět lze nalézt určitou paralelu s chováním Valentinianových předchůdců i následovníků. Toto Ammianovo líčení je dalším důkazem, jakým způsobem si římská vláda dokázala dělat z „přátel“ nepřátele.

Je stěží pochopitelné, co vedlo Valentiniana I. k tomu, že vojensky nepomohl Burgundům, když, i jak sám přiznával, Alamani představovali permanentí vážné nebezpečí, a co hůř, podle autorova líčení ani nepřijal burgundské vyslance, aby tuto složitou diplomatickou situaci obratně vyřešil. Načež logicky hněv burgundských králů, které Ammianus však neudává, se obrátil proti římským občanům, kteří se vyskytli v průběhu burgundského tažení proti Alamanům na „římské půdě“, takže výsledkem bylo další zbytečné krveprolití. Z logického úsudku snad Valentinianus I. mohl maximálně pomýšlet na to, že „obětuje“ římské spojence, aby oslabil obě etnika a sám ušetřil římská vojska, avšak za tuto cenu.

Ammianus se ve svém díle také zabývá, i když stručně, právními principy jejich vlády, což je v jeho díle poměrně vzácným jevem, neboť u ostatních germánských etnik je neuvádí. Určité zmínky lze nalézt u Gótů a Franků, ale jinak přibližuje pouze římskou správu a římské právní principy. Následující poslední úryvek proto představuje poměrně důležitý moment z hlediska jeho náhledu na burgundské zvyky.

„Král se u nich nazývá obecným jménem hendinos a podle starého zvyku skládá svou moc a je odstraňován, jestliže za jeho vlády zakolísá válečné štěstí nebo země odepře hojnou úrodu. ... Nejvyšší kněz se pak u Burgundů jmenuje sinistus, ve svém postavení je natrvalo a není jako králové vystaven žádným nebezpečným zvrátům.“³³²

Zvyklosti, které autor popisuje, platily po dlouhou dobu prakticky u všech germánských etnik. Je všeobecně známo, že takovéto principy existovaly již v dávném starověku, zůstává však s podivem Ammianovo líčení, že takovéto principy se chovaly ještě na prahu středověku. Bez zajímavosti ani nezůstává autorovo pojednání o nejvyšším knězi, který je svým způsobem nejmocnější osobou, neboť neexistuje právní síla, která by jej sesadila.

Z lingvistického pohledu je také zajímavé již samotné označení nejvyššího kněze, které by snad mohlo být v určitém smyslu latinského původu, což by odkazovalo na užší styky Burgundů s Římany, jak to cítil i Ammianus. Jednoznačnou odpověď však doložit z mého pohledu nelze.

³³² Ammianus Marcellinus, c.d., s. 387

JORDANÉS, ŘEHOŘ Z TOURSU, SIDONIUS APOLLINARIS, ZOSIMOS, PROKOPIOS Z KAISAREIE, PAULUS OROSIUS

V **Jordanově** díle – *Getika*, lze rovněž nalézt určité zajímavé pasáže zabývající se burgundským etnikem. Přestože se v jeho díle výlučně zabývá gótskou otázkou, záznamy o Burgundech představují určitý doplněk do „mozaiky“ o tomto významném etniku.

Jordanés poprvé významněji připomíná Burgundy v jejich vztahu ke Gepidům ve 3. století. Gepidové byli podle Jordana jednou z větví gótského etnika, kdy jejich první historicky doložená sídla jsou doložena u ústí řeky Visly.

Autor zmiňuje gepidsko-burgundské vztahy zejména v souvislosti s válečným tažením gepidského krále Fastidy a jeho expanzí³³³. Jordanés zmiňuje, že budoucí existence burgundského etnika stála doslova na hranici přežití:

*„Podnítil král Gepidů Fastida své umírněné lidi, aby rozšířili hranice své země válkou. Porazil Burgundy, téměř je i vyhladil a s nimi si podmanil mnoho dalších národů.“*³³⁴

Podle autorova líčení se pravděpodobně tak dělo ještě v údobí, kdy se Burgundové mohli nalézat mezi středním tokem Odry a dolní Vislou, tedy dříve, než-li útočili již z oblasti horního Pomohání na římskou říši. Avšak mezi těmito událostmi je jen velmi malé časové rozmezí, a proto zůstává Jordanovo líčení, podle mého názoru, do úplnosti dosud ještě nejasné.

Jistě stojí za to zamyslet se, že útokem krále Fastidy, byli Burgundové téměř vyhlazeni, a již za vlády zmíněného císaře Proba, Burgundové směle napadali říši. Vysvětlením snad může být Ammianovo tvrzení o „bojechtivém národu“, kterého ani velká vojenská porážka vnitřně neoslabila.

Další zajímavé líčení z podání Jordana se týká událostí kolem roku 410, tedy vyplenění Říma. Kolem této problematiky jsem již v této práci uvedl několik významných skutečností, ale je zajímavé sledovat burgundskou reakci. Autor v následujícím úryvku podává reakci na činy vizigótského krále Athaulfa:

„Při jeho příchodu (Athaulfa) byly kmeny dlouho plenící Galii - Frankové a Burgundové -

³³³ H. Wolfram, c.d., s. 58

³³⁴ Jordanes, *Getica - sive De Origine Actibusque Gothorum*, XVII., Charles C. Mierow, J. Vanderspoel, Department of Greek, Latin and Ancient History, University of Calgary, s. 97

*zděšení a zdržovali se uvnitř svých území.*³³⁵

Jordanovo líčení představuje pro toto časové období, i když se to na první pohled nezdá, poměrně důležitý záznam, neboť informace o Burgundech mezi koncem 4. století a „hunskou“ dobou nejsou příliš četné, až na jednu výjimku – wormské království (406-436³³⁶), které se stalo spojencem Říma, kdy jsou Burgundové jako foederati usídleni císařem Honoriem v oblasti Wormsu, Strasburgu, Mohanu a Špýru.³³⁷

V Jordanově úryvku však chybí bližší údaj pojmu „dlouho“. Jednalo-li by se o Wormské království, mohly by události z plenění souviset s uzurpací Jovina mezi léty 411 – 413, za což jim bylo, podle H. Wolframa³³⁸, umožněno vytvořit nezávislé burgundské království na levém břehu Rýna.

Poslední Jordanův úryvek, který jsem vybral přibližuje události, o kterých bude blíže pojednáno v kapitole o hunském etniku, kolem Katalaunských polí. Autorovo líčení představuje další potvrzení o nemalé úloze Burgundů v boji proti Hunům:

*„Na straně Římanů stál patricius Aetius, na kterém v těchto časech závisel osud celého západního impéria, byl mužem takové moudrosti, že shromáždil bojovníky ze všech krajů říše, toto byli jeho spojenci: Frankové, Sarmati, Armoričané, Liticiani, Burgundové, Sasové, Olibroni, kdysi vojáci Říma a dnes výkvět pomocných sil (sborů?) – a ještě i jiné germánské kmeny.*³³⁹

Při bližším pohledu svým způsobem vznikla na Katalaunských polích mezi římsko-burgundskými vztahy paradoxní situace, kdy nejdříve Burgundové bojovali s Římem, a to již od vlády císaře Proba, poté byli usazeni Honoriem a založili wormské království. Poté bojovali na straně uzurpátora Jovina – a i když se jednalo o boj proti dalšímu uzurpátoru Constantiovi III. – neměly tyto činy žádnou souvislost s legální římskou vládou. Dále aby od legálního císaře

³³⁵ Jordanes, *Getica - sive De Origine Actibusque Gothorum*, XXXI., Charles C. Mierow, J. Vanderspoele, Department of Greek, Latin and Ancient History, University of Calgary, s. 161

³³⁶H. Wolfram, c.d., s. 162

³³⁷ Roku 413 Burgundové obdrželi od Honoria, podle spojenecké smlouvy, část území Galie, které měli bránit proti Alamanům. Význam tohoto království prudce vzrostl za vlády burgundského krále Gundohara, který se již naplno snažil prosadit svoji moc a vpadl do provincie Belgica Prima, kdy jsou poraženi Aetiem – o těchto událostech blíže pojednává Cassiodorus, Hydatius z Lemicy a *Chronica Gallica*.

³³⁸ H. Wolfram, c.d., s. 161

³³⁹ Jordanes, *Getica - sive De Origine Actibusque Gothorum*, XXXVI., Charles C. Mierow, J. Vanderspoele, Department of Greek, Latin and Ancient History, University of Calgary, s. 191

Honorina získali část území Galie, které měli bránit v rámci legální římské vlády a nakonec se postavili proti legální římské vládě, která je porazila a poté za pomoci Hunů zabila i jejich krále Gundohara i s několika tisíci burgundských vojáků, aby se v konečném důsledku všichni sešli na Katalaunských polích – tentokrát Burgundové jako spojenci Říma³⁴⁰.

* * *

Řehoř z Toursu ve svém díle rovněž bohatě pojednává o burgundském etniku, avšak, podobně jako u většiny jeho líčení, se zabývá událostmi po pádu západního římského impéria. Pro tuto kapitolu jsem vybral dva úryvky. V prvním přibližuje jednu z nejvýznamnějších postav římských dějin, a zcela jistě, nejdůležitější osobnost západního římského impéria v jeho závěrečné etapě – Flavia Aetia, který významnou měrou ovlivňoval i burgundské dějiny.

Právě z tohoto důvodu jsem se rozhodl rozvést jeho popis ve větší míře, neboť z pohledu římsko-burgundských vztahů je jeho úloha velmi vysoká. Svědectví o jeho osobě je zprostředkováno historikem Renatem Frigeridem. V následujících řádcích přiblížím jeho povahu a schopnosti, jeho činy v otázce Hunů, ponechám pro následující kapitoly.

„Otec Gaudentius pocházel ze vznešeného rodu v provincii skythské. ... Matka, žena vznešená a zámožná byla Italka. Syn Aetius se již jako chlapec dostal k pretoriánům, po tři léta byl rukojmím u Alaricha, potom u Hunů. ... Měl prostřední postavu, mužné chování, dobře stavěné tělo, které nebylo ani slabé ani otlé, byl ducha bystrého, pružných údů, výborný jezdec, zkušený lučištník, neúnavný šermíř, velmi zdatný válečník, ale i v umění míru proslulý, vůbec ne lakomý, velmi málo chamtivý, zdravým duchem obdařený, takže se špatnými rádci nedal svést od svého záměru, byl velmi snášenlivý k urážkám, rád pracoval, nebezpečí se nebál, hlad, žízeň a bdění snášel velice snadno. A tak se mu od nejranějšího dětství jasně ukazovalo, k jak velké moci byl osudem předurčen.“³⁴¹

Autorův vyčerpávající popis Aetia je velice působivý. Samozřejmě pro Frigerida, který byl římského původu, byl Aetius ztělesněním pravého Římana. Z uvedených vlastností lze skutečně přijmout stanovisko, že Aetius se poněkud osobními vlastnostmi vymykal svým římským předchůdcům ze 3. a 4. století, neboť římská Virtus se nenávratně s postupem doby vytrácela³⁴²

³⁴⁰ E. A. Thompson, c.d., s. 212

³⁴¹ Řehoř z Toursu, c.d., s. 72

³⁴² J. B. Bury, c.d., s. 298-300

a Aetius byl, podle mého názoru, posledním pravým Římanem se všemi vlastnostmi, které římské povaze náležely.

Do římsko – burgundských vztahů zasáhl zejména ve třicátých letech 5. století, kdy se Burgundi pokoušeli rozšířit svoje sídla na římském území, přičemž Aetius obratnou diplomacií jejich expanzi tlumil. Dodnes zůstává nezodpovězenou otázkou, zda katastrofální porážka Burgundů Huny v letech 436 - 437 nebyla v určitém smyslu Aetiova zásluha.

I když žádný z pramenů, Řehořovy záznamy nevyjímaje, tuto domněnku nepotvrzuje, zdá se to být logický vyústěním, neboť Burgundové byly po porážce od Hunů velmi oslabeni a římská nabídka k uzavření nové spojenecké smlouvy přímo „hrála do karet“ Aetiově politice. K tomu je nutno ještě přičíst jeho „migrační“ politiku, kdy roku 443 usadil zbylé Burgundy v údolí Rhône, nedaleko Ženevského jezera, v krajině Sapaudia³⁴³, tedy územím mezi Ženevským jezerem, řekou Rhône a Isere a nejvyššími vrcholky Grajských Alp, kde měli bránit Galii proti Alamanům.

Na galském území byli Burgundi usazeni podle principu hospitality, upraveného pro potřeby barbarských foederátů. Jednotlivé přiděly půdy, které zde získali, se poměrně brzy stávaly soukromým dědičným vlastnictvím rodin – původní rodové zřízení Burgundů zanikalo a ustupovalo poměrům skutečného státu³⁴⁴.

Ve druhém úryvku autor popisuje situaci v Burgundsku v údobí již několikrát zmiňovaného biskupa Sidonia. Zmiňuje se zejména o velkém hladu, snad i hladomoru, který zachvátil Burgundsko na samém konci existence západního impéria. Nepojednává však pouze o Sidoniovi, ale také o jeho zeti Ecditiovi a jeho šlechtných činech:

„V době biskupa Sidonia bylo Burgundsko postiženo velikým hladem. Lidé odcházeli na všechny strany a nebylo nikoho, kdo by chudákům poskytl almužnu. Tehdy prý v důvěře v moc Boží vykonal velmi mnoho jakýsi Ecditius, muž ze senátorského stavu a příbuzný Sidonia. Jak totiž vzrůstal hlad, poslal s koňmi a vozy po sousedních městech své sluhy, aby mu přivedli každého, koho by trápila nouze. Šli tedy a přivedli do jeho domu všechny ubožáky, které jen mohli nalézt. Ecditius je tam pak po celý čas neúrody živil a zachránil je před smrtí hladem. Jak mnoho

³⁴³Sapaudia, území pozdějšího Savojska

³⁴⁴Josef Češka, c.d., 220-21

lidí vypravuje, bylo jich více jak čtyři tisíce obojího pohlaví. ³⁴⁵

Autorovo líčení se zdá až neuvěřitelné. V době úpadku západního římského impéria, kdy jak jsem mnohokrát na mnoha příkladech vylíčil, měl lidský život sotva nějakou hodnotu, jeví se Ecditiovi činy skutečně obtížně představitelné. Při pohledu na hospodářskou a sociální politiku říše, která své občany spíše vykořisťovala, než-li jim vytvářela záštitu³⁴⁶, jsou Ecditiovy činy vskutku unikátní. Otázkou zůstává, zda byla nabídnuta pomoc i samotným Burgundům. Tuto skutečnost bohužel autor blíže neuvádí, ale pokud ano, byl by to jistě velmi vstřícný krok k vzájemným vztahům.

* * *

Opět poněkud jiný náhled na germánské etnikum představuje pohled **Sidonia**. Jeho líčení se značně liší od jiných autorů, neboť se zabývá vylíčením běžného života barbarů. Úryvek, který jsem vybral patří mezi jeho známé výpovědi o Burgundech. Jedná se o báseň zaslanou jeho příteli Catullinovi a jeho výpověď hovoří téměř za vše, co si Sidonius o Burgundech myslel a jak na ně nahlížel:

„ ... dlím tu mezi vlasatými Germány a musím snášet ten jazyk, kterým mluví, pod jejich divným pohledem pět chválu na to, co tady vykrmený Burgund zpívá a který si vlasy maže žluklým máslem ...

Chceš říci, co mou múzu ničí? Barbarské struny ji zahnalý pryč, pohrdá hexametrem, šestistopým veršem, od chvíle, co zná sedmistopé zpěvy svých nových přívrženců., ctitelů múz. Šťastné jsou tvoje oči a uši a šťastným jistě lze nazvat i tvůj nos, cibule, česnek že do něho nečpí již od rána při každém z deseti jídel dne.“ ³⁴⁷

Z tohoto textu člověk cítí se Sidoniem soucit, neboť pro pravého Římana, který si libuje v přesné mluvě, dodržování pravidel hexametru a samozřejmě úctou k římské civilizaci, Burgundové nepochybně představují odstrašující příklad toho, co mělo svět postihnout s pádem západního římského impéria.

Při hlubším rozboru jeho textu však lze najít několik zajímavých skutečností o burgundské kultuře. Autor vlastně zde podává důkaz, že Burgundové se snažili napodobovat římskou kulturu,

³⁴⁵ Řehoř z Toursu, c.d., s. 87

³⁴⁶ A. Cameron, c.d., s. 113-123

³⁴⁷ Sidonius Apollinaris - Carmina, Carmen XII., in Migne, P. L., 368-369, Vol. 058, 0708, 0709

kdy jako důkaz může posloužit jejich snaha o skládání veršů podle latinské metriky, pokus o přednášení poezie, který byl doprovázen hrou na hudební nástroje a navíc – básně recitovali ve svém rodném jazyku.

Znepokojení nad celkovou situací v Galii koncem 5. století potvrzuje Sidonius i v dalším úryvku, v dopise jeho příteli Syagriovi:

„V těle a mysli jsou tito lidé (Germáni) podobni dobytku a velmi těžce se tvarují: avšak nyní mají radost, že tě našli a mají se chuť učit burgundské výmluvnosti a římskému duchu.“³⁴⁸

Z autorova pohledu lze vyčíst zhruba toto: situace je vážná, nikoliv však zoufalá, neboť pokud bude existovat na světě římský duch, lze i barbary naučit římskému způsobu života. V Sidoniově situaci mu však ani nezbyvalo v ničem jiném doufat, neboť dny západního impéria se chýlily ke konci a sám pochopil, že je nutné alespoň v nějaké formě se pokusit předat římskou kulturu dál.

* * *

V **Zosimově** díle rovněž není o Burgundech mnoho záznamů, ale jeden je svým významem důležitý, neboť pojednává o prvním střetu Říma s Burgundy. Jedná se o tažení již několikrát zmiňovaného císaře Proba. Pro význam budoucích římsko-burgundských vztahů důležité, a jak je pro římské historiky příznačné, neopomenul ani Zosimos zdůraznit převahu římských vojsk nad germánskými.

„Snadno ukončil Probus také jiné války: nejprve vybojoval krvavou bitvu proti germánskému kmeni Longionů, porazil je a jejich vůdce Semnona i se synem zajal. ... Druhou bitvu svedl s Franky, nad nimiž dobyt rozhodného vítězství zásluhou svých vojevůdců. Sám bojoval s Burgundy a Vandaly. ... Protože vojska (barbarů) ovládala oba břehy řeky Ligys, Římané vyzývali barbary k boji z protějšího břehu ... Když se obě vojska střetla v boji, část barbarů byla pobita, část padla do zajetí Římanů ... jedny pobil a jejich vůdce Igilla³⁴⁹ zajal, všechny, které se mu podařilo zajmout živé, odeslal do Británie. Tam tyto zbytky obou germánských kmenů získaly nová sídla, a když se později kdosi pokusil o povstání, prokázali císaři užitečné služby.“³⁵⁰

Tento úryvek je jedním z mála dochovaných popisů zachycující boje mezi Římem a Burgundy. Na jeho líčení je zajímavá zejména skutečnost o tom, že poražení Germáni byli odesláni do

³⁴⁸ Sidonius Apollinaris, Letters, Book V., V., 3, O. M. Dalton, MA., Oxford, Clarendon Press, 1915, s. 54

³⁴⁹ Igillus, francký vojevůdce (bojoval s císařem Probem mezi léty 276-282)

³⁵⁰ Zosimos, c.d., s. 44-45

Britanie a dokonce poskytli císaři služby, pravděpodobně při potlačení blíže neurčeného uzurpátora.

Jeho popis událostí je však obestřen určitými nejasnostmi v jeho výkladu. Za prvé uvádí, že se střetl s Franky, lépe řečeno jeho vojevůdci, a sám poté bojoval s Vandaly a Burgundy, za druhé, jak barbaři, tedy Vandalové a Burgundové, byli poraženi, ale poté přiznává, že císař zajal Igilla, což však byl původem Frank. Nakonec jsou oba zbytky příslušníků etnik odeslány do Britanie.

Zůstává tedy zcela nevyjasněno, jakou úlohu měl sehrát Igilla. Podle mého názoru, jsou dvě možnosti – buď Igilla s Franky bojoval v jedné bitvě spolu s Vandaly a Burgundy proti Římu, nebo Igilla, ač byl původem Frank, vedl vandalské či burgundské jednotky.

* * *

Prokopios se ve svém díle rovněž zmiňuje o burgundském etniku, a ne v malé míře, avšak jeho líčení se zaměřuje zejména na události po pádu západního impéria. V této kapitole bych chtěl na závěr alespoň stručně připomenout významnou burgundskou osobnost, která spoluutvářela tvář západní Evropy v údobí na samém konci existence západní říše a krátce po ní. Jedná se o Gundobada³⁵¹, jehož činy zaznamenal i Prokopios.

Jméno Gundobada nese zejména burgundský zákoník Lex Gundobada, vydaný patrně ještě za jeho života, a který vznikl na burgundském území. V Gundobadově zákoníku, v němž je král titulován slovy „vir gloriossimus Gundobadus rex Burgundiorum“, schváleném pouze burgundskými optimáty, nikoli lidem, se na rozdíl od sousedícího království franků v odstavcích o vraždách nerozlišuje, zda obětí byl Říman nebo barbar, ačkoliv nerovnost před zákonem zde existuje také, tento zákoník již na první pohled usiloval o vybudování co nejlepšího soužití mezi barbary a Římany, zvláště jen pro římské poddané platila v burgundském království tzv. Lex Romana Burgundionum, zákoník, vycházející z někdejších římských zákonů a doplněný králem jen v těch případech, kdy vhodná norma nebyla v těchto zákonech nalezena. Lex Romana Burgundionum platila pak ve vzájemných sporech mezi Římany, Gundobada regulovala vztahy mezi Burgundy a dále byla využívána při sporech mezi barbarami a Římanem. Tímto způsobem

³⁵¹ Jméno Gundobada nese zejména burgundský zákoník Lex Gundobada, vydaný patrně ještě za jeho života, a který vznikl na burgundském území. Gundobad byl nejprve vyhnán z území Burgundska svým strýcem Chilperichem I., kdy našel útočiště již v skomírající západní říši. Dosáhl zde značných úspěchů, kdy obdržel úřad nejvyššího velitele armády po Ricimerovi. Jeho metody byly velice podobné Ricimerovým, kdy po smrti císaře Olybria, dosadil na římský trůn Glyceria (473-474), což byla pouhá lidská loutka a legalita Gundobadovi moci, podobně jako kdysi u Arbogasta či Ricimera. Situace se změnila, když ještě roku 474 byl z Konstantinopole dosazen její kandidát – Julius Nepos, Gundobad se odebral zpět ke svým Burgundům.

posléze vzniká v burgundském státě právní personalita³⁵².

Události, které v následujícím úryvku Prokopios popisuje patří sice již za rámec dějin západní římské říše. Přesto pokládám za vhodné alespoň pro vnitřní burgundské uspořádání a jejich vztahy mezi nimi a Franky prostřednictvím Prokopia stručně přiblížit. Navíc, Gundobad byl jednou z hlavních postav těchto událostí, vlastně jako bývalý římský *magister militum*³⁵³.

Prokopiovo líčení zachycuje situaci na samém konci 5. století:

„Germáni (Frankové) vyrazili s velkou armádou proti Burgundům, jak se sami dohodli s Góty, a Theodorech se chystal jen na oko, ale stále odkládal odchod vojska na další den a čekal na výsledek.

Konečně je poslal a přikázal velitelům vojska, aby postupovali pomalu, a jestliže uslyší, že zvítězili Frankové, aby pak šli rychleji, ale zjistí-li, že se jim stalo nějaké neštěstí, pak aby už nepostupovali kupředu, ale zůstali na místě.

*Ti učinili, jak jim Theodorech přikázal, a Germáni vyrazili sami do boje s Burgundy. Když došlo k prudkému boji, nastala velická řež ... nakonec Frankové obrátili nepřítel na útěk ... Frankové ovládli všechno ostatní území ... Když se o tom dověděli Gótové, rychle postupovali, a když je jejich spojenci plísnil, svedli vinu na neschůdné cesty v zemi, potom zaplatili dohodnutou částku a rozdělili si zemi spolu s vítězi.“*³⁵⁴

Na tomto posledním úryvku jsem chtěl především ukázat, že se zánikem západního impéria západní Evropa ztratila svého garanta „moci“. Jistě, Theodorich potlačil Odovakera na „příkaz“ východního impéria, ale pravdou zůstává, že se zánikem západní říše nastal „boj o kořist“, přestože moc Říma v 5. století fakticky se zmenšila pouze na omezená území, tento úryvek je pouze dokladem tohoto, co mělo na přelomu 5. a 6. století, a dále, následovat³⁵⁵.

* * *

Burgundské problematice věnuje pozornost i **Paulus Orosius**, který ve svém díle přibližuje jejich možný původ. Orosius míní, že jejich jméno mohlo být odvozeno od slova „burgi“, což znamenalo způsob jejich výstavby – tedy lépe řečeno stavby postavené za římským limitem.

³⁵² Jarmila Bednaříková, *Stěhování národů*, s. 175

³⁵³ E. A. Thompson, c.d., s. 24

³⁵⁴ Prokopios z Kaisareie, *Válka s Góty*, s. 45

³⁵⁵ M. Grant, *Dějiny antického Říma*, s. 360-361

Tento název souvisí s vývojem v Germánii poté, kdy bylo toto etnikum údajně porobeno Tiberiem a Drusem, což v jeho podání přibližuje následný úryvek z jeho díla:

„... Tito (Burgundové) byli kdysi porobeni Tiberem a Drusem³⁵⁶, a poté když byli usídlení v táborech, povstal z nich mocný lid a následně obdrželi své jméno ze způsobu stavení, neboť oni většinou nazývají slovem „burgi“ stavení postavená za limitem.“³⁵⁷

O tom, jaký skutečný původ skýtá název Burgundi, je dodnes velmi diskutabilní záležitostí a nalézt jednoznačnou odpověď, je složité, avšak v Orosiově díle lze nalézt i další zajímavý podnět, kdy uvádí jejich náboženské cítění. Sám autor uznává název Burgundů jako určitou historku, o čem však u Orosia není pochyb, je jejich náboženské cítění, kdy je označuje za křesťany³⁵⁸. V dalším vybraném úryvku volně navazuje na předešlé líčení, kdy jeho závěry jsou nepochybně velmi zajímavé pro problematiku křesťanské konverze:

„, Tato historka spolu se silou a nebezpečností jejich národa jsou dodnes doložitelné v Galii, kde se také usídlili, aby zabrali zdejší půdu, přestože díky prozřetelnosti Boží jsou již odedávna všichni křesťany v pravé katolické víře a požívají přívětivosti od členů našeho kněžstva za to, že se jim podrobili, žijí s mírností, v pokoji a bezí špatností, hledí na Galy ne jako na porobené, ale skutečně jako na své křesťanské bratry.“³⁵⁹

Z těchto uvedených skutečností vyplývá několik důležitých poznatků. Předně se v Orosiově podání jedná o pravověrné katolíky. Problém je jejich časové zařazení, kdy přesně k tomuto aktu došlo, neboť neuvádí žádný bližší letopočet a záhy ve svém líčení pojednává o smrti císaře Valentiniana I.. Pojem „odedávna“ je přinejmenším časově diskutabilní.

Z jeho líčení tedy lze alespoň usoudit, podle mého názoru, že v Orosiově podání jsou Burgundové chápáni jako pravověrní křesťané.

³⁵⁶ Autor má patrně na mysli Tiberiova syna Drusa mladšího

³⁵⁷ Pauli Orosii – Historiarum Adversum Paganos, Libri VII., 32, Based on the edition by C. Zangemeister, 1889 (<http://www.attalus.org/latin/orosius7B.html>)

³⁵⁸ M. Todd, c.d., s. 201

³⁵⁹ Pauli Orosii – Historiarum Adversum Paganos, Libri VII., 32, Based on the edition by C. Zangemeister, 1889 (<http://www.attalus.org/latin/orosius7B.html>)

ZÁVĚREČNÉ SHRNUTÍ

Burgundské etnikum, i podle výkladu uvedených autorů, nepochybně představuje další lid, který se nezanedbatelnou měrou spolupodílel na utváření raně středověké Evropy. Ammianovo podání je tentokráte poněkud odlišné od Zosima, zejména z hlediska množství obsahu. V jeho díle lze vyčíst, že Burgundové přeci jenom zahrnovali u Ammiana určité vyšší postavení, nežli tomu bylo u Alamanů či Gótů. Mohlo to být i tím, že je považoval za potomky Římanů.

Ať jsou jeho závěry jakkoliv historicky kostrbaté, důležitou skutečností zůstává jeho nestranný pohled na Burgundy, což v díle římského historika pojednávajícího, kromě jiného, také o germánských etnikách, je v tomto případě poměrně zvláštní jev. Tradiční srovnání se Zosimem není možné, neboť Ammianus se významněji nezmiňuje o císaři Probovi a jeho střetech s Burgundy.

Jordanovo líčení Burgundů je také velmi přínosné, neboť uvádí boje Burgundů s Gepidy, což samo o sobě je sice zajímavé, ale důležitějším závěrem je kontinuita burgundských následných střetů s Římany. Lze tak vlastně vysledovat nejdříve Jordanovo líčení burgundských dějin, které poté přechází do Zosimova výkladu v souvislosti střetnutí s císařem Probem. K tomu se nabízí i Ammianův názor, že Burgundové byli potomci Římanů, což však vnáší do celé situace poněkud zmatek.

Osobitým pohledem na germánská etnika vždy samozřejmě představuje Sidoniovo líčení. Podobně jako tomu bylo v minulých kapitolách jeho přínos se nalézá zejména v otázce kulturního pojetí barbarů a jejich srovnání s římskou kulturou. Sidoniovo líčení je důležité především pro doplnění celkové představy o Burgundech, neboť jak Ammianus, tak také Zosimos, Jordanés, ale i Prokopios se věnují ve velké míře „politickým“ dějinám, kdežto každodenní život barbarů ponechávají stranou.

Prokopiovo líčení Burgundů v jeho díle je pouze okrajovou záležitostí, ale o to více vyniká skutečnost, jak velkou pozornost tohoto historika zaujímaly jednotlivé střety germánských etnik, kdy svým způsobem ve svém díle nepřímou přiznává, že po pádu západního impéria nastala skutečně dlouhá doba zmatků, a kde také naznačuje, pokud existovalo západní impérium, existoval řád. Po jeho pádu je nutné hledat řád nový, který by měl navazovat na osvědčené tradice.

6.

POHLED NA VANDALSKÉ ETNIKUM

**ZOSIMOS, ŘEHOŘ Z TOURSU, PROKOPIOS Z KAISAREIE, JORDANÉS,
SALVIANUS**

Pro tuto kapitulu jsem zvolil poněkud odlišný přístup zpracování. K tomuto rozhodnutí mne vedla snaha o využití i chronologického výkladu vandalských dějin prostřednictvím jednotlivých pozdně antických autorů až do pádu západního impéria, neboť vandalské dějiny v rámci římské říše nabírají na dynamičnosti až počátkem 5. století, i když samozřejmě boje s Římem a dalšími vandalskými nepřáteli probíhaly i v předešlých staletích. Z tohoto důvodu tedy neuvádím jako první nejširší pohled vybraného autora, ale budu se snažit držet chronologicky časových událostí.

Můj záměr je přiblížit vandalskou otázku především po událostech roku 406. V údobí nazvaném „stěhování národů“ představují Vandalové nepochybně významné etnikum.

V rámci germánských etnik však přeci jen zaujímají, na rozdíl od jiných, poněkud zvláštní úlohu a to hned z několika důvodů, jednak to byl jediný germánský kmen, který dosáhl vlády v Africe, kdy se dokonce zmocnil jednoho z nejvýznamnějších římských měst - Kartága, čímž zároveň omezil římské zásobování a reálně hrozila Itálii obrovská zásobovací krize. K tomu Vandalové disponovali natolik silným loďstvem, že v římských dějinách od punských válek nebylo Římu až doposud – do jejich nástupu na moři rovného. Dále je to zejména otázka vandalské religiozity, jenž se stala předmětem hlubokého bádání mnoha starověkých, ale i současných historiků, a v neposlední řadě dobytí, lépe řečeno, hrůzné vydrancování Říma roku 455³⁶⁰.

Pokud ostatní germánská etnika, která jsem uvedl v minulých kapitolách, představovali pro Řím velké nebezpečí, Vandalové se stali pro Řím doslova zkázou a podle mého názoru jsou hlavními „viníky“ urychleného pádu západního římského impéria, přestože například sám Stilicho, který „hájl“ římské zájmy byl po otci vandalského původu.

³⁶⁰ Růžena Dostálová, c.d., s. 50

Zosimos je prvním pozdně antickým autorem, který výrazněji přibližuje Vandaly na přelomu 4. a 5. století v souvislosti s římskou říší. Jeho záznam o tomto etniku sice není příliš rozsáhlý, ale je potvrzením chaotických událostí, které nakonec postihly Galii na počátku 5. století. Následující úryvek jen dokazuje v jakém stavu se nacházela západní římská císařská vláda v tomto údobí, kdy přibližuje činnost Vandalů takto:

„V dřívější době, kdy byli konzuly Arcadius po šesté a Probus, se spojili Vandalové, Svebové a Alanové, překročili Alpy, zpusťovali území záalpských kmenů, povraždili množství obyvatel a stali se postrachem vojsk v Británii. Strach, že tyto spojené kmeny zaútočí i na Britanii, přiměl její vojska k tomu, aby přikročila k volbě vladaře, totiž Marka, Gratiana, a po nich Constantina.

V těžkém boji, který byl sveden s Constantinem, sice Římané zvítězili a pobili velkou část barbarů, ale nepronásledovali je – ačkoli by je byli najednou úplně vyhladili -, a tak jim umožnili, aby se zotavili a shromáždili množství barbarů a nabyli opět dřívější bojeschopnosti.“³⁶¹

Z tohoto úryvku je na první pohled patrné, že události z prvního desetiletí 5. století v západní římské říši svým způsobem zpečetily její konečný osud. Následně lze přijmout stanovisko, že svým způsobem byli Vandalové spoluodpovědní nejen za to, že římská vláda v Britanii skončila³⁶², ale také že samotné západní římské císařství stálo na hranicích rozštěpení, jak jsem již dříve uvedl v souvislosti s uzurpací Constantina III. Nutné je ještě dodat, že Zosimos tak nepřímou kritizuje římský postup, kdy Římané mohli mít situaci pevně v rukou, ale nabízenou situace nedokázali adekvátně využít.

* * *

Řehoř z Toursu rovněž zachytil ve svém díle zajímavý pohled na Vandaly. Jeho líčení se zaměřuje na události roku 406, když doslova uvádí:

... „Po těchto událostech³⁶³ vtrhli do Galie pod vedením krále Gundericha Vandalové, opustivše svá dosavadní sídla.“³⁶⁴

Následné události uvádí v souvislosti s Alamany, kdy Alamani se zmocnili Galicie. Dějinný

³⁶¹ Zosimos, c.d., s. 241

³⁶² E. A. Thompson, c.d., s. 17

³⁶³ Autor tím má na mysli události z 31.12. 406

³⁶⁴ Řehoř z Toursu, c.d., s. 62

vývoj mezi Vandaly a Alamany jsem vylíčil v minulé kapitole, a proto se již zde nebudu jimi zabývat. Za pozornost však stojí sledovat Řehořův pohled na náboženské události v Hispánii³⁶⁵, které se udály za vlády krále Trasamunda, poté co přislíbil po prohraném střetnutí s Alamany³⁶⁶, že opustí Hispánii. Další úryvek, který jsem vybral líčí ve stručnosti vandalský přístup ke křesťanské ortodoxii v Hispánii:

„V téže době začal však Trasamund pronásledovat křesťany a mučením a popravami chtěl celou Hispánii dohnat k tomu, aby vyslovila souhlas s věrolomností sekty ariánské.“³⁶⁷

Z Řehořova líčení lze vypožorovat několik zajímavých skutečností. Nejpodstatnější je bohužel velká Řehořova chyba v datování působnosti osoby Trasamunda³⁶⁸, což jsem naznačil již v minulé kapitole. Spokojíme-li se s konstatováním, že Vandalové krutě pronásledovali ortodoxii, a jak uvádí Řehoř, sami byli ariány, je nutné se zamyslet nad otázkou, kterou ve své práci řeší i Jarmila Bednaříková³⁶⁹, zda se Vandalové stali ariány už na římském území nebo již v době před rokem 406 – při porovnání s průběhem christianizačního procesu u Suebů se jeví pravděpodobnější variantou, že ariánství přijali ještě před příchodem na římské území.

Řehoř připomíná řádění Vandalů v Hispánii dokonce na jednom případě, který velmi podrobně zaznamenal. Samozřejmě hodnověrnost jeho výkladu zůstává do určité míry zahalena určitým tajemstvím, ale způsob, kterým Vandalové pronásledovali ortodoxní věřící, například později v Africe, se může jevit jako velice reálný. Z následujícího úryvku z Řehořova díla je na první pohled cítit autorovo velké náboženské zanícení, a proto jej uvádím téměř v plném znění, aby vynikla autorova náboženská zanícenost proti Vandalům:

„I stalo se, že jakási Bohu zasvěcená dívka, velice bohatá a podle světské důstojnosti vynikající původem ze senátorské šlechty, nadto – což je vznešenější než všechno ostatní – pevná ve víře katolické a Bohu všemohoucímu oddaně a věrně sloužící, byla přivedena k výslechu na

³⁶⁵ Vandalové pronikli do Hispánie až roku 409

³⁶⁶ Je zajímavé si povšimnout skutečnosti, že Řehoř zde uvádí Alamany, přičemž v Hispánii působili Svěbové. Je tedy zřejmé, že autor obě tato etnika chápe v tomto časovém údobí jako jeden kmenový svaz.

³⁶⁷ Řehoř z Toursu, c.d., s. 62

³⁶⁸ tamtéž, s. 62

³⁶⁹ Jarmila Bednaříková, Politické a společenské aspekty christianizace barbarů (Vizigótů, Ostrogótů a Vandalů), Disertační práce, FF MU Brno, 1990

mučidlech. Když stanula před tváří krále³⁷⁰, ten se jí snažil nejdříve přimět k obnovení křtu³⁷¹ lichotivými slovy. Ale protože jedovaté šípky jeho řeči odrazila štítem víry, přikázal král, aby jí zabavili všechnu majetek ..., a potom jí dal týrat a mučit tak krutě, že neměla naději na zachování života pozemského. ... ani dlouhým mučením ... nemohli ji přinutit, aby uznala rozdělení božské Trojice, vlekli ji k novému křtu proti její vůli (při křtu však vykřikla) ... - Věřím, že Otec se Synem a Duchem svatým jsou jedné a téže podstaty s bytí! - ... Nato byla předvedena k vyšetřování soudnímu, byla napnutá na lavici a mučena ohněm a železnými kleštěmi a nakonec zasvěcena Pánu setnutím hlavy.³⁷²

Jeho výklad je skutečně velice působivý a není pochyb, že Řehořovo smýšlení o Vandalech bylo velice negativní, otázkou je zda pro barbarský původ nebo náboženskou víru. Vzhledem k tomu, že autor je sám franckého původu jeví se jako reálnější druhá varianta.

Jiný pohled zaujímá Jarmila Bednaříková, která se kloní spíše k možnosti, že ariánství mělo u Vandalů bojovný charakter až od vlády Geisericha³⁷³. Základní otázkou je však přesné vysvětlení pojmu „bojovný charakter“. Tuto definici lze vysvětlit buď tak, že Vandalové krutě pronásledovali ortodoxii již v Hispánii, nebo až ve „velkém“ v Africe. Vezmeme-li však povahu Vandalů, je podle mého názoru reálnější variantou o „bojovném charakteru“ již jejich činy v Hispánii.

* * *

V díle **Prokopia z Kaisareie** představují Vandalové velmi důležitý prvek, kdy pojednává o jejich působení od překročení Rýna až do jejich zániku v 6. století. V následujících úryvcích přiblížím autorův pohled na Vandaly až do pádu západního římského impéria.

Již v kapitole zabývající se gótským etnikem jsem přiblížil autorův názor, kdy podle jeho mínění byli Vandalové součástí Gótů a ve starověku byli nazýváni Sarmati a Melanchlainové, dále uvádí, že všichni měli bílou pleť, vysokou postavu, stejné zákony a stejné náboženství – ariánství.

³⁷⁰ Podle následujícího líčení má Řehoř na mysli krále ariánského vyznání

³⁷¹ Ariáni křtili konvertity ještě jednou.

³⁷² Řehoř z Toursu, c.d., s. 62-63

³⁷³ Jarmila Bednaříková – Stěhování národů, s. 139

V následujícím úryvku autor přibližuje události kolem roku 406. Na rozdíl od Řehoře pojímá svůj výklad poněkud jiným způsobem:

„Když Vandalové, kteří žili u Majorského jezera, viděli, že jsou tísněni hladomorem, vtrhli do té části Germánie, kde nyní žijí Frankové, přešli řeku Rýn a spojili se s Alany, který byl jako oni gótského původu. Potom pod vedením Godegiselovým vtrhli do Hispánie ... Císař Honorius uzavřel s Godegiselom smlouvu, podle níž mu povoloval usadit se tam se všemi oddíly. Podmínkou bylo, že oddíly nesmí obyvatelstvu činit žádné bezpráví a že Vandalové nebudou moci užívat římského práva ...“³⁷⁴

V autorově líčení lze vysledovat několik zajímavých skutečností. Prokopios uvádí, že vandalská expanze byla vedena kvůli hladomoru, který postihl jejich území. Neuvádí však, že pravou příčinou byl především nápor Hunů a jejich spojenců, kdy kolem roku 400 byli Vandalové následně vypuzeni ze svých sídel, které bylo v oblasti dnešního Alföldu. Blíže nespecifikuje ani místo překročení římských hranic – oblast v blízkosti dnešní Mohuče, kterou bránila ve velké míře vojska franckých foederátů římské říše³⁷⁵.

Na rozdíl od Řehoře se Prokopios zaměřuje blíže na vandalsko-římské vztahy, kdy jednak uvádí dohodu mezi Godegiselom (kterého Řehoř opomněl) a císařem Honoriem, na druhé straně se však nezmiňuje o vandalsko-alamanských vztazích v Hispánii, a ani o religiozní otázce na tomto území.

V dalším Prokopiově líčení lze narazit velmi zajímavý přístup k vnitřní římské politice, která se velmi úzce dotýkala i Vandalů. Pravdou zůstává, že autorův pohled na vysoké představitele římské moci v první polovině 5. století byl vesměs negativní – až na výjimku v osobě Flavia Aetia, i když také u jeho osoby zdůrazňuje jeho nekalé praktiky při získávání absolutní moci. Prokopios ostře napadá politiku Gally Placidie, Valentiniana III. a Bonifatia³⁷⁶, kdy jim dává dokonce za vinu, a obzvláště Bonifatiovi, že díky nenávisti vůči Aetiovi byla v konečném důsledku ztracena Libye, které se zmocnili Vandalové, což dokazuje i následující úryvek, který nejprve přibližuje osobnost Valentiniana III. :

³⁷⁴ Prokopios z Kaisareie, Válka s Peršany a Vandaly, s. 205

³⁷⁵ M. Todd, c.d., s. 176-177

³⁷⁶ Prokopiovův postoj k Bonifatiovi je poměrně složitý, neboť zpočátku jej uvádí spolu s Aetiem, jako pravý vzor Římana, teprve poté, kdy Bonifatius se hluboce zapletl do římské politiky a vzájemné nevráživosti s Aetiem, se jeho postoj postupně mění, když se rozhoduje využít pro své záměry Vandaly.

„Brzy bylo vidět důsledky špatné výchovy, kterou mu dala jeho matka Placidia, když ho vychovávala v radovánkách a zženštilých způsobech, které ho od dětství učinily dokonale špatným.

Oddával se astrologii a dokonce magii a nešetřil ničeho, aby získal ženy jiných, o které se ucházel mnoha druhy nečestných prostředků, ačkoli měl krásnou manželku. Skončil tak špatně, že místo toho, aby získal zpět to, co ztratili jeho předchůdci, dopustil ještě ztrátu celé Libye.“³⁷⁷

Není pochyb, že osoba Valentiniana III. představovala další ze smutných postav římských císařů, ačkoliv to byl poslední legitimní císař poslední římské dynastie, která vládla na západě. Bohužel naneštěstí pro Řím vládl v době, kdy zahraniční situace byla zoufalá – na severu se rozmáhala hunská expanze, na jihozápadě hrozili Vandalové. I v dnešní době je složité hodnotit Valentinianovu politiku vůči Vandalům, neboť hlavní úlohu v politických záležitostech císařství zastávala zejména Galla Placidia³⁷⁸. Buď jak buď, osoba císaře nepochybně představovala v římsko-vandalských vztazích negativní postavení, a nutno dodat, že svým stylem vlády přispěl v rámci říše k desintegračnímu procesu.

Zvláštní kapitolu dějin představuje uchopení moci Vandalů v Africe, lépe řečeno, jak k této události skutečně došlo.

Malcolm Todd³⁷⁹ uvádí historická fakta, která hovoří o tom, že v květnu roku 428 Vandalové a jejich alanští spojenci se shromáždili v Gibraltarské úžině čítající kolem 80 000 osob, přičemž pouze asi čtvrtina mohla nosit zbraň, což proti římským posádkám v Africe nepředstavovali nijak hrozivé počty, i když je nutné vzít samozřejmě v úvahu skutečnost, že římské legie byly rozmístěny podél 3000 kilometrů dlouhé hranice od Atlantiku až k Nilu a možnost, že by z Itálie mohly být vyslány posily, se nejevila příliš reálná, neboť vandalské loďstvo v této době vojensky ovládalo Středomoří.

Přes uvedené skutečnosti zůstává však plně nezodpovězeno, jakým způsobem mohl být následný vandalský vpád natolik prudký, že římská armáda vůbec nestačila adekvátně zareagovat. Prokopios například poukazuje na slabost vnitřní římské politiky. Jeho pohled je velmi zajímavý a jistě stojí za to uvést jej blížeji.

³⁷⁷ Prokopios z Kaisareie, s. 206

³⁷⁸ Rigobert Günther, Římské císařovny, Svoboda, 2000, s. 65-79

³⁷⁹ Malcolm Todd, c.d., s. 178

Jeho líčení v této problematice začíná Aetiovým nátlakem na Placidii, kdy se regentku snaží přesvědčit, že Bonifatius usiluje o uchvácení Libye pro svoji osobu a vytvořit zde království, čemuž Placidia uvěřila – na druhé straně vyslal svého důvěrníka k Bonifatiovi s dopisem, že Placidia si není jistá jeho věrností a žádá po něm návrat do Itálie, Bonifatiovu reakci, která měla ovlivnit osud Afriky v římské moci, zachytil Prokopios takto:

„V krajní situaci, ve které Bonifatius byl, se ani neodvažoval vyhlásit císaři válku, protože dobře znal nevyrovnanost sil, ani přijít do Říma, protože se obával, že bude uvězněn. To ho přivedlo k myšlence získat na svou stranu Vandaly, kteří byli v Hispánii. ... Tehdy byl Godegisilus mrtev a vládu převzali jeho synové, Gunthar z legitimního manželství a levoboček Geiserich. Ale Gunthar byl ještě dítě a neměl moc rozumu. Jeho bratr, který byl velmi schopným velitelem, byl zároveň velmi podnikavý ... Navrhl jim (Bonifatius), aby přišli do Libye, kterou si rovnoměrně rozdělí, takže budou moci snadno jeden druhému přispět na pomoc, jestliže je někdo napadne. Vandalové souhlasili s těmito nabídkami, Gaderskou úžinou připruli do Libye ...“³⁸⁰

Prokopios dále líčí nešťastné události kolem Bonifatia, poté, kdy se Placidia dozvěděla o Aetiově lsti proti Bonifatiovi jej hodlala vzít na milost, avšak právě této situace využili Vandalové. Bonifatiova reakce byla aktem zoufalství a vandalské expanzi se již nedalo zabránit:

„... navrhl jim, že jim dá značnou částku peněz, aby odešli z Libye, ale protože nechtěli slyšet jeho návrh mu odpověděli několika urážkami ... byl nucen s nimi svést bitvu. Byl poražen a stáhl se do Hippo Regia. ... Geiserich ho ihned se vším vandalským vojskem přišel obléhat³⁸¹. ... Obléhání Hippo Regia trvalo dlouho a Vandalové nemohli toto město dobýt útokem ani lstí. Z nedostatku potravin byli nuceni upustit od obléhání. Zatím přišlo do Libye vojsko z oddílů, které pocházely z Říma a s Byzantia, pod vedením Aspara, velitele jezdeckva.“³⁸²

Autorovo líčení tedy prokazuje, že i přesto, že Vandalové ovládali moře mezi Itálií a Afrikou, dostalo se Bonifatiovi posily. Avšak ani vojenská posila nedokázala nad Vandaly zvítězit, když Vandalové nejprve římskou armádu porazili a posléze dobyli roku 430 i Hippo Regia³⁸³.

³⁸⁰ Prokopios z Kaisareie, Válka s Peršany a Vandaly, s. 206-207

³⁸¹ Prokopios uvádí i osud jeho bratra Gunthara, kdy jeho smrt byla údajně zapříčiněná Geiserichem, Gunthar byl nakonec ukřižován a jediným králem Vandalů se stal Geiserich, autor uvádí, že tento smutný Guntharův konec slyšel od samotných Vandalů.

³⁸² Prokopios z Kaisareie, Válka s Peršany a Vandaly, s. 209

³⁸³ J. B. Bury, c.d., s. 247

V dalším historickém výkladu uvádí Prokopios velmi zajímavé skutečnosti, kdy líčí velmi podrobně římsko-vandalské vztahy a římskou vnitřní politiku. V jeho pohledu na Vandaly zaujme zejména jeho náhled na osobnost samotného Geisericha. Všeobecně je známo, že Geiserich, přestože to byl dobrý diplomat, jako osobnost byl velice bezohledný, jak o tom vypovídají i někteří pozdně antičtí autoři. O pohledu na Geiserichovo chování po vítězství nad Bonifatiem a Asparem vypovídá následující úryvek:

„Geiserich tehdy v bitvě porazil Aspara a Bonifatia, projevil vhodnou starostlivost a co nejrychleji se stal pánem šťastného osudu. Obával se totiž, protože proti němu z Říma a z Byzantia bylo vysláno vojsko, že Vandalové nebudou schopni využít síly i osudu, když všichni lidé byli božským zásahem uvedeni ve zmatek a slabostí těl poraženi. Nevyhrožoval však, ale projevil se jako umírněný a slíbil císaři Valentinianovi, že mu bude každým rokem dávat z Libye poplatky a že mu na stvrzení této smlouvy dá do zástavy jednoho syna, Honoricha. Geiserich se tedy v bitvě ukázal jako řádný člověk, vítězství uhájil velmi jistě a kvůli přátelství udělal ústupek dal Římanům syna Honoricha.“³⁸⁴

Autorovo podání je velice překvapující. Ani ne z důvodu historické skutečnosti, ale pro jeho pohled na vandalského krále. Srovnáme-li pohledy jiných pozdně antických autorů na germánské krále, ať patřili k jakémukoliv etniku, ve většině případů shledáme jejich úsudek o nich jako o proradných a bezohledných vládcích, kteří nectí žádné dohody s Římany. O to více může překvapit Prokopiov pohled na Geisericha, který se mu patrně jeví v tuto chvíli jako „solidní“ vládce.

Prokopiov zájem se v polovině 5. století zaměřuje zejména na vnitřní římskou politiku, která byla však úzce spojena na události s Vandaly. Jedná se zejména o osobu budoucího císaře Petronia Maxima³⁸⁵. Autorovo líčení je velice podrobné, a proto se omezím pouze na nejdůležitější události, které autor uvádí.

Maximus podle Prokopia stál u zrodu události roku 455, kdy jej přímo obviňuje, že následkem jeho činů byl zavražděn Aetius, i když jeho hlavním cílem bylo odstranit Valentiniana III., ale protože se údajně domníval, že Aetius může jeho převrat překazit, zachoval se podle Prokopia

³⁸⁴ Prokopios z Kaisareie, Válka s Peršany a Vandaly, s. 211

³⁸⁵ Petronius Maximus, římský císař (17. březen – 31. květen 455), jeho původ je neznámý, narozen kolem roku 396, roku 415 působil jako tribun a notáři a v letech 416–419 jako ministr financí, později zastával dvakrát až třikrát úřad pretoriánského prefekta a dvakrát byl také městským prefektem a konzulem. Okolo roku 455 povýšil do patricijského stavu.

takto:

„Získal tedy eunuchy (Maximus), kteří byli u císaře v oblibě, a donutil je přesvědčit císaře, že Aetius má příliš velké plány a že má v úmyslu zamíchat události. Císař velmi snadnou uvěřil jejich falešným řečem, aniž měl jediné svědectví o pravdivosti jejich obvinění než Aetiovo velké bohatství a výtečné ctnosti, Aetius ho zastiňoval.

Dal tedy příkaz, aby byl probodnut. Tehdy se v Římě stal slavným jeden člověk, který odpověděl, když se ho císař zeptal, zda udělal dobře, že se zbavil Aetia, že neví, zda dobře nebo špatně, ale že dobře ví alespoň to, že si levou rukou uřízl pravou ruku. ... Krátce potom Maximus v Římě bez velké námahy probodl císaře Valentiniana, zmocnil se říše a donutil císařovnu Eudoxii³⁸⁶, aby si ho vzala.³⁸⁷

Prokopiovo líčení má velmi reálný charakter, avšak je nutné jej doplnit o několik významných skutečností, které již autor neuvádí, patrně buď o nich neměl tušení, nebo je nepovažoval za nutné je uvést. Osobně se však domnívám, že je nutné tyto skutečnosti uvést na pravou míru, neboť události s Aetiovou a Valentinianovou smrtí mají přímo klíčovou souvislost s následujícími římsko-vandalskými vztahy.

Aetius byl zavražděn roku 454, když předkládal Valentinianovi finanční zprávu.³⁸⁸ V této situaci Maximus věřil, že mu bude předáno vrchní velení, avšak Heraclius přesvědčil císaře, že by to byl chybný krok. Následkem toho Maximus pověřil dva muže skythského, či hunského původu – Optilu a Thraustila, kteří působili v Aetiových službách, aby pomstili vraždu svého velitele³⁸⁹.

Tyto události skutečně spustily „lavinu“, která smetla zbytek římské moci na západě. Dynastické spory mezi Římany a Vandaly, které uvedu později, řeší zejména Jordanés. Skutečností však bylo, že Vandalové, ačkoliv Valentinianus III., byl slabý císař, představoval určitou záštitu moci a byl představitelem „nejmocnější“ říše.

³⁸⁶ Aelia Eudoccia, starší dcera císaře Valentiniana III.

³⁸⁷ Prokopios z Kaisareie, *Válka s Peršany a Vandaly*, s. 212

³⁸⁸ Michael Grant, *Římští císařové*, s. 322

³⁸⁹ Michael Grant ve svém díle uvádí (*M. Grant, Římští císařové*, s. 322) události smrti Valentiniana III. tak, že k aktu došlo 16. března 455, krátce poté, co dal císař razit zlaté mince a medailony na oslavu svých třicátých narozenin a osmého konzulství, a když císař sesedl na Martově poli z koně, aby se procvičil v lukostřelbě, Thraustila zabil nejdříve Heraclia, a poté se Optila přiblížil k císaři a udeřil císaře do tváře a poté i do spánku čímž mu způsobil smrtelná zranění.

Po jeho smrti však Geiserich považoval vandalsko-římské dohody za neplatné. Prokopios udává jako hlavní příčinu následného vydrancování Říma Geiserichem chování zejména císařovny Eudoxie, a také její dcery Eudocie, která se stala nedobrovolně snoubenkou syna Petronia Maxima, Palladia, namísto Geiserichova syna Hunericha³⁹⁰:

„Už dříve Maxima nenáviděla a přála si pomstít smrt císaře Valentinina, který byl tak krutě zavražděn. ... Takže při první příležitosti poslala do Karthaga zvláštního posla ke Geiserichovi se žádostí, aby pomstil Valentinianovu smrt a aby přišel vyhnat tyrana, který podle zavraždil jejího manžela císaře bez ohledu na císařský majetát. Připomněla mu, že povinností přítele a spojence, jako je Geiserich, je potrestat tak hanebný zločin ... Na pomoc ze strany Byzantia že nemá žádnou naději, protože Theodosius již zemřel a jeho místo na císařském trůně převzal Markianos.

Císařovny prosby, i když méně než lakota a naděje získat obrovské bohatství, přinutily Geisericha táhnout s početným námořním vojskem do Itálie. Bez meškání přišel do Říma do císařského paláce. Když Římané viděli Maxima utíkat, házeli po něm kamení, až ho utloukli.³⁹¹

Geiserich dal zajmout císařovnu Eudoxii s Placidii a mladou Eudocií, dcerami této císařovny a císaře Valentinina zmocnil se všech pokladnic v říši a majetku nashromážděného tolika velkými vladaři³⁹², všechno odvezl do Libye a v Římě v císařském paláci nenechal nic.³⁹³

Prokopiův pohled na tuto situaci je však svým způsobem zarážející. Předně, sice popisuje vyplenění Říma, ale v porovnání se Zosimem, který popisoval vyplenění Říma Vizigóty, je jeho líčení značně jemnější. Přičemž je všeobecně známo, že vyplenění Říma Vandaly byl skutečný masakr, kdy Vandalové drancovali čtrnáct dní a hodnoty materiální, tak lidské nesmírně utrpěly.

O to více zaráží Prokopiův přístup, kdy se nemohu zbavit pocitu, že se autor pokoušel chování barbarů v Římě zmírnit. Pravdou zůstává, že líčení událostí Zosima a Prokopia, se co do stylu výkladu všeobecně značně liší, ale přesto se domnívám, že události z roku 455 by si zasloužily více Prokopiiovi pozornosti. Bylo toto chování zapříčiněno určitým nezájmem Prokopia na dění v západním impériu? Avšak Zosimos rovněž pocházel z východu, ale tyto události zaznamenal

³⁹⁰ R. Günther, c.d., s. 111-121

³⁹¹ Petronius Maximus byl při útěku stržen davem a rozsápán, kdy nakonec části jeho těla byly vhozeny římským lidem do Tibery

³⁹² Prokopios uvádí, že kromě jiného velké bohatství, Vandalové ukořistili i polovinu krytiny kapitolského Iovova chrámu, která byla z pozlaceného bronzu a byla jedním z nejobdivuhodnějších děl Říma

³⁹³ Prokopios z Kaisareie, Válka s Peršany a Vandaly, Odeon, Praha 1985, s. 213-214

mnohem podrobněji. Je nutné vzít v úvahu, podle mého názoru, také skutečnost, že každý autor pojal situaci jiným způsobem.

Autor dále líčí osudy Eudoccie, která se konečně mohla provdat za Hunericha a Placidie, kterou provdal za pozdějšího císaře Olybria. Neopomíná ani Geiserichovu politiku v Africe. Uvádí jeho činy potlačení možné vzpoury ze strany Římanů. Dal zbořit, až na Kartágo, všechny zdi kolem měst, aby obyvatelé Libye, kteří jsou oddáni Římanům, neměli žádnou možnost ustoupit, kdyby se rozhodli chopit se zbraní proti Vandalům³⁹⁴.

Tato Geiserichova strategie měla mít ještě jednu výhodu v případě, že by byly z Itálie vyslány vojenské jednotky, velitelé by po stažení nemohli nechat na místech silné posádky, které by Vandalům působily obtíže.

Prokopiův další pohled na Geiserichovy činy je v kontextu jeho předcházejícího výkladu opět zarážející, neboť pokud události z plenění Říma jen suše konstatoval, jeho vnitřní politiku v Libyi striktně odsuzuje a připouští, že místní obyvatelstvo bylo pod vládou Geisericha zcela zbídačeno. Možný vliv na autorovo cítění mohl mít zájem východu.

„Potom dal Geiserich vyhledat všechny ty, kteří v Libyi vynikali bohatstvím nebo urozeností, a dal všechny jejich majetek svým dvěma synům, Hunerichovi a Genzovi³⁹⁵ ... Zabral tak všechny nejlepší pozemky v Libyi, vyhnal ty, kterým právem patřily, a rozdělil je Vandalům, čímž úplně ožebračil právoplatné majitele těchto statků, ponechal jim jen svobodu a dovolil jim uchýlit se, kam se jim zlíbí. Tím navždy osvobodil od všech poplatků a dávek veškeré pozemky, které daroval svým synům a Vandalům.

Všechnu neúrodnou půdu ponechal těm, kteří ji měli ve vlastnictví, ale zatížil ji takovým poplatky, že i když se z ní její vlastníci těšili, neměli z ní žádný zisk. Mnohé z těchto ubožáků dal vyhnat a spoustu jich dal usmrtit pod záminkou, že byli usvědčeni z četných velkých zločinů, ale nejpravděpodobnější je, že je podezřívá, že si ukryli peníze. Ubozí obyvatelé Libye byli úplně zničeni.“³⁹⁶

Prokopiův pohled na vnitřní Geiserichovu politiku je tedy ve srovnání s jeho předchozími

³⁹⁴ M. Todd, c.d., s. 178-179

³⁹⁵ Podle Prokopiova líčení byl třetí, nejmladší Geiserichův syn, Theodoros již mrtev, a nezanechal po sobě žádné potomstvo.

³⁹⁶ Prokopios z Kaisareie, Válka s Peršany a Vandaly, s. 215

líčeními nepochybně značně odlišný. Z tohoto úryvku také vyplývá skutečnost, jak důležitý přelom v dějinách západní Evropy představoval rok 455. Autor se bohužel více nezmiňuje o důsledcích těchto událostí. V jeho díle chybí konstatování, že Valentinianem III. vymřela poslední římská dynastie v západní části impéria. Při bližším rozboru tohoto úryvku lze vysledovat ještě jednu významnou skutečnost, která se skrývá v tomto výkladu.

S tím jak padla římská vláda, padla i poslední hranice suverenity římské říše v očích Geisericha, neboť to, co následovalo v Libyi, jak výstižně líčí Prokopios, bylo skutečným barbarstvím. Římská moc v rámci západního impéria byla definitivně ztracena. A navíc, Geiserich se stal nejen skutečným pánem Afriky, ale jeho moc zasahovala i do samotných římských záležitostí v Itálii³⁹⁷.

V dalším líčení Prokopios hlouběji rozebírá další Geiserichovy činy. Věnuje se zejména vojenským záležitostem, kdy vykládá o „přerozdělení“ vandalských vojsk, kdy oddíly, které byly složeny z Vandalů a Alanů, jejich velení svěřil osmdesáti velitelům, kteří se nazývali chiliarchové, aby údajně dal na vědomí, že má v pohotovosti 80 000 mužů.

Prokopios přiznává, že zpočátku vandalská a alanská vojska čítala „pouze“ kolem 50 000 vojáků, ale tím jak se barbaři postupně usazovali v Africe a splývali s místním obyvatelstvem se jejich počet velmi zvýšil. Důsledky nešťastných událostí z roku 455 měla Itálie v nemenší míře zažívat dál, kdy podle Prokopia, každý rok na počátku jara odjížděl na Sicílii a do Itálie, kde měl několik jemu poplatných měst. Další, blíže neurčená města, pobořil a vyplenil, a co horšího, nejenže z těchto oblastí čerpal peníze, ale z celých oblastí vyháněl obyvatelstvo.

Prokopios se také zmiňuje o poslední větší vojenské akci západního římského impéria. Tato akce byla namířena proti Vandalům a jejím „strůjcem“ byl císař Maiorianus, kterého prosadil na římský trůn Ricimer, roku 457. Všeobecně je známo, že tato akce, konaná mezi léty 460-461, skončila fiaskem³⁹⁸ a není nápní této práce ji podrobně rozebírat, zajímavější je Prokopiův pohled na získávání informací od Vandalů. Podle Prokopia se anonymě vydával za císařského diplomata a sám se šel přesvědčit u samotného Geisericha, jakou disponuje vojenskou silou. Autor také vyzdvihuje osobnost samotného císaře, který byl v jeho očích patrně posledním pravým Římanem.

³⁹⁷ J. B. Bury, c.d., s. 254-260

³⁹⁸ M. Grant, Římské císařství, s. 338

„Maorianus ctností převyšoval všechny římské vládcy. Tento velký člověk se nemohl dívat na ztrátu Libye, aniž přitom pociťoval pronikavou bolest. Vypravil proto do Ligurie vojsko proti Vandalům. Rozhodl se velet vojsku sám, protože byl zvyklý odolávat námaze i nebezpečí. ... Proto ze sebe (Maorianus) vyslance císaři poslaného ke Geiserichovi. Přišel na toto. Všichni věděli, že jeho vlasy jsou světlé, aby ho nepoznali, dal si je potříit barvou, která je obarvila nahnědo a která na nich už zůstala navždy. Když přišel ke Geiserichovi, přijal ho tento král se všemi počtami, jednal s ním jak s přítelem a zavedl ho do zbrojnice ... Maorianus se dověděl a poznal všechno, co chtěl rozloučil se s Geiserichem a vrátil se ke svému vojsku do Ligurie ...“³⁹⁹

Otázkou zůstává, zda Prokopiovo líčení o císařových skutcích se zakládá na podložených informacích, ale buď jak buď vojenská akce proti Vandalům se nezdařila. Římská flotila byla lstí zničena v kartaginském přístavu. Prokopios uvádí, že posléze císař zemřel na následky střevní choroby.

Ve skutečnosti však byl císař po neúspěšném tažení podroben Ricimerem mučení a popraven.⁴⁰⁰ Poslední významnější událostí kterou Prokopios zachycuje, která se úzce vztahuje k západnímu impériu, bylo dosazení Olybria na císařský trůn Geiserichem, kdy jak jsem uvedl, byl manželem dcery Valentiniana III., kterou Geiserich odvedl z Říma roku 455. O jeho tragickém osudu se autor v posledním vybraném úryvku zmiňuje takto:

„Anthemius, císař západořímský, byl zavražděn příbuzným Ricimerem, a Olybrius, který vládl po něm, zemřel několik měsíců po nastoupení vlády stejným způsobem.“⁴⁰¹

* * *

Poněkud skromnější, ale přesto cennou výpověď o Vandalech zahrnuje ve svém díle i **Jordanés**. Jeho líčení o vandalském eniku není sice zdaleka náplní jeho díla, ale z hlediska především bližšího popisu samotných Vandalů, zejména krále Geisericha je i jeho příspěvek velmi cenný. Na rozdíl od jiných pozdně antických autorů, nesleduje církevní problematiku, ale více se zaměřuje, podobně jako Prokopios, na výklad politických dějin, což však může v komparativním měřítku přinést zajímavé závěry.

Jeho první významnější zmínka o Vandalech v 5. století je spjata s vládou gótského krále

³⁹⁹ Prokopios z Kaisareie, *Válka s Peršany a Vandaly*, Odeon, Praha 1985, s. 221

⁴⁰⁰ M. Grant, *Římské císařovny*, s. 339

⁴⁰¹ Prokopios z Kaisareie, *Válka s Peršany a Vandaly*, Odeon, Praha 1985, s. 219

Valia, kdy stručně přibližuje vandalsko-gótské vztahy takto:

„... Valia zjistil, že Vandalové vyrazili chrabře z vnitrozemí Galicie, kde byli před dlouhým časem zahnaní Athaulfem, a ničili a plenili všude na jeho územích, totiž v Hispánii. Z tohoto důvodu proti nim ihned neodkladně vytáhl se svým vojskem. ...“⁴⁰²

V této době, kterou autor uvádí, se západní impérium zdaleka nehodlalo vzdát se ztracených území.

V jeho výkladu však scházejí určité bližší souvislosti, zejména je nutné zdůraznit, že poté, kdy se opět smířili s Vizigóty, rozhodli se proti barbarům v Hispánii využít právě sil gótských foederátů⁴⁰³.

Tento římský tah záhy slavil úspěch, kdy Vizigóti zajali, údajně bez boje, vandalského vojevůdce Fredhala, kterého právě Valia poslal k císaři Honorovi.⁴⁰⁴ Srovnáme-li tedy Jordanův výklad s Řehořem, či Prokopiem, dospějeme k závěru, že Jordanovo líčení v této problematice má pouze informativní charakter bez hlubšího zkoumání souvislostí.

Mnohem zajímavější pohled v Jordanově líčení zaujímá vandalský vpád do Afriky, kde se přímo nabízí srovnání s Prokopiovým výkladem:

„... Avšak král Vandalů Geiserich byl pozván do Afriky Bonifatiem, který se zapletl do sporu s císařem Valentinianem a byl schopen odplaty pouze tím způsobem, že poškodí říši. Následně je pozval (Vandalů) a převedl přes úzkou úžinu ... známou jako Gaderskou, jenž odděluje Afriku od Hispánie ...“⁴⁰⁵

Jordanés tak v konečném důsledku potvrzuje Prokopiovu verzi o zabrání Libye Vandalů na Bonifatiův popud. Bohužel již blíže neupřesňuje, jako Prokopios, Bonifatiovi bližší záměry. Možná pro lepší upřesnění by bylo vhodné ještě připomenout, jak o tom rovněž vypovídá Prokopios, že Bonifatius se nedostal do sporu ani tak s císařem Valentinianem III., jako spíše s Gallou Placidii. V jeho líčení také chybí zmínka o úloze Aetia, která však měla mít v konečném důsledku zásadní dopady, avšak při celkovém pohledu na jeho líčení o vpádu Vandalů do Afriky

⁴⁰² Jordanes, *Getica - sive De Origine Actibusque Gothorum*, XXXII., Charles C. Mierow, J. Vanderspoele, Department of Greek, Latin and Ancient History, University of Calgary, s. 166

⁴⁰³ H. Wolfram, c.d., s. 177

⁴⁰⁴ J. Bednaříková, *Stěhování národů*, s. 138

⁴⁰⁵ Jordanes, *Getica*, - sive *De Origine Actibusque Gothorum*, XXXIII., Charles C. Mierow, J. Vanderspoele, Department of Greek, Latin and Ancient History, University of Calgary, s. 167

jeho tvrzení odpovídá Prokopiovu, i když samozřejmě ve značně zestručnělé podobě.

V jeho dalším líčení bohužel nacházíme velké časové mezery, přestože se poctivě snaží o určitý chronologický výklad, jeho další pohled odpovídá časovému úseku patrně kolem roku 455. V následujícím úryvku však časový údaj nemá až tolik vysokou prioritu, jak spíše jeho pohled na samotného Geisericha, kdy uvádí i jeho fyzickou podobu, což samozřejmě přináší velmi důležitý poznatek do pochopení Geiserichovi osobnosti:

„Geiserich, ještě proslulý zázrou, kterou svými činy přivodil Římanům, byl mužem střední výšky, a chromým po následku úrazu při pádu z koně, byl přemýšlivý, ale málomluvný, který pohrdal přepychem, avšak strašný ve svém hněvu, nenasytný, lstí vítězí nad ostatními barbary a nadaný v šíření zárodků rozepří, které vedly následně k nepřátelství.“⁴⁰⁶

Autorův pohled na Geisericha je nepochybně velmi cenným. Vlastnosti, které vyjmenovává, jsou odpovídající jeho činnům. Možná zaujme pouze názor o jeho „talentu v šíření rozepří“, neboť na mnoha místech, a toto tvrzení udává i Prokopios, se Geiserich projevil jako taktní diplomat, přestože jeho cíle byly bezesporu bezohledné jak vůči Římanům, tak také proti místnímu obyvatelstvu, které pronásledoval⁴⁰⁷.

Zajímavý by byl jistě také bližší rozbor o jeho „pohrdání přepychem“, uvědomíme-li si, že majetek vandalského krále musel být nesmírný, a to v ohledu jak udržování velké armády, tak také při loupeživých výpravách, pomineme-li samotný Řím, který musel být neuvěřitelným zdrojem bohatství, přestože vláda sídlila v Ravenně, zůstává jeho vztah k osobnímu přepychu ještě zcela nezodpovězen, a proto je nutné vzít jako určitý druh historické skutečnosti, Jordanův výklad.

Bez zajímavosti není ani Jordanův pohled na dynastickou otázku, kterou zase například Prokopios ve svém díle pomíjí, lépe řečeno na dědičný systém vandalských panovníků. Jordanés tuto problematiku vystihuje poměrně s velkou přesností, když uvádí:

„... Geiserich vládl po dlouhý čas, a jak říkají, svým jednáním si získal vážnost od samotného Boha. Před svou smrtí povolal své syny, aby jim řekl, že mezi nimi navzájem nesmí vzniknout žádný spor kvůli prospěchu království, a aby každý postupně vládl v určeném nástupnickém pořadí, tedy aby nejdříve nejmladší nastoupil až po starším bratru a ten zase, aby byl následován

⁴⁰⁶ Jordanes, Getika, tamtéž, s. 168

⁴⁰⁷ J. B. Bury, c.d., s. 246-247

*mladším. Protože dbali tohoto příkazu, vládli svému království šťastně po mnoho let a nepošpinili jej občanskou válkou, jak tomu bývá v otázkách nástupnictví jiných národů.*⁴⁰⁸

Jordanovo líčení je velmi zajímavé a v kontextu historických událostí také pravdivé. Zajímavý je jeho výklad, že si dokázal získat vážnost od samotného Boha, což samo o sobě je důkazem, že s jeho bezohledností, šla ruku v ruce také jeho rozhodnost a snaha o vnitřní upevnění vandalského státu, i když velice nekalými prostředky, čehož může být důkazem, že v otázce vandalského nástupnictví až do vlády Gelimera skutečně nedocházelo k výraznějším dynastickým nepokojům⁴⁰⁹.

Poslední úryvek, který jsem u Jordana vybral, se naopak úzce váže k politickým dějinám a římskému impériu. V pasážích, kde jsem nastínil Prokopiův pohled na vandalsko-římské vztahy jsem uvedl, že přiblížím Jordánův pohled na vztahy mezi dcerou vizigótského krále a Hunerichem.

*„... Nyní když král Vandalů Geiserich ... zjistil, že jeho snahy a myšlenky na zničení světa mu byly upřeny, podnítil Atilu mnoha dary k válce proti Vizigótům, neboť měl obavu, že by král Vizigótů Theodorech pomstil ukrutnost spáchanou na jeho dceři. Ta byla spojena svazkem manželským s Hunerichem, synem Geiserichovým, a z počátku se z tohoto svazku těšila. Avšak posléze byl (Hunerich) krutý i k vlastním dětem a z pouhého podezření, že jej chtěla otrávit, jí uřezal nos a uši a takto zbavenou jejího půvabu ji poslal zpět k jejímu otci do Galie.*⁴¹⁰

Autorovo líčení odhaluje několik důležitých skutečností. Pro římskou říši byla tato hrůzná událost, alespoň nakrátko, záchranou, neboť jak jsem již zmínil, Hunerichovi měla být zaslíbena dcera Valentiniana III. a patrně, kdyby k tomuto kroku císař nedospěl, hrozilo velice reálné nebezpečí, že západní impérium by bylo sevřeno ze všech stran.

* * *

V souvislosti s vandalskou problematikou vystupuje několikrát ve svém díle i **Salvianus**. Jeho pohled je jako obvykle velmi skeptický k celkové situaci západní římské říše v jejím poslední

⁴⁰⁸ Jordanes, *Getica*, - sive *De Origine Actibusque Gothorum*, XXXIII., Charles C. Mierow, J. Vanderspoel, Department of Greek, Latin and Ancient History, University of Calgary, s. 169

⁴⁰⁹ J. Bednaříková, *Stěhování národů*, s. 160

⁴¹⁰ Jordanes, *Getica*, - sive *De Origine Actibusque Gothorum*, XXXVI., Charles C. Mierow, J. Vanderspoel, Department of Greek, Latin and Ancient History, University of Calgary, s. 184

století. Jeho zájem se soustředí zejména na srovnání římského způsobu života s barbarským, kdy si klade otázku, jak mohla morálka římské říše tak prudce upadnout.

Autor spatřuje v Geiserichově příchodu a následných jeho úspěších Boží trest za hříchy afrických Římanů a dokonce jej chválí za to, že se mu podařilo vyhnat neřesti z Kartága, neboť podle jeho mínění bylo toto město centrem radovánek s hospodami, nevěstinci a zhýralých existencí⁴¹¹.

Jeho postoje vůči Geiserichovým činům jsou tedy typickým příkladem mínění křesťana, jenž sice byl po dogmatické stránce vlažný, ale křesťanství chápal především nesmírně v morálním a sociálním rozměru, a jenž ve všech barbarských vpádech viděl barbary jako nástroj nápravy římských křesťanů.

Celkový pohled na události v Africe však nepochybně bral na lehkou váhu, kdy bylo nutné opět „probudit“ v Římanech pravé křesťanství – naneštěstí v Africe jich po mnoha letech vandalského teroru již mnoho nezbylo. Za vše hovoří krátký, ale výstižný následující úryvek, který je sice jediný, za to však dosvědčující autorovo smýšlení:

„... Ale jaký je způsob života mezi Góty a Vandaly(?), čeho si můžeme na sobě natolik považovat, a čím je převyšujeme, a můžeme se s nimi srovnávat?“⁴¹²

Lze říci, že jeho postoj je poněkud rozdílný oproti jiným autorům, neboť sám, žil v prostředí Vizigótů, kteří byli v této době již ke katolickým Římanům tolerantní. Stručně řečeno - Salvianus klade etickou otázku nad státnickou. Z jeho pohledu na dění například v Kartágu se zdá až neuvěřitelná jeho nechápavost ke skutečné realitě, která nezadržitelně vedla, i díky Vandalům, k jasnému konci západního římského impéria, přestože sám se ve svém díle vyjadřuje o hrůzách, které především ze sociálního pohledu dopadaly v 5. století na západní impérium.

⁴¹¹ Jarmila Bednaříková, Stěhování národů, s. 142

⁴¹² Salvian, On the government of God, Book V., IV., On heresy, and on the oppression of the poor by the powerful throughout the Roman Empire, Columbia University Press, 1930, s. 138

ZÁVĚREČNÉ SHRNU TÍ

Zosimův pohled je vrámci jeho díla pouze suchým konstatováním skutečnosti o chování Vandalů na počátku 5. století, ale z celkového pohledu je jeho záznam důležitý spíše pro celkový pohled na toto zlomové období, ve kterém Vandalové hrály jistě nezanedbatelnou roli.

Řehořův výklad je také poměrně stručný, ale poukazuje na některé zajímavé události. Jednak potvrzuje řádění Vandalů v Hispánii, ale také se zmiňuje o jejich náboženské otázce, kdy jako ariáni jsou pro něho nepřijatelní, což ve svém výkladu také plně dotvrzuje.

Bohužel, jak jsem již zmínil, na rozdíl od ostatních pozdně antických autorů, v jeho díle se nachází až příliš nepřesností a nejasností, kdy za vše hovoří osoba vandalského krále Thrasamunda. Na druhou stranu, ale jsou jeho nedostatky pochopitelné, vzhledem k časovému odstupu – i když například i u Zosima existuje také určitý časový odstup, ale pravdou zůstává, že Řehořovo líčení těchto událostí není hlavní náplní jeho díla.

Prokopiův pohled je, podle mého názoru, nejucelenější. Jeho výklad má skutečně rys historického chronologického výkladu, do kterého zakomponovává i další související události, avšak stále s velkým zřetelem na římskou říši. Prokopios však téměř úplně pomíjí náboženskou otázku, což je na jednu stranu pochopitelné, neboť se snažil o chronologické podání dějin z pohledu vandalsko-římských vztahů. Přesto se domnívám, že pro úplný a ucelený výklad by se měl Prokopios náboženské otázce věnovat širěji. Prokopiův výklad je svým způsobem tedy dvojitý, kdy na jedné straně odděluje vandalskou, a na druhé straně římskou politiku, která však byla v úzkém vztahu a do této problematiky zahrnuje i širší mezinárodní souvislosti, což podle mého názoru tvoří z jeho díla skutečně zcela jedinečný pramen.

Jordanův pohled je také specifický, neboť sice pomíjí širší politické události a přespřiliš se nezabývá ani náboženskou otázkou, za to však se zaměřuje přímo na vládnoucí vrstvu. Jeho líčení Geiserichovi osobnosti je vskutku působivé a jeho nástupnický řád je pouze dokladem o politické prozíravosti Geisericha. Z jeho líčení je také důležitý jeho záznam o vandalsko-vizigótsko-římských vztazích, kdy svým způsobem nepřímou přiznává, že sňatková politika zachránila na čas západní impérium.

Salvianovo podání se skutečně vymyká ostatním. Při celkovém srovnávání s ostatními autory v této kapitole, by se dalo srovnat s opakem líčení Victora z Vity, kdy je těžké pochopit v jeho myšlení boží trest za chování Římanů, avšak ke stejným závěrům dochází například i sv. Augustin, a v tomto období mělo z jeho pohledu jistě své opodstatnění.

7.

POHLED NA SASKÉ ETNIKUM

• AMMIANUS MARCELLINUS

Saské etnikum zaujímá v rámci utváření raně středověké Evropy nepochybně významné místo. Vznik tohoto kmenového svazu není dosud plně objasněn⁴¹³ a musíme se spokojit se svědectvím zeměpisce a astronoma Claudia Ptolemaia žijícího v druhé polovině 2. století, kdy uvádí sídla Sasů na území v dnešním Šlesvicku-Holštýnsku a na několika ostrovech v jeho blízkosti. Saské nebezpečí poprvé vážněji narušilo římské impérium ve 3. století, kdy až vojevůdce císaře Maximiana, Carausius⁴¹⁴, zastavil na čas saské vpády na území Británie a na severní i severozápadní pobřeží Galie⁴¹⁵.

Než-li však saský kmenový svaz bude přiblížen Ammianus, je nutné v úvodu této kapitoly nutné připomenout, že Sasové začali být na konci 3. století usazováni na římském území i jako jeho obránci, a to mezi polosvobodnými laety, v řadách gentilů⁴¹⁶, a také jako foederati, avšak do římské armády v rámci auxilií, byli zařazováni jen zřídka, patrně pro svoji příliš krutou povahu.

Ammianův pohled na Sasy je velice skeptický, vyčítá jim zejména jejich krutost vůči zajatcům a celkovou bezohlednost. V prvním úryvku přibližuje vpády barbarů do Galie, Raetie a Británie,

⁴¹³ J. Bednaříková, Stěhování národů, s. 332

⁴¹⁴ Carausius, velitel loďstva císaře Maximiana, který sice úspěšně zasáhl proti námořním výpravám Sasů, avšak Maximianus jej podezíral a obvinil, že si saskou kořist nechává pro sebe, načež Carausius se nechal provolat roku 286 Augustem, a navíc se saskou podporou, bylo to tak poprvé, kdy saské etnikum významně zasáhlo do říšského vládního uspořádání.

⁴¹⁵ Tento nárůst saského nebezpečí vedl rovněž ke vzniku obranného systému, který nesl název *litus Saxonicum*, hlavní úsek tohoto obranného systému se nacházel na jihovýchodním pobřeží Británie a dále jej tvořily posádky na severozápadním pobřeží Galie.

V Británii tomuto systému velel *comes litoris Saxonici per Britannias*, v Galii se části *litus Saxonicum* nacházely pod velením dvou *duces*, Belgicky II a úseku zvaného *Tractus Armoricanus et Nervicanus*. S tím, jak pozdější západní impérium nezadržitelně upadalo, se i tento obranný systém zhroutil a ztratil svoji obrannou funkci.

⁴¹⁶ Gentilové, svobodní barbari usazení na římských pozemcích a povinných za toto „propůjčení“, plnit pro římskou říši vojenskou službu.

v rámci dalších germánských kmenů na počátku vlády císařů Valentiniana I. a Valenta, uvádí i Sasy:

„V této době se takřka po celém římském světě probudily za zvuku polnic dávajících znamení k boji nejsurovější národy a činily nájezdy přes nejbližší hranice. ... Piktové, Saxonové, Skotové, Attakorti zkrušili neustálými útrapami Brittanii....“⁴¹⁷

Již z prvního úryvku lze vysledovat, že autor řadí Sasy mezi nejkřutější barbarská etnika, která pustošila území římské říše. Dalším důkazem o saské povaze v Ammianově pohledu je jeho zmínka v XXVII. knize, kdy popisuje skutky císaře Constanta, a posléze uvádí v blíže přesně neurčeném časovém údobí řádění Franků a Sasů. Opět poukazuje na strašlivé pustošení a řádění barbarů, kteří u Ammiana skutečně nebyly v „oblíbě“.

Další, již podstatně významnější události vztahující se k vpádům Sasů, které podle Ammiana zle ohrožovaly římskou říši, nastaly roku 370, tedy v údobí vlády císaře Valentiniana I.. Autor poměrně podrobně zachycuje prudký nápor Sasů, který skončil nesmírným krveprolitím na obou stranách.

„...Saxonové vyrazili ve velkém počtu, kteří se již často popásali na pohromách našich lidí, propluli úskalími oceánů a mířili k římskému pomezí. První prudký nápor při jejich vpádu zadržel comes Nannienus, jenž byl jako vojevůdce osvědčený v dlouhé a namáhavé vojenské službě ..., ale tehdy se srazil s lidem odhodlaným k smrti, a když pozoroval, že někteří vojáci padli a že on sám, jsa raněn, nebude stačit na časté boje, zpravil císaře o tom, co je třeba učinit...“⁴¹⁸

Podle Ammianova líčení lze usoudit, že saské nebezpečí skutečně pojímal vážně. Situace byla pravděpodobně opravdu velmi složitá, neboť u pozdně antických římských autorů, zvláště „pohanských“, se jen zřídka dočteme, že barbaři téměř měli vojenskou převahu a dokonce, že by vážněji porazili římská vojska. Bez zajímavosti také není jeho postřeh o odhodlání Sasů, které muselo být vskutku velké, neboť římská vojska jen stěží zadržovala jejich nápor. Otázkou také zůstává autorova zmínka o tom, že „někteří“ vojáci padli, protože při útocích Sasů, ale i například Alamanů bývaly římské ztráty poměrně vysoké.

⁴¹⁷ Ammianus Marcellinus, c.d., s. 328

⁴¹⁸ Ammianus Marcellinus, tamtéž, s. 385

V následujícím úryvku, který na tento bezprostředně dějově navazuje, Ammianus opět projevil svoji „klasickou“ římskou povahu, kdy je síla římského vojska velice vyzdvihována a saská válečná povaha se najednou vytrácí do ustrašenosti poté, kdy k Nannienovi dorazila vojenská pomoc, kterou mu poskytl císař, v osobě generála pěchoty Severa s čerstvými vojenskými silami.

„Ten vedl (Severus) vojsko postačující k tomuto úkolu, a když přitáhl do těch míst a rozestavil oddíly, zastrašil a poplašil zpupné barbary před vlastním střetnutím do té míry, že ani nevztáhli ruce k odporu, nýbrž omráčeni leskem standart a orlů žádali o milost a mír. Názory na tu věc se dlouho různily, a když se tdálo, že je to k prospěchu státu, smluvilo se příměří a podle navržené dohody poskytli saxonové mnoho mladíků hodících se k vojenské službě, načež dostali povolení beze škody odejít a vrátit se, odkud přišli.“⁴¹⁹

Tento úryvek je klasickým příkladem antického římského dějepisce, kdy absolutní římská nadřazenost vůči barbarům je až do očí bijící. Pomineme-li Ammianův styl, je zarážející zejména jeho líčení o přijímání Sasů do římské armády. Jak jsem již dříve naznačil, přijímání Sasů do římské armády bylo vcelku ojedinělým jevem. Samozřejmě, postavíme-li otázku tak, zda Sasové bojovali po boku Římanů, odpovědí bude, že ano, neboť, jak dokládá i Jordanes ve svém díle, například na Katalaunských polích Sasové bojovali jako foederati v Aetiově vojsku proti Atilovi⁴²⁰, avšak bližší rozlišení autor neuvádí.

Události z obou uvedených úryvků vyústily nakonec do situace, která byla v mnoha případech charakteristická pro římskou „politiku“. Následující úryvek uvádí osud saských vojsk po uzavření míru s Římem.

„Když už byli Saxonové zbaveni veškerého strachu a chystali se k návratu, nastrojili tajně vyslaní pěšáci v jednom odlehlém údolí nástrahy ... Avšak dopadlo to zcela jinak, než se předpokládalo. Někteří totiž, vzrušení zvukem přicházejících, vyrazili předčasně, a když byli náhle spatřeni a teprve se spěšně zajišťovali, obrátili se za příšerného vřeštění barbarů na útěk. ... A byli by do posledního muže padli, kdyby jim býval hbitě nepřišel na pomoc oddíl obrněných jezdců ... Potom došlo k litému boji a Římané dotírali s posílenou odvahou z obou stran na sevřené nepřátele a rubali je svými tasanými meči. A nikdo z nich pak už nemohl znovu uzříť svůj

⁴¹⁹ Ammianus Marcellinus, tamtéž, s. 385

⁴²⁰ J. B. Bury, c.d., s. 291-293

rodný domov a ani jednomu se nepošťestilo přežít řež svých kamarádů. ⁴²¹

Tento čin značně připomíná i chování Juliana, který po uzavření příměří s Franky, je při zpáteční cestě nechal zmasakrovat. Předně je nutné postavit si otázku morální a praktickou. Po morální stránce se nepochybně jednalo, jako v případě Franků, o zbabělý římský čin, který bohužel jen dokazuje určitou negativní stránku římského chování. Samozřejmě, lze namítnout, že barbari by použili, a z velkou pravděpodobností i použili, v mnoha případech stejného chování, avšak považovali-li se Římané za vyšší národ je takové jednání přípustné? Z hlediska praktické stránky, zmasakrování Sasů mohlo přinést Římu alespoň na čas určitý oddech, avšak ztráty, kterým se Římané nepochybně chtěli vyhnout uzavřením míru, byly značné, autor je však bohužel blíže neuvádí.

Na římského historika je následující jeho osobní vyjádření přinejmenším zvláštní, neboť Ammianus se skutečně jen zřídka osobním názorem vyjadřoval přímo k dějinným událostem, aby je hodnotil, zda byly správné či ne, což je u historika nepochybně velmi důležité. Přesto je následující Ammianův postoj velmi zajímavý:

„Ačkoli některý spravedlivý posuzovatel dějin vytkne tomuto skutku ošklivou proradnost, přece se po zvážení té události nebude pohoršovat nad tím, že při dané příležitosti byla konečně zhoubná tlupa barbarů potřena.“ ⁴²²

Autor tak svým způsobem vyjádřil pravděpodobně celkový římský názor, kdy Sasy pojímá jako bezohledné lupiče, kteří si svůj osud zasloužili.

Poslední vybraný Ammianův úryvek v jeho díle pochází rovněž z údobí vlády císaře Valentiniana I., kdy, jak autor uvádí, si „přibral“ za svého spolucísaře mladého Gratiana. Autor líčí události, které následovaly po úkladném zavraždění alamanského krále Vithicabia, kdy se římská říše opět utkala v jednom z mnoha tvrdých bojů s Alamany, čehož záhy využili i Sasové ⁴²³. I nyní Ammianus připomíná jejich krutost, a jen rychlým, ale také dalším úskočným plánem, dokázal Valentinianus I. Sasy znovu porazit:

„Za těchto obezřetně prováděných činů“ ⁴²⁴ se již pustili do strašlivého běsnění Saxonové,

⁴²¹ Ammianus Marcellinus, c.d., s. 385-386

⁴²² Ammianus Marcellinus, tamtéž, s. 386

⁴²³ M. Grant – Římští císařové, s. 280

⁴²⁴ Ammianus tím má pravděpodobně na mysli úspěšné završení bojů nad Alamany.

*vrhající se vždy bez jakéhokoli předchozího průzkumu vpřed, a vpadli tehdy do přímořských krajů a málem se vrátili obohaceni válečnou kořistí. Valentinianus je však zničil proradným sice, ale prospěšným úskokem, přičemž tyto barbary zdrtil vojenskou silou a vyrval jim jejich lup.*⁴²⁵

* * *

ZOSIMOS, EUTROPIUS, PAULUS OROSIUS, JORDANÉS, SIDONIUS APOLLINARIS,

Zosimos se zabývá saskou problematikou zejména ve své *Třetí knize*, kde zmiňuje boje Sasů s caesarem Julianem, jeho líčení je zajímavé, kromě jiného, také tím, že přibližuje vzájemné vztahy Sasů a Franků, což uvádím ve druhém vybraném úryvku. Bez zajímavosti jistě není autorovo mínění, kdy k saskému kmenovému svazu přiřazuje i Kvády, kteří však podle geografického rozčlenění měli původ z oblasti středního a horního Labe po Odru⁴²⁶.

*„Protože se téměř všichni barbari vzdali veškeré naděje a mohli jen očekávat bezmála úplné vyhlazení těch, kteří ještě zbyli, poslali Saxoni, kteří pro odvahu, sílu a houževnatost v boji měli pověst nejstatečnějších ze všech barbarů usedlých v tamnějších krajinách, Kvády, již patřili do jejich kmenového svazku, na území obsazené Římany.*⁴²⁷

Zosimův pohled na Sasy se v porovnání s Ammianem liší hned v několika směrech, pomineme-li stejnou Zosimovu římskou „nadřazenost“ jakou cítí i Ammianus, když oba líčí chrabré činy římských vojsk, a tentokrát v obou případech i římských císařů, tedy jak Juliana, tak Valentiniana I., Ammianus pojímá Sasy jako kruté válečníky a piráty, kdežto Zosimos vyzdvihuje jejich odvahu, sílu a houževnatost, což u Ammiana v jeho líčení nikde nenalezneme.

Tato skutečnost může být dána několika okolnostmi. Nejpravděpodobnější se, podle mého názoru, jeví ta, že Ammianus byl přímým současníkem saských vpádů na římské území a líčil skutečně to, co skutečně prožíval.

Zosimos naopak s poměrně velkým časovým odstupem byl nucen čerpat z rozličných pramenů a nebyl tedy přímým účastníkem událostí, které Ammianus popisoval, a proto pravděpodobně na něho nedolehly v plné síle kruté činy Sasů, tak jak je líčil Ammianus. Z tohoto důvodu se Ammianovo líčení může zdát „důvěryhodnějším“ a jeho hlubší pohled skýtá lepší podmínky pro vytvoření si celkového úsudku o saské povaze.

⁴²⁵ Ammianus Marcellinus, c.d., s. 386

⁴²⁶ M. Todd, c.d., s. 55

⁴²⁷ Zosimos, c.d., s. 99

V druhém vybraném úryvku, který úzce navazuje na první, Zosimos uvádí události spojené s vpádem Kvádů, jež jsou podle jeho opakovaného mínění součástí saského kmenového svazu, na římské území, což však představuje nepochybně i vrámci vztahů Juliana k Saliům, zajímavý pohled:

„...Avšak jejich sousedé Frankové jim bránili v přechodu řeky ze strachu, že zavdají caesarovi oprávněnou záminku, aby znova vnikl na jejich území. Proto si Saxoni zbudovali lodi, pluli po Rýně podél území obsazeného Franky, vpadli na římské území, přistáli v Batavii ... Jakmile se caesar o tom dověděl, vytrhl proti Kvádům a poručil svým vojákům, aby proti nim bojovali tvrdě, ze Saliů však aby nikoho nezabíjeli ani nikomu nebránili přejít na římské území, protože Saliové nepřicházejí do země jako nepřátelé, nýbrž jsou násilím vyhnáni od Kvádů. Saliové tak poznali caesarovu laskavost a zčásti se přepravili se svým náčelníkem⁴²⁸ na římské území ... všichni přišli jako prosebníci a dobrovolně se i se svým majetkem dali do caesarovy ochrany.“⁴²⁹

Zde tedy autor uvádí, že Sasové (Kvádové?) byli skutečně velkými nepřáteli římské říše na rozdíl od Saliů. Je však nutné připomenout zásadní rozdíl v líčení Ammiana a Zosima v otázce Saliů z hlediska Juliánových činů, neboť Ammianus uvádí, že Saliové byli Julianem tvrdě „ztrestáni“, kdežto Zosimos zde uvádí, že Saliové byli nejen ušetřeni, ale také téměř „vřele“ Julianem přijati. Zosimos dále líčí, jakým způsobem, lépe řečeno jakou Juliánovou lstí, byli Kvádové poraženi. Důležitý je však celkový „výsledek“, jak se caesar zachoval k poraženým barbarům – „...caesar vřadil Salie, část Kvádů i některé obyvatele batavského ostrova do legií, jež, jak se zdá, existují dodnes.“⁴³⁰

* * *

Zvláštní pozornosti v otázce pohledu na saské etnikum si zajisté zaslouží také dílo římského historika **Eutropia** – *Breviarium historiae Romanae*, kde autor zachytil události, které jsem naznačil již v úvodu této kapitoly.

Jedná se o vpád Sasů při pobřeží Britanie a Galie ve 3. století za vlády císaře Maximiana.⁴³¹ Přestože jde o velmi ranou dobu, která není přímou náplní této práce, považuji za vhodné ji

⁴²⁸ Zosimos bohužel neuvádí jeho jméno, o kterého náčelníka Saliů se jednalo

⁴²⁹ Zosimos, c.d., s. 99

⁴³⁰ Zosimos, tamtéž, s. 101

⁴³¹ J. Bednaříková, Stěhování národů, s. 333

zmínit, neboť nepochybně spadá do celkového kontextu této kapitoly a svým způsobem tvoří i její úvod:

„V těchto časech dosáhl skvělé pověsti ve své vojenské službě rovněž Carausius, přestože pocházel z nízkého rodu. Dostal za úkol uklidnit moře u Belgieky a Armoriky, jenž bylo sužováno vpády Franků a Sasů. Barbary často odrážel, ale nikdy plně nevracel celou kořist oloupeným obyvatelům provincií, ani ji neposlal císaři ... Maximianus načež rozkázal, aby byl Carausius zabit, ten však oblékl purpurový šat a následně ovládl Britanii.“⁴³²

Přestože autor nezaujímá žádný bližší pohled na saské etnikum je jeho svědectví velice cenné, neboť představuje jeden z mála dochovaných pramenů zmiňujících pohyby Sasů podél pobřeží Britanie a Galie⁴³³. V jeho líčení však lze nalézt shodu u Ammiana, kdy i Eutropius líčí Sasy jako námořní piráty, kteří svými nájezdy zle souží obyvatele uvedených provincií, což uvádí i Ammianus, kdežto Zosimos se těmto událostem nevěnuje pozornost.

* * *

O povaze Sasů nás informuje také, i když velice stručně, za to však velmi výstižně, **Paulus Orosius**. Jeho líčení se úzce vztahuje k událostem, které líčil Ammianus. Jedná se o údobí vlády císaře Valentiniana I., kdy Orosius vlastně potvrzuje Ammianův výklad o Valentinianových vojenských taženích proti Sasům:

„Na území Franků, Valentinianus zničil Sasy, lid to usedlý při březích oceánu v nepřístupných bažinách, který je obávaný pro svoji vojenskou chrabrost a rychlou pohyblivost, jenž se připravoval ve velkém počtu na nebezpečné tažení na římské území.“⁴³⁴

Orosiův pohled doplňuje líčení Ammiana a Zosima, kdy Sasové jsou popisováni jako chrabří bojovníci, což uvádí zejména i Zosimos, ale také Orosius zdůrazňuje jejich rychlost, což nepochybně přispělo k poměrně úspěšným saským vojenským tažením, nejen proti Římanům. Z jeho výkladu však zůstává nezodpovězena jedna otázka – Orosius uvádí, že Sasové byli poraženi ještě na území Franků (kdy bohužel neuvádí žádné bližší umístění), přičemž Ammianus nás informuje, že Sasové se velice tvrdě střetli s římskými vojsky, a až díky razantnímu zásahu *magistra militum* Severa, jak jsem uvedl dříve, je římská armáda dokázala porazit.

⁴³² Eutropius, Eutropii breviarum liber nonus, IX, 21, The Cassics Page at Ad Fontes Academy, The Latin library

⁴³³ J. Bednaříková, Stěhování národů, s. 333-334

⁴³⁴ Pauli Orosii, Historiarum adversus paganos libri septem, XXXII., 10, edition by C. Zangenmeister, (<http://www.attalus.org/latin/orosius7B.html>)

Z tohoto pohledu tedy nelze usoudit, zda Ammianus a Orosius popisovali události ve stejném časovém úseku, nebo se jednalo o jiný římský vojenský zásah. Orosius tak může tuto situaci pojímat však také tak, že saský vpád nebyl natolik prudký, jak jej líčil Ammianus, a z jeho pohledu se mohlo jednat „pouze“ o lokální záležitost, která nepřesáhla běžný rámec germánských vpádů na římské území.

* * *

Z hlediska časového „doplnění“ zmiňuje Sasy v jednom z nejvýznamnějších střetnutí dějin římské říše i **Jordanes**. Jeho líčení nemá žádnou bližší charakteristiku pro saské etnikum, ale je velice důležitým pramenem pro potvrzení úlohy Sasů v boji proti Attilovi na Katalaunských polích po boku Římanů roku 451, což potvrzuje již jednou mnou vybraný úryvek v této práci, který se vztahoval k burgundskému etniku⁴³⁵.

* * *

Daleko více přibližuje pohled na Sasy v jednom ze svých *Dopisů* **Sidonius Apollinaris**. Jeho svědectví je zachyceno v *Dopise* s velitelem loďstva Namatiem, který však již působil v Eurichově vojsku. Tento *Dopis* je datován k roku 480, přičemž Namatius působil u Euricha někdy v druhé polovině sedmdesátých let 5. století, tedy v samém konci, nebo již krátce po pádu západního impéria⁴³⁶.

V Sidoniově *Dopisu* však lze vysledovat velice cenné informace týkající se povahy Sasů. Jeho líčení je velice zajímavé, avšak také velice podrobné, proto se omezím pouze na výtah a jeden přímý úryvek, který shrnuje základní údaje o saském etniku.

Z tohoto *Dopisu* lze vyčíst, že Sasové v této době byli patrně ještě na úrovni rovnostářsky postavených bojovníků, což dokazuje tvrzení, že na saských „lodkách“ bylo tolik veslařů, jako pirátských náčelníků, z čehož lze usoudit na velice úzkou linii mezi běžnými bojovníky a jejich veliteli. Sidonius se však zajímal také o náboženskou otázku Sasů.

Zde jsou Sasové nemilosrdně podrobena tvrdé kritice pro své pohanské zvyklosti týkající se zejména k chováním zajatců, na což však již upozorňoval Ammianus, kdy každý desátý zajatec, který byl vybrán losem, zahynul strašlivou smrtí ve vodě – a jako další potvrzení i Ammianova výkladu – zajatce raději obětovali, než-li by za ně chtěli výkupné, což se jeví jako absolutně

⁴³⁵ Viz. pozn. č. 339

⁴³⁶ H. Wolfram, c.d., s. 188-190

nelogický postup, který nepoužívaly v této době ve velkém ani jiné barbarské germánské kmeny. Následný úryvek je pouhým potvrzením toho, co jsem zde ve stručnosti ze Sidoniova *Dopisu* nastínil:

*„Sasové jsou nepřitelem nad jiné krutější, pohrdají těmi, s kterými bojují a zabíjejí ty, kteří právě nejsou ve střehu. Jestliže někoho pronásledují, chytí jej, ale jestliže sami prchají, uniknou.“*⁴³⁷

Líčení o povaze Sasů se tedy již na první pohled velice shoduje s pohledem Ammiana, a to hned v několika směrech, především v otázce jejich velké krutosti, postavením zajatců a námořního pirátství, které však například uvádí i Eutropius.

⁴³⁷ Sidonius Apollinaris, Letters, Book VIII., VI., 13, O. M. Dalton, MA., Oxford, Clarendon Press, 1915, s.149

ZÁVĚREČNÉ SHRNUTÍ

Pohledy pozdně antických autorů na saské etnikum vykazují v celkovém pohledu několik zajímavých skutečností. Jednak, co se týká povahy Sasů, jsou vesměs všichni za jedno v tom, že se jednalo o kruté a bezohledné válečníky a v mnoha případech také o piráty. Podle mého názoru nejúplnější pohled z těchto autorů vykazuje Ammianus. Jak jsem již uvedl, je to pravděpodobně tím, že byl současníkem jednoho z velkých bojů mezi Římany a Sasy, což mu umožnilo podat, alespoň z jeho pohledu, autentické svědectví. Také celkový rozsah o Sasech je vůči ostatním autorům značný. V této kapitole je však také zajímavé obzvláště sledovat pohled Ammiana a Zosima, neboť v minulých kapitolách se jejich pohled na události velmi blížil, což je až zarážející, uvědomíme-li si časový rozdíl mezi oběma autory, což však může na druhou stranu být dáno jejich stejnou náboženskou orientací, ale právě u Sasů je jejich líčení značně rozdílné. Nejvýstižněji by se to dalo vyjádřit způsobem, že Ammianus jim „nemohl přijít na jméno“, kdežto Zosimos je pojímá sice jako barbary, kteří si nezasluhují žádných výsad, ale nenávisť, která je u Ammiana zřejmá, u Zosima neexistuje.

Podobný postoj jako Zosimos zaujímá i Paulus Orosius, kdy také on uvádí pouze „obavu z jejich vojenské chrabrosti“, což je podle mínění také velmi „uhlazený“ názor, který příliš nesouhlasí například s Ammianovým výkladem. K názoru Ammiana se vzdáleně nezávisle připojuje alespoň Eutropius, kdy uvádí Sasy jako etnikum, které bezohledně plnilo římské provincie, což však na druhou stranu u něj patrně nedosáhlo takové míry nebezpečnosti, aby jej to vážněji znepokojovalo, neboť se zajímal spíše o vnitřní římské vládní záležitosti, tedy především o uzurpaci císařského titulu.

Jordanovo líčení je velice strohé, kdy nezaujímá žádné bližší stanovisko, ale jak jsem již uvedl, je cenným „událostním“ pramenem. Jeho nezájem může být vyvolán nedostkem informací, ale také pouhým nezájmem o jedno z mnoha barbarských germánských etnik.

V Sidoniově Dopisu nalézáme konečně podobné cítění jako u Ammiana, kdy Sasy líčí rovněž velmi negativním způsobem. Určitě velkým kladem tohoto záznamu je saské společenské cítění na konci 5. století, kdy se u nich stále ještě projevují „staré“ zvyky a určitý druh společnosti rovných bojovníků.

8.

POHLED NA HUNSKÉ ETNIKUM

• AMMIANUS MARCELLINUS

Hunské etnikum tvoří poněkud zvláštní kapitolu, neboť všechny kmenové svazy uvedené v této práci byly, až doposud, germánského původu, avšak domnívám se, že není možné v tomto místě opomenout Huny, jakožto určité spoluutvořitele, i když v negativním smyslu, dějin raně středověké Evropy. Historie Hunů je velice obsažná, a proto se omezím pouze na základní pohledy pozdně antických autorů, jejichž líčení se v mnoha případech, až překvapivě, velmi liší. Z důvodu velkého množství pramenných informací o hunském etniku, zaměřím se ve velké části pouze na problematiku, která se s Huny vztahuje na západní impérium.

Ammianovo líčení představuje jeden z plně nejdochovanějších a zároveň také nejzajímavějších pohledů na toto významné etnikum. Podle jeho mínění se jedná doslova o „zvířata“, která nemají nic společného, z ba ani kouskem lidské civilizovanosti. Autorův skepticismus je, i na římského historika značný, překračující běžný rámec jeho pohledu na barbary, neboť pojímal-li Ammianus například Alamany, či Sasy, za téměř nejhorší barbary, tak u Hunů jde ještě dále. Uvádí, že jim chybí prakticky vše – od náboženství, přes morálku, vládní systém, a co Ammianovi vadí nejvíce? Podle jeho mínění absolutní způsob hunského primitivního života, což je u muže obdivujícího antiku vcelku pochopitelné. Ammianus se zabývá Huny zejména v jeho XXXI. kapitole, kde skutečně do detailu přibližuje zejména jejich fyzickou podobu a zvyky, vybraný úryvek z jeho díla je poněkud delší, avšak je velmi cenným pramenem v hunské problematice, a z tohoto důvodu jej uvádím širěji:

„Hunský národ známý jen povrchně ze starých písemných památek a sídlící za Maiótskými močály u ledového oceánu, překročil všechnu míru divokosti. ... Všichni pak mají zavalité a pevné údy a tlusté šije a jsou nepřirozeně oškliví a shrbení, že je pokládáš za dvounohé bestie nebo netvory ... v lidské podobě, třebaš nevzhledné, vedou pak drsný způsob života, že nepotřebují ani oheň, ani ochucené pokrmy, nýbrž žíví se kořínky bylin a polosyrovým masem

*jakéhokoli dobytčete ... nechrání se žádnými staveními ... nelze u nich nalézt ani chatrč zastřešenou rákosem ... odívají se do šatů plátěných nebo sešitých z lesní havěti. Hlavy pokrývají šiřatými čapkami ... vykonávají obvyklé úkony téměř jako přibiti na koních – vytrvalých sice, avšak nevzhledných – a někdy sedíce na nich ženským způsobem ... ve svém čele nemají žádnou tvrdou královskou vládu, nýbrž spokojují se bezplánovitým vedením svých předáků a zdolávají vše, nač narazí.*⁴³⁸

Již z tohoto prvního autorova úryvku je zřejmé jeho hluboké opovržení Huny. Ammianovo mínění o překročení veškeré divokosti, je u pozdně antických autorů vcelku běžnou formulí, kdy prakticky všechna etnika jsou „velmi divoká“, a to nejen germánská, avšak již v méně případech se autoři zmiňují o „dvounohých bestiiích a netvorech“.

Skutečností tedy zůstává, že pro Ammiana není horšího etnika. Vcelku lze přijmout autorovo líčení o hunském stolování a způsobu života, kdy Huny dále líčí jako výborné jezdce, dokonce i „panování“ hunských předáků a sněmy se odehrávají na koních, kdy hunské koně označuje za vytrvalé, avšak nevzhledné. Velice cenným pramenem pro poznání hunského způsobu boje, což je u tohoto etnika patrně nejdůležitějším prvkem, je Ammianovo detailní vylíčení hunské taktiky, kdy odkrývá jejich výborné vojenské umění:

*„...pouštějí se do bitev v klínovitých houfcích za střídavého a úděsně znějícího hlasu ...Rozbíhají se s bezuzdným vražděním a pro jejich přílišnou rychlost je nebývá vidět najíždět na obranný val ani drancovat nepřátelské pevnosti. Proto je snadno označíš za válečníky ze všech nejlítější, poněvadž bojují z dálky metacími střelami ... a jakmile proběhnou tryskem patřičnou vzdálenost, utkávají se zblízka ocelí bez ohledu na sebe sama*⁴³⁹

Autorovo líčení hunského typu boje se zdá být velmi věrohodné, neboť pokud Hunové obzvláště v něčem vynikali, byla to skvělá hunská jízda, která dobývala velká vítězství⁴⁴⁰. Není pochyb, že Ammianus měl z tohoto etnika obavu, když je líčí za válečníky ze všech nejlítější, připomenu-li například, s jakým respektem hovořil o alamanské zarputilosti, je jeho pohled ještě mnohem varovnější. Jeho líčení o hunském typu boje je samozřejmě ještě mnohem rozsáhlejší, než jsem zde uvedl, ale i z tohoto úryvku je zřejmé, že autor, jakožto voják, má před hunským

⁴³⁸ Ammianus Marcellinus, c.d., s. 443-444

⁴³⁹ Ammianus Marcellinus, tamtéž, s. 444

⁴⁴⁰ E. A. Thompson, c.d., s. 55-60

válečným umění respekt, neboť si velmi dobře uvědomoval, že římská taktika není na tento typ boje zdaleka připravena. Není to však pouze otázka hunského válečnictví, které se autor v tomto díle velmi rád věnuje, ale uvádí i pohled na běžný „civilní“ hunský život, který líčí velmi „barvitě“:

„Nikdo u nich neoře ani se nedotkne pluhu. Všichni se totiž bez pevných sídel, bez domova a zákona či trvale platného ritu podobají lidem stále utíkajícím a toulají se svými vozíky, na kterých bydlí. Nikdo u nich nedokáže odpovědět na otázku, odkud pochází, neboť jinde byl počat, daleko odtud se narodil a ještě dále byl vychován. ... V příměří jsou nespolehliví a nestálí ... Docela jako nerozumní živočichové nevědí vůbec co je čestné a co nečestné ... nikdy se neuvážou úctou k žádnému náboženství či pověře.“⁴⁴¹

Nejdůležitější informací v tomto úryvku je potvrzení hunského vztahu k zemědělství, kdy tak potvrzuje absolutní hunskou odkázanost na kočovný způsob života⁴⁴². Bez zajímavosti jistě není ani zmínka o původu jednotlivce v hunském společenství, který vlastně se nemůže hlásit k žádnému území svého původu, ale pouze ke svým druhům, což však existuje i u germánských etnik.

Příkladem může být vandalská expanze, která sice probíhala v kratším časovém úseku, avšak i vandalské přesuny mohly mít vliv na uvědomění jejich etnicity, což však v konečném důsledku vandalští panovníci dokázali svým obrátným jednáním vždy zachovat, kdežto Hunové svým postupem postupně „nabírali“ další menší etnika⁴⁴³. Takřka jako u všech jiných barbarských etnik, připomíná jejich vztah k příměří, kdy hunské „držení slova“ je mnohdy na stejné úrovni jako u Germánů – tedy velmi kolísavé.

Kromě jiného připomíná také jejich vztah k náboženství, u Germánů tuto problematiku ve velké míře ponechává stranou, kdy se omezuje maximálně na zdůraznění úlohy určitého místního germánského božstva, které většinou mělo úzkou souvislost k válečným událostem, ale u Hunů suše konstatuje pouze jejich absolutní bezvěrectví k jakékoliv božské síle, což muselo v očích pohanského historika působit přímo alarmujícím dojmem. Ammianus připomíná i jejich chtivost po bohatství, kdy zároveň shrnuje svůj celkový pohled na toto etnikum:

⁴⁴¹ Ammianus Marcellinus, c.d., s. 444

⁴⁴² E. A. Thompson, c.d., s. 64-66

⁴⁴³ J. B. Bury, c.d., s. 271-277

„...planou nesmírnou chtivostí po zlatě a tak velice jsou kolisaví a hněviví, že často téhož dne odpadnou bez jakéhokoli podnětu od spojenců a rovněž se s nimi znovu smíří, aniž je kdo chláholí ... toto nevázané a nezkrotné lidské plemeno, planoucí obrovskou žádostivostí po drancování cizích zemí, zdeptalo loupežemi a vraždami své sousedy a dostalo se až k Alanům ...“⁴⁴⁴

Autor, kromě uvedených skutečností, se v dalším svém výkladu již ve svém díle o Hunech příliš nezmiňuje. V rámci vztahů s římskou říší pouze připomíná jejich účast na Fritigernově tažení na Konstantinopol, přesto se však domnívám, že Ammianův přínos je značný.

* * *

Vyslanec z Konstantinopole, **Priscos z Pania**, který se účastnil poselstva k Atilově dvoru roku 449⁴⁴⁵, představuje v hunské problematice velice vhodný pramen pro porovnání s pohledem Ammiana. Jeho líčení se zdá, v porovnání s Ammianem, až neuvěřitelné. Ve fragmentech z Priskova díla, které pokrývá léta 411-472 líčí jakoby úplně jiný národ, než-li Ammianus, a to téměř ve všech ohledech!

U Hunů zdůrazňuje jejich vyspělou mytologii, vládu s absolutistickým králem, s poměrně již rozvrstvenou společenskou strukturou, jemnými společenskými pravidly atd.⁴⁴⁶ Priskovo líčení je velmi zajímavé, avšak jako v u mnoha jiných pozdně antických autorů, také značně rozvláčnělé. Z tohoto důvodu se omezím pouze na přiblížení základních postřehů, které se zásadním způsobem odlišují od Ammianova pohledu.

Následující úryvek přibližuje východořímské poselstvo, poté, kdy dorazilo k Atilově dvoru:

„Dorazili jsme k Atilovým stanům, které byly bezpočetné, a když jsme chtěli postavit náš stan na vysokém kopci, barbaři, kteří nás uviděli, varovali nás, neboť Atilův stan byl položen na nízko položeném místě, takže jsem odešli tam, kam nám bylo nakázáno“.⁴⁴⁷

Podle Priskova líčení lze skutečně odvodit důraz na hunské hierarchické uspořádání, kdy hunský král má stan postavený nejvýše ze všech ostatních, což zdůrazňuje jeho absolutní nadřazenost nad ostatními příslušníky, což například u Sasů autoři popírají. V porovnání

⁴⁴⁴ Ammianus Marcellinus, c.d., s. 444-445

⁴⁴⁵ Priskos působil jako průvodce východořímského velvyslance Maximina

⁴⁴⁶ E. A. Thompson, c.d., s. 61-63

⁴⁴⁷ Priscus, Priscus at the court Attila, *Fragmenta Historicorum Graecorum*, IV, J. Vanderspoel, Department of Greek, Latin and Ancient History, University of Calgary, translated by J. B. Bury, Fragment 8, 78, s. 246

s Ammianovým líčením, které uváděl o několik desetiletí dříve, Hunové již, podle Priska, mají pevnou královskou moc v osobě Attily.

V dalším úryvku je vyličen Priscův záznam o průběhu hunské audience, který jen dotvrzuje pevnou Atilovu pozici a zároveň i diplomatickou prozíravost:

„ ... vstoupili jsme do Atilova stanu, jenž byl obklopen množstvím barbarů, tam jsme spatřili Atilu, jak sedí na dřevěné židli, stáli jsme v malé vzdálenosti a Maximinus vykročil kupředu, a pozdravil toho barbara a předal mu císařův dopis, říká, že se císař modlí za své a jeho bezpečí. Attila odpověděl: - Ať se stane Římanům, co si přejí, aby se stalo mně.“⁴⁴⁸

Atilova pozice neomezeného vládce je zřejmá, avšak je s podivem, že by takto mocný král seděl na dřevěné „židli“, samozřejmě otázkou je překladový výklad, ale důležitější je Atilova reakce na císařský dopis, kdy se vskutku zachoval jako diplomat, což v porovnání s výklady pozdně antických autorů u různých germánských etnik, není až natolik obvyklým jevem, ale vzhledem k tomu, že Attila měl v této době pravděpodobně zájem o klidnější vztahy s východním impériem⁴⁴⁹, může být jeho chování pochopitelné.

V dalším svém líčení Priskos přibližuje setkání s vyslanci západního impéria, kteří rovněž mířili k Atilovi. Autor nám dochoval důkladný popis událostí, které vedly k tomuto západnímu poselstvu. Toto vše jen umocňuje názor, že z Atily měly obavy zvláště v západní části impéria. Následující úryvek jsem vybral zejména proto, že je zajímavé sledovat proměnu římské diplomacie vůči barbarům, neboť důvody, které vedly západní poselstvo až k Atilovi, podle mého názoru, jen upevňují pohled na celkovou slabost západního impéria:

„ Když jsme urazili vzdálenost sedmi dnů, dorazili jsme k jedné vesnici; neboť zbytek cesty byl stejný pro nás i pro Attilu, slušelo se počkat, aby mohl jet před námi. Zde jsme potkali některé západní Římany, kteří také přišli jako vyslanci k Attilovi - comita Romula, Promota, guvernéra Norica a vojenského velitele Romana. S nimi byl Constantius⁴⁵⁰, kterého Aetius poslal k Attilovi,

⁴⁴⁸ Priscus, Priscus at the court Attila, *Fragmenta Historicorum Graecorum*, IV, J. Vanderspoel, Department of Greek, Latin and Ancient History, University of Calgary, translated by J. B. Bury, Fragment 8, 84, s. 262

⁴⁴⁹ J. Bednaříková, *Stěhování národů*, s. 54

⁴⁵⁰ Další Priskovo líčení, které je pro pochopení celkové situace velmi důležité líčí zhruba, v převyprávěné verzi asi takto - Constantius, jenž pocházel z Galie, předcházel svého jmenovce ve funkci sekretáře u Attily. Když Skythové oblehli v Pannonii Sirmium, zdejší biskup uložil zlaté nádoby do Constantiova opatrovnictví, kdyby město padlo a on přesto přežil, mu mohly pomoci jako výkupné; a pokud by padl, aby posloužily obyvatelům města, kteří by byli zajati.

Avšak když město bylo obsazeno, Constantius zrušil svůj slib, a když byl v Římě, prodal nádoby Silvanovi za podmínek, jestliže mu dá zpět peníze v průběhu určené doby, předměty, které mu budou vráceny, ale jinak se stanou

*aby se stal jeho sekretářem, a Tatulus, Orestův otec; tito dva nebyli nijak spojeni s poselstvím, ale byli přátelé vyslanců. Constantius je již znal dávno z Itálie a Orestes se oženil s Romulovou dcerou. Hlavním důvodem západního poselství bylo obměkčit Atilu, který požadoval vydání jakéhosi Silvana, jenž byl jednatelem u stříbrné tabule v Římě, neboť dostal zlaté nádoby od jistého Constantia.*⁴⁵¹

Otázkou zůstává, zda by takovýto „smířlivý“ postup projevíli Římané o sto, či dvě stě let dříve. Srovnáme-li antickou římskou pýchu a absolutní sebevědomí v nadřazenosti, zdá se, že v průběhu 5. století římské sebevědomí, v rámci celkových katastrofálních událostí, které se v tomto století pro římskou říši udály, značně ustoupilo od svých dřívějších postojů⁴⁵². Neboť ještě například u Ammiana jen zřídkakdy nalezneme snahu o smířlivý, až „přátelský“ postoj k barbarům.

Další úryvek přibližuje udiveného Priska, který jen stěží chápal, že někdo, kdo chodil ve skythském oděvu, a byl podroben Huny, hovořil civilizovaným jazykem. Jeho svědectví je důležité, neboť přibližuje jazykovou úroveň národů, které se ocitly pod nadvládou Hunů:

*„...tu znenadání muž, kterého jsem považoval podle skythského oděvu za barbara, a promluvil na mne řecky. Byl jsem úplně zaskočen, neboť poddaní Hunů, jež jsou dáni dohromady z různých území, používají kromě jejich vlastního barbarského jazyka, buď hunského nebo gótského jazyka, a někteří kteří obchodují se západní říši, ještě latinsky, ale celkově z nich nikdo nemluví dobře řecky, tedy kromě zajatců z thráckého nebo ilyrského pobřeží, a ty každý pozná podle jejich roztrhaného oděvu, špinavých hlav ...“*⁴⁵³

Autorův pohled má velký význam, neboť neexistuje příliš dochovaných pramenů, které by nás informovali o tom, jakým jazykem hovořily národy, jenž se ocitli pod nadvládou Hunů. Priskova

Silvanovým majetkem. Constantius, kterého podezřívají ze zrady, byl ukřižován Attilou a Bledou, když se tyto informace s nádobami donesly až k Attilovi, žádoval ihned vydat Silvana na základě obvinění, že ukradl jeho majetek. Právě z tohoto důvodu Aetius a západořímský císař vyslali poselstvo, aby vysvětlilo, že Silvanus byl Constantiovým věřitelem a nádoby byly dány do zástavy, a nikoliv zcizeny, a dále, že byly prodány kněžím a dalším pro náboženské záležitosti. Pokud by však Attila odmítl slevit ze svého požadavku, císař, by Attilovi poslal hodnotu nádob, avšak nevydal by nevinného Silvana.

⁴⁵¹ Priscus, Priscus at the court Attila, *Fragmenta Historiarum Graecorum*, IV, J. Vanderspoel, Department of Greek, Latin and Ancient History, University of Calgary, Fragment 8, 84, s. 262

⁴⁵² S. Perowne, c.d., s. 82-87

⁴⁵³ Priscus, Priscus at the court Attila, *Fragmenta Historiarum Graecorum*, IV, J. Vanderspoel, Department of Greek, Latin and Ancient History, University of Calgary, Fragment 8, 86, s. 268

poznámka o tom, že porobené obyvatelstvo hovořilo gótsky není příliš překvapivá, neboť hunská expanze velmi silně zasáhla původní gótská sídla, avšak to, že hovořili hunsky, je podle mého názoru poněkud překvapivé, neboť vezmeme-li v úvahu, jak poměrně „krátkou“ dobu probíhala hunská expanze, je skutečnost o rozšíření hunského jazyka poměrně překvapivá.

Jeho líčení o používání latiny a řečtiny se zdá být vcelku bez námitek, neboť latina přeci jen byla ještě v této době i v mimořádném světě univerzálním jazykem na rozdíl od řečtiny, která se celkově začíná prosazovat až později.

Priskovi se podařilo rovněž zachytit skutečný moment Atilova „vládnutí“, mám na mysli, přijímání audiencí přímo u Attily. Následující úryvek vypovídá zejména o tom, jak velkou moc Attila představoval u porobených národů, ale také se zde nabízí srovnání s přijímání audiencí u germánských etnik:

„ ... přicházelo mnoho lidí, všude bylo slyšet velký rozruch a hluk, který předznamenával Atilův příchod. (Attila) vyšel z domu rozvázným krokem, rozhlížeje se kolem sebe ... všude stálo mnoho lidí, kteří přicházeli s právními žalobami, a žádali po Atilovi, aby je rozsoudil, poté obdrželi jeho rozhodnutí. Potom se odebral do svého domu a přijal vyslance germánských národů...“⁴⁵⁴

Současně s touto situací Priskos také přibližuje, jakým způsobem byl přijat u Atilovy ženy. Z jeho podání se dozvídáme jak o jménu jedné z Atilových žen, přestože Priskos jiné ženy neuvádí, tak také o jeho synech. Kromě „rodinného kruhu“ je důležitý zejména v provnání s Ammianovým líčením, její dům, který podle Priskova popisu má velmi daleko k Ammianově pohledu na hunské příbytky, které u něj vlastně ani neexistovaly, a to ani jako chýše z rákosu:

„...vstoupili jsme do Atilova paláce, nesli jsme dary jeho ženě, která se jmenovala Kreka. Kreka měla tři syny, kdy nejstarší vládl Acatirům a dalším jiným národům ve Skythii. Kolem byl nespočet budov, s rytím zdobených prken, která byla krásným způsobem spojena dohromady ... spatřil jsem ji (Kreku), jak leží na měkkém pohovce. Na podlaze byly vlněné rohože. Kolem ní seděli sluhové a služky, které měly lněný oděv, jenž byl vyšíván barvami, které byly na skythském šatu jako ozdoba...“⁴⁵⁵

Rozdíl s Ammianovým líčením je zřejmý, neboť v Ammianově díle nikde nenalezneme

⁴⁵⁴ Priscus, Priscus at the court Attila, *Fragmenta Historicorum Graecorum*, IV, J. Vanderspoel, Department of Greek, Latin and Ancient History, University of Calgary, Fragment 8, 89, s. 276

⁴⁵⁵ Priscus, tamtéž

zmínku o tom, že by Hunové mohli mít takové budovy, jaké líčí Priskos. Tento rozdíl v líčení barbarského etnika je v této práci pravděpodobně největší. Skutečně se zdá jakoby Ammianus a Priskos popisovali dvě rozdílná etnika. Celkový pohled obou autorů bude přiblížen v závěru této kapitoly.

Jako největší důkaz v rozdílném pojetí Hunů u obou autorů je Priskovo svědectví o Atilově hostině, na kterou byli pozváni zástupci východní i západní říše, kdy jeho pohled v následujícím úryvku se zdá být až udivujícím. Jeho popis je velice důkladný a rozsáhlý, a proto přiblížím pouze určité vybrané pasáže, které však jsou pro vytvoření si celkového pohledu, podle mého názoru, dostačující:

„ ... sluhové přinesli podle starodávného zvyku pohár, abychom jsme se pomodlili předtím, než-li usedneme ... křesla byla seřazena na každé straně podél stěn místnosti, Atilovo místo bylo uprostřed, za jeho místem bylo lehátko, odkud vedly schody do jeho ložnice, která byla pokryta lněnými pokrývkami a přehozy zdobenými ornamenty, které jsou Řeky a Římany používány pro pokrytí svatebních loží ... místo na pravé straně od Attily bylo vyhrazeno váženým předákům, po jeho levici, kde jsme seděli i my, seděli pouze druhořadí ...“⁴⁵⁶

Podle autorova líčení by se zdánlivě mohlo zdát, že se jedná o germánskou hostinu, jakou například líčil Sidonius u Burgundů, avšak Sidonius byl burgundskými zvyky znechucen, kdežto Priskos zde líčí Atilovu hostinu, jako by se jednalo téměř o sobě rovného – a pokračuje dále:

„Poté, když všichni přítomní byli usazeni, Atilův sluha mu přinesl dřevěný pohár s vínem. Attila vzal pohár a pozdravil, který takto poctěn pozdravem (každý z přítomných) , postavil se a nesměl si sednout, dokud se král nenapil a nevrátil pohár sluhovi, poté všichni takto pozdravili krále, ale král nevstal ... vzácná jídla, servírována na stříbrném podnose, byla nabídnuta římským vyslancům a barbarským předákům, avšak sám Attila jedl jen maso z dřevěné misky“⁴⁵⁷

Podle Priskova líčení se tedy jednalo jednak o vysoce společensky hierarchizovanou společnost, kdy Attila měl stejné postavení, jako například jiní germánští králové, což lze usuzovat s přísného stolovacího protokolu, který opět, když vezmu příklad Sidoniovo líčení, je na mnohem vyšší úrovni, než-li tomu bylo u Burgundů. Pravda, Priskos příliš neuvádí hygienické podmínky a další stolovací návyky, ale jisté je, že si Hunové, podle Priska, „nemazali hlavu

⁴⁵⁶ Priscus, Priscus at the court Attila, *Fragmenta Historicorum Graecorum*, IV, J. Vanderspoel, Department of Greek, Latin and Ancient History, University of Calgary, Fragment 8, 91, s. 284

⁴⁵⁷ Priscus, tamtéž

žluklým máslem“, jako podle Sidonia Burgundové.

Samozřejmě, s velkou pravděpodobností nebyly tyto hostiny na denním pořádku, a zdá se být vcelku logicky jasné, že běžné stolování Hunů, mělo do Priskova podání daleko, avšak z pohledu diplomatických jednání, na kterých Atilovy zjevně záleželo, působila takováto hostina jako určitá propagace hunské moci a kultury, kdy jednak hunský král měl neochvějnou pozici, a to i před vlastními syny, což připomíná i Priskos, a dále měl být navozen dojem určitého druhu hunské civilizace, která měla zapůsobit na vyslance jednotlivých národů a u barbaských králů měla potvrdit jejich podřadné postavení proti Hunům⁴⁵⁸. Tento Atilův prozíravý tah nepochybně slavil úspěch, neboť z Priskova líčení je zřejmé, že i on podlehl Atilovu plánu.

Poměrně až zarážejícím způsobem je líčen samotný vůdce Hunů Attila, kterého Priskos za jeho skromnost dokonce chválí!

„Ve všech ohledech se ukazoval být umírněný, jeho pohár byl dřevěný, zatímco poháry jeho hostů byly zlaté nebo stříbrné. Oblékal se skromně, avšak čistě. Jeho meč, přezky i skythská obuv a uzda u koně nebyly zdobené jako u ostatních Skythů ani zlatem, nebo ničím drahocenným.“⁴⁵⁹

Skutečně je s podivem, jak byzantský vyslanec, který navštívil samotného Atilu, vyzdvihuje jeho skromnost a umírněnost poté, kdy Hunové v předešlých desetiletích zle sužovali východní císařství, přičemž bylo i zde zřejmé, že západní říše nezůstane dříve nebo později ušetřena. Buď jak buď, díky Priskovu svědectví, které nám zanechal, máme přímý „důkaz“ o odívání a zvycích jednoho z nejmočnějších mužů v dějinách.

* * *

Problematiku Hunů zmiňuje ve svém díle také **Jordanes**, který přibližuje zejména hunskou situaci v polovině 5. století. Podobně jako Priskos i Jordanes zachytil ve svém líčení popis nejmočnějšího hunského krále – Atily. Nevěnuje se však pouze Atilovy, ale snaží se přiblížit také události, které vedly ke Katalaunským polím – a to jak z pohledu římské, tak také i hunské strany, kdy nakonec rozebírá samotný střet, složení armád na té či oné straně.

V prvním úryvku je přiblížen autorův pohled na Atilovo přibuzenstvo, kdy ho líčí zcela jiným způsobem, než-li na něj nahlížel Priskos. Lze říci, že celkový Jordanův pohled na Huny se spíše

⁴⁵⁸ E. A. Thompson, c.d., s. 108-112

⁴⁵⁹ Priscus, Priscus at the court Attila, Fragmenta Historicorum Graecorum, IV, J. Vanderspoel, Department of Greek, Latin and Ancient History, University of Calgary, Fragment 8, 92, s. 284-286

blíží k Ammianovu pohledu, což však významně pomáhá k celkové komparaci pozdně antických autorů na toto významné etnikum i s jeho nejslavnějším králem:

„Attila byl synem Mundzuka, který měl ještě bratry Octara a Ruase, jenž údajně vládli před Atilou, i když ne nad natakovým množstvím kmenů jako on. Po jejich smrti nastoupil na trůn společně s jeho bratrem Bledou. Aby však byl (Atila) dostatečně silný na výpravu, kterou se chystal podniknout, snažil se svoji moc zvýšit vraždou.

Od zahubení svých vlastních příbuzných, přikročil ke zkáze i všech ostatních. Ale přestože zvýšil tímto hanebným počinem svoji moc, silou spravedlnosti se mu dostalo hrůzných následků jeho vlastní krutosti. Když Bleda, jenž také byl vládce na velkém počtem Hunů, byl zavražděn jeho proradností, plánoval porobit si nejpřednější národy světa – Římany a Vizigóty.“⁴⁶⁰

Již na tomto prvním úryvku je zřejmé, že Jordanes skutečně neměl o Atilovi valné mínění. Považuje jej za bezohledného uzurpátora, který se pouze díky vraždám dostal na vrchol moci.⁴⁶¹ V tomto líčení možná zaujme, že se v této práci poprvé objevují Vizigóti jako jeden z „nejpřednějších národů“.

Samozřejmě, vzhledem k autorovu etnickému původu je jeho náhled pochopitelný, avšak je zajímavé se v této chvíli zamyslet, jak o Gótech celkově smýšlel císař Julianus, prostřednictvím Ammianova výkladu, kdy Gótové jsou u Juliana chápáni jako jakýsi „odpad“.

V dalším líčení autor přibližuje samotný fyzický popis Atily, což umožňuje velmi dobrou komparaci s Priskovým líčením, kdy co se týká fyzického popisu, lze zde najít určitou paralelu:

„Byl mužem, jenž přišel na tento svět, proto aby naháněl hrůzu všem, bič všech zemí, a aby děsil celé lidstvo zvěstí, které o něm kolovaly. V chůzi hrdě kráčel, kouleje očima z jedné strany na druhou, čímž se síla jeho zpupného ducha odrážela v pohybech celého jeho těla.

Miloval válku, ale dokázala být zdrženlivý v chování ... štědrý k těm jenž u něj prosili a milostivý k tomu, koho přijal pod svoji ochranu. Celkově byl malé postavy, se širokým hrudníkem a velkou hlavou, oči měl malé, tenký vous propletený šedinami, nad nímž byl plochý nos. Byl tmavé barvy pleti, což napovídalo o jeho původu.“⁴⁶²

⁴⁶⁰ Jordanes, *Getica - sive De Origine Actibusque Gothorum*, XXXV., Charles C. Mierow, J. Vanderspoele, Department of Greek, Latin and Ancient History, University of Calgary, s. 180-181

⁴⁶¹ H. Wolfram, c.d., s. 176-181

⁴⁶² Jordanes, *Getica - sive De Origine Actibusque Gothorum*, XXXV., Charles C. Mierow, J. Vanderspoele, Department of Greek, Latin and Ancient History, University of Calgary, s. 182

Shrneme-li tento úryvek, Jordanes vypovídá o krutém muži, s velmi nevhodnými fyzickými dispozicemi na to, aby se z něj stal postrach římského světa, a přesto Atilovo charisma, vojenské umění a především jeho bezohlednost z něj učinili jednoho z nejmocnějších vládců v dějinách, kterému patrně pouze Aetiovo vojenské umění a štěstěna na straně Římanů, zabránily k dobytí západního impéria⁴⁶³.

Při bližším rozboru Atilovy postavy, v otázce jeho výšky lze nalézt shodu s Priskovým líčením, přičemž v pohledu Jordana, přestože použil výtahy z díla Cassiodora, je možné se o hunském králi dozvědět více. Jordanovo další líčení přibližuje vzájemné vztahy mezi Huny a Vandaly, které jsem vylíčil v minulé kapitole. Kromě toho, však autor zachytil také korespondenci mezi Valentinianem III. a vizigótským králem Theodorikem. Na následujícím úryvku jsou velmi důležité dva momenty, které autor velmi dobře vystihl:

„Nejstatečnější z národů, bylo by prozíravé pro nás, abychom se spojili proti uzurpátorovi, který má za cíl zotročit si celý svět ... Jeho ctižádost je poměřována jeho mocí ... Pohrdá zákony a právem ... A tak on, který je nepřítelem pro každého, zasluhuje od všech jen nenávist ... Hunové neporážejí národy válkou, když jsou síly rovnocenné, ale napadají své nepřátele úskokem ... Neboť jste mocní ve zbrani (Vizigóti), vyvarujte se nebezpečí a spojme síly dohromady... Pomozte také říši, jejíž část spravujete ...“⁴⁶⁴

Jordanes tak odhaluje svým způsobem, sice nepřímou, celkovou slabost římského impéria, kterému nezbyvalo nic jiného, než-li se spojit s Vizigóty, aby se společnými silami alespoň pokusili zastavit hunský postup.

Skutečností zůstává, jak líčí dále, že na Katalaunských polích by samotná římská armáda pravděpodobně jen stěží zastavila Atilův postup – jinými slovy Valentinianova žádost o pomoc od Vizigótů vlastně poukazuje na blížící se konec západního impéria, které by bez svých „spojenců“, pravděpodobně zaniklo ještě dříve, než-li roku 476.⁴⁶⁵

Druhý významný moment, který autor zachytil, je další vylíčení Atilových záměrů a hunské povahy z pohledu samotného římského císaře, přestože jeho žádost o pomoc byla

⁴⁶³ E. A. Thompson, c.d., s. 54

⁴⁶⁴ Jordanes, Getica - sive De Origine Actibusque Gothorum, XXXVI, Charles C. Mierow, J. Vanderspoel, Department of Greek, Latin and Ancient History, University of Calgary, s. 187-188

⁴⁶⁵ M. Grant, Pád říše římské, s. 99-100

zprostředkována diplomaty, je zřejmé, že strach z Hunů byl podobný jako z Vandalů.

Autor dále velmi podrobně líčí průběh bitvy na Katalaunských polích, avšak jeho líčení, přestože se snaží o co možná nejširší pohled a zabývá se jednotlivými vojenskými tahy v průběhu bitvy, je velice rozsáhlé a zdlouhavé.

Určitou část jsem již nastínil v rámci kapitoly zabývající se burgundským etnikem, kdy Burgundové bojovali po boku Říma. V Jordanově líčení je také velmi zajímavě zachycena dlouhá Atilova řeč k Hunům, kdy je nabádá, podle autora, k maximální zarputilosti a „proradnostem“ v boji a vyzdvihuje hunskou nadřazenost nad ostatní národy, což však lze pozorovat téměř u všech starověkých a raně středověkých etnik.

Bez povšimnutí by však neměla zůstat smrt Theodorika, jenž autor přiblížil takto:

„ ... král Theodorik, když povbuzoval svoje vojska, byl sražen z koně a ušlapán kopyty koní jeho vlastních mužů....., avšak jiná praví, že byl probodnut kopím z rukou Andagisových, jenž patřil k Ostrogótům, kteří se v těchto časech nacházeli pod Attilovou mocí.“⁴⁶⁶

Autor tak uvádí dvě různé verze smrti vizigótského krále Theodorika, a přestože s jistotou nelze potvrdit, zda je správná první, či druhá verze jeho výpovědi, je Jordanův záznam nesporně velmi důležitým pramenem pro poznání smrti jednoho z nejvýznamnějších vizigótských králů.

Konečný výsledek ztrát na Katalaunských polích, kde autor uvádí i bližší ztráty na obou stranách, je tragický. Samozřejmě, je dnes obtížné určit přesný počet padlých⁴⁶⁷, podle Jordana činily ztráty takto:

„V nejslavnějším střetnutí nejjudatnějších národů padlo na každé straně na 165 000 vojáků, když do tohoto počtu nepočítáme na 15 000 Gepidů a Franků, jenž se utkali navzájem noc před hlavním střetnutím a zahynuli navzájem rozdávacími ranami, kdy Frankové bojovali na straně Říma a Gepidové na straně Hunů.“⁴⁶⁸

Zadržením Hunů na Katalaunských polích, však Jordanovo líčení o tažení Hunů nekončí, naopak velmi zdůrazňuje hunskou „zběsilost“ poté, kdy jejich postup byl zastaven. Jedním z měst, které poznalo hunskou krutost se všim všudy bylo Aquileum, ale to nebylo zdaleka vše,

⁴⁶⁶ Jordanes, *Getica - sive De Origine Actibusque Gothorum*, XL., Charles C. Mierow, J. Vanderspoele, Department of Greek, Latin and Ancient History, University of Calgary, s. 209

⁴⁶⁷ E. A. Thompson, c.d., s. 140

⁴⁶⁸ Jordanes, *Getica - sive De Origine Actibusque Gothorum*, XLI., Charles C. Mierow, J. Vanderspoele, Department of Greek, Latin and Ancient History, University of Calgary, s. 217

autor sice stručně, avšak trefně líčí události, které následovaly, přičemž připomíná, že Hunové, ačkoliv byli na Katalaunských polích zčásti zadrženi, plenili další oblasti včetně Itálie⁴⁶⁹. Ve stručném výtahu o tom Jordanes pojednává takto:

„...rychle se zmocnili (Hunové) města (Aquileje), vyplenili jej, rozdělili si mezi sebe kořist a město ukrutným způsobem zničili, následkem tohoto činu po něm zbylo jen několik viditelných stop. Po tomto činu vzrostla u nich odvaha a touha po římské krvi, kdy Hunové následně strašlivým způsobem řádili po zbylých městech Venetie. Vyplenili také Mediolanum, Ligurii a podobnému osudu také následovalo Ticinum. Poté ve své zuřivosti zničili sousední oblasti a zapříčinili zkázu téměř celé Itálii.“⁴⁷⁰

Jordanův pohled je tedy důkazem, že Hunové představovali nepochybně, spolu s Vandaly, největší nebezpečí pro západní impérium. Přestože autorovo líčení o těchto hrůzných událostech, které postihly kdysi úrodné oblasti, a svým způsobem i jádro římské říše, je velice strohé, lze „vycítit“ velmi pochmurnou atmosféru života Římanů, Galořímanů, a dalších národů, které museli prožívat nesmírné utrpení, jež Hunové s sebou přinesli. Z Jordanovým pohledem se Ammianovo vcelku „ztotožňuje“, o to více zůstává záhadou Priskovo líčení, jež vcelku do pohledu na hunské etnikum, v porovnání s líčením o Hunech u jiných pozdně antických autorech, určitým způsobem „nezapadá“, čímž samozřejmě v žádném případě nemám na mysli jeho pohled na Huny nějakým způsobem zlehčovat, ba naopak. Pravdou však zůstává, že adekvátně vysvětlit Priskův pohled je obtížné. Mohl jeho náhled souviset s osobními sympatiemi či snahou prosadit intelektuálně východní impérium nad západní?

Jordanes pokračuje dále, kdy přibližuje Atilovy důvody, proč netáhl na Řím. Zde zmiňuje i osobnost Lva I.⁴⁷¹, avšak nic bližšího z jejich jednání ve svém díle již neuvádí. Potvrzuje však

⁴⁶⁹ J. B. Bury, c.d., s. 294-295

⁴⁷⁰ Jordanes, *Getica - sive De Origine Actibusque Gothorum*, XLII., Charles C. Mierow, J. Vanderspoel, Department of Greek, Latin and Ancient History, University of Calgary, s. 221-222

⁴⁷¹ Lev I. Veliký (narozen roku 400 v Toskaně – 10. listopad 461, Řím), roku 451 svolal chalcedonský koncil, o rok později vedl jednání s Attilou, který po setkání a rozhovoru s ním ukončil svůj vpád na Apeninský poloostrov. V roce 455 dojednal s Vandaly, kteří dobyli a vyplenili Řím, zaplacení výkupného za příslib, že Řím nespálí a ušetří apoštolské baziliky.

výsledek, že Řím byl uchráněn Atilova vpádu. Následující události autor přejímá zejména z Priskova líčení. Důležitým momentem, který ve svém díle zachytil, byla příčina Atilovy smrti a následující pohřeb. Zajímavé jsou zejména hunské rituály, které dosvědčují hluboké sociální cítění s mrtvými válečníky, kdy po smrti válečníka mu měla být projevována náležitá úcta.⁴⁷² Jordanes však poukazuje i na události, které se měly udát po Atilově smrti:

„ ...oženil se s krásnou dívkou, jenž se jmenovala Ildico ... v průběhu svatby se oddával nadměrnému veselí, a když ležel na zádech, omámen vínem a spánkem, nadbytečná krev, která by normálně proudila z jeho nosu, změnila svůj směr do hrdla, a zabila jej, neboť byla bržděna v obvyklých drahách ... tak přivedilo opilství smrt králi, jenž se proslavil ve válkách ... poté, jak to bývá zvykem u tohoto národa, si válečníci ustříhli vlasy a zhyzdili svoje tváře hlubokými ranami z důvodu, aby byl mrtvý válečník oplakáván krví mužů a nikoliv nářkem žen a slz ... když byl východořímský císař Marcian, znepokojen divokým nepřítelem, ve snu se mu téže noci zjevilo neznámé božstvo, jenž císaři ukázalo zlomený Attilův luk, neboť s touto zbraní je hunské etnikum velmi spjato. Historik Priskos se zmiňuje, že toto lze doložit skutečným svědectvím, protože Attila byl pro mocné národy natolik strašlivý, že bohové oznamovali jeho smrt jako zvláštní dobrou zprávu všem vládcům.“⁴⁷³

Jordanes prostřednictvím Priska, podává líčení o Atilově zvláštní smrti, která však zůstává i dodnes ne zcela vyjasněným problémem. Pro pochopení hlubších hunských zvyků je však také velice cenné jeho líčení o hunských pohřbech, který poukazuje, a vlastně také potvrzuje, na absolutní válečnou hunskou mentalitu. Na Priskově záznamu lze opětovně spatřit velký strach z Atily, neboť v pohledu pozdně antických autorů, není příliš mnoho případů, kdy poukazují na tak velké nebezpečí pro říši, jako tomu bylo u Atily.

O pohybu hunského etnika směrem na západ z Panonie, nás informuje, i když stručně ale přesto velmi výstižným způsobem, **Sidonius Apollinaris**. Obavu z hunské expanze, která se pozdně antickým autorům zdála, a neoprávně, strašlivá, zachytil Sidonius, když líčí, jaký zmátek s sebou přinesli Hunové do územního rozložení barbarských etnik, která jim „stála

⁴⁷² E. A. Thompson, c.d., s. 147-151

⁴⁷³ Jordanes, *Getica - sive De Origine Actibusque Gothorum*, XLIX., Charles C. Mierow, J. Vanderspoel, Department of Greek, Latin and Ancient History, University of Calgary, s. 254-255

v cestě“⁴⁷⁴.

O těchto událostech líčí v jedné ze svých *Básních* takto:

„ ... *barbarský svět, překvapen mocným pozdvižením, nahnul se náhle celý sever do Galie. ...Rugijskému válečníkovi stojí poblíž Gót, za ním se nachází divoký Gepid, Skir je hnán Burgundem ... Dopředu se hrne Hun, Bellonot, Neur, Bastarn, Durynk, Bruker a Frank z kraje nad Neckarem ...*“⁴⁷⁵

Hrůza, kterou Hunové představovali u Sidonia je umocněná líčením leckdy již polozapomenutých kmenů, neboť Bastarnové, Brukerové, Bellónové a Neurové zanikli již několik století před hunskou expanzí, přičemž kmen Bellonotů nikdy neexistoval.⁴⁷⁶

V jeho pohledu je důležité zmínit se o úloze Burgundů, kde jsem již v kapitole pojednávající přímo o tomto etniku, uvedl jejich úlohu v hunském tažení, avšak je nutné připomenout, že do Galie se přesunula pouze část Burgundů, kdežto druhá část zůstala východně od Rýna.⁴⁷⁷ Právě tato druhá část porazila Atilova strýce Octara.⁴⁷⁸ Teoreticky tedy Hunové, mohli ušetřit těmto východním Burgundům porážku a zahrnout je mezi své porobené národy.

O úloze ostatních kmenů, které Sidonius uvádí v textu není pochyb, poslední nerozluštěnou otázkou v Sidoniově podání však zůstává úloha Franků. Autor má pravděpodobně na mysli Franky Ripuárské, které Attila jistě pokládal za nepřátele, čehož obratně využil Flavius Aetius, což zavdává myšlenku, skutečného směru Atilova tažení, kdy po Sidoniově zmínce o řece Neckaru, je možné, že Ripuárští Frankové se stali prvním Atilovým cílem.⁴⁷⁹

* * *

Zvláštní pohled na události spojené s hunskou expanzí z poloviny 5. století zachytil ve svém díle **Řehoř z Toursu**, kdy přibližuje události v souvislosti s obležením města Aureliana⁴⁸⁰, tedy v údobí, kdy Hunové na jaře roku 451 vpadli přes řeku Rýn a vyplnili velkou část

⁴⁷⁴ J. Bednaříková, *Stěhování národů*, s 50

⁴⁷⁵ Sidonius Apollinaris, *Carmina*, Carmen VII. In Migne: P.L., Volume 058, 341, 0687

⁴⁷⁶ Sidonius mohl mít na mysli Ballonity, což byl vybájený „národ“ Valeriem Flaccem

⁴⁷⁷ E. A. Thompson, c.d., s. 135

⁴⁷⁸ Octar, v některých publikacích uváděn též jako Úptar

⁴⁷⁹ E. A. Thompson, c.d., s. 136

⁴⁸⁰ Aurelianum, město v Galii, dnes Orleáns

severogalského území a postupovali k řece Loiře. Řehoř uvádí legendu, kdy vypráví o skutečném biskupu města Aureliana – Anianovi. Jeho líčení je opět jasným příkladem určité křesťanské „propagandy“, jenž měla utvrdit boj křesťanství proti pohanům: „*Když Attila, král Hunů, odešel z města Met, porobil si mnoho galských obcí, až dorazil k Aurelianu a pokoušel se ho dobýt prudkým útokem obléhacích strojů. V tom městě žil tehdy nejsvětější biskup Anianus, muž výjimečné moudrosti a chvályhodné svátosti ... Když se pak obyvatelé obleženého města na něho jako na svého biskupa obrátili s naléhavou prosbou, co mají dělat, svěřil se vůle boží a napomenul je všechny, aby v modlitbě padli na zem a s pláčem prosili o pomoc Páně. Prosili tedy, jak jim přikázal ... I řekl jim potřetí - Budete-li upřímně prosit, bude Pán rychle tady! - Znova tedy s nářkem a velikým kvílením vzývali milosrdenství Páně. A když skončili modlitbu a potřetí se podle rozkazu starce (Anniana) podívali z hradeb, uviděli v dálce jakoby mráček ... biskup pravil - To přichází pomoc Páně - ... zatímco se hradby již otrásaly pod útokem obléhacích strojů a již hrozily zřícením, přitáhli k městu se svými vojsky Aetius a gótský král Theodor a jeho syn Thorismond, odrazili nepřitele a zahnali jej.*“⁴⁸¹

Přestože je úryvek z Řehořova díla poněkud delší, poukazuje jeho líčení také na křesťanský pohled, který je v porovnání s uvedenými autory této kapitoly velmi odlišný. Pavda, Řehořovo líčení v podobě osvobození Aureliana je legendou, kdy například Jordanes líčí situaci zcela jinak⁴⁸²: „*Zdá se nutné povyprávět o tom, co se odálu v průběhu hunského tažení, neboť to nebyl jen slavný, ale také zmatený boj. Král Alanů Sangiban, rmoucený obavami z nastávajících událostí, slíbil se poddat Attilovi a svěřit mu do vlastnictví Aurelianum, město v Galii, kde pobýval.*“, avšak hodnota Řehořova líčení zůstává zejména v otázce přístupu křesťanské víry, která měla město uchránit před hunským běsněním. Je také možné, že se autor pokoušel přiblížit povahově osobu biskupa Anniana k papeži Lvovi I.

⁴⁸¹ Řehoř z Toursu, c.d., s. 70

⁴⁸² Jordanes, *Getica - sive De Origine Actibusque Gothorum*, XXXVII., Charles C. Mierow, J. Vanderspoel, Department of Greek, Latin and Ancient History, University of Calgary, s. 194

ZÁVĚREČNÉ SHRNU TÍ

Pohled pozdně antických autorů na hunské etnikum má ve velké většině velmi podobné rysy. Ammianův postoj je nekompromisní, i když jeho fyzický popis, ale i zvyklosti mohou být při bližším pohledu trochu zarážející, neboť je vcelku nepravděpodobné, že by se Ammianus s Huny přímo setkal natolik, aby mohl do podrobnosti vylíčit jejich běžné zvyky, tudíž lze předpokládat, že ve svém díle použil prameny starších autorů.

Buď jak buď, jeho líčení se zdá být v porovnání s dalšími pozdně antickými autory velmi shodné a věrohodné. Pravda, pohledy dalších autorů již nepůsobí natolik sugestivně jako u Ammiana, ale například Jordanés, přestože opět používá pro své dílo v hunské problematice starší autory, je v pohledu na Huny téměř stejně skeptický. Jeho zájem se pohybuje zejména kolem osoby Atily, kdy právě díky jeho líčení se dozvídáme mnoho podstatných informací o hunském králi. Chvillemi se téměř zdá jakoby Jordanes líčil místo hunského etnika jako celku, pouze Atilův životopis, což však přesto je, podle mého názoru, velice přínosné pro hlubší pochopení hunské problematiky. V jeho díle představuje, kromě jiného, velmi cenné informace zejména detailní popis bitvy na Katalaunských polích, a přestože nepřibližuje Huny, jako celek, do takové míry jako Ammianus, je rozbor této velkolepé bitvy v jeho podání velmi důležitý pro pochopení širších „mezinárodních“ souvislostí, kdy uvádí téměř všechna etnika, která se tohoto významného střetnutí zúčastnila na té, či oné straně.

V pohledu Sidonia je zřejmé, že svým postojem se „na dálku“ blíží Ammianovi a Jordanovi, kdy rovněž pojímá hunské etnikum jako velkou hrozbu pro celý evropský řád a z velkým znepokojením sleduje, jak Hunové ničí „zaběhlý“ pořádek a uvádějí celý tehdejší svět do zmatků a krveprolití. Jeho pohled je o to silnější, že byl skutečným současníkem těchto událostí, a proto lze jeho líčení, které jsem pro nedostatek místa v této práci dále již nepřiblížil, za velmi „autentické“. O to vše zajímavější zůstává Priskův pohled. Jeho porovnání s ostatními autory jsem již nastínil v průběhu této kapitoly, ale obzvláště v porovnání s jeho současníkem, tedy Sidoniem, nabírá jeho pohled na dramatickosti, uvědomíme-li si, že jeho „návštěva“ u Hunů byla krátce předtím, než nastala hunská expanze na západ. Zarážející na tom všem je o to víc, že i východní část impéria trpěla pod hunskými vpády, a přitom se Priskos zmiňuje o hunské rezidenci, i o samotném Atilovi, až překvapivě shovívavě. Řehořův pohled jsem vybral spíše jako doplněk k pohledu západního křesťanského představitele, který se snažil na hunském nebezpečí, i když jej vůbec nezlehčuje, vyzdvihnout úlohu církve, jakožto spasitelky, před zkázou.

ZÁVĚR

1/ Shrnutí pohledu vybraných pozdně antických autorů na barbarská etnika v komparaci s římskou společností

Tato práce měla za cíl přiblížit očima pozdně antických a raně středověkých autorů pohled na germánská etnika. Domnívám se, že i dnes můžeme být svědky pohledu dějinných současníků zejména 4. a 5. století, jak vnímali jednotlivá etnika, a jakým způsobem tato etnika, pomalu ale jistě, začínala utvářet novou tvář Evropy⁴⁸³.

V následujících řádcích se pokusím obecně shrnout postoje pozdně antických autorů vůči germánskému etniku podle jejich míry tolerance a možného zapojení Germánů do římské společnosti. Od nejméně kompromisního postoje až k případné možné spolupráci.

Z vybraných autorů zaujímal nejméně vstřícné stanovisko k barbarům, podle mého názoru, Ammianus Marcellinus. Barbary chápal jako vážnou hrozbu pro římskou říši. Určitá hierarchizace jeho tolerance mezi jednotlivými germánskými etniky je prakticky mizivá. Jako „staroříman“ nedělal příliš velké rozdíly mezi barbary. Povětšinou se omezoval na výčet jejich negativních vlastností. Určitou výjimku snad představuje jeho povšimnutí si jejich dobrých vojenských vlastností, zejména vytrvalosti a zarputilosti, což patrně znal ze svého působení ve vojsku. V konečném důsledku však nepřipouští možnost jakékoli spolupráce s germánskými etniky.

Zosimův postoj k barbarům se v průběhu celé práce jeví velmi podobně jako tomu je u Ammiana. Spolupráce s nimi nepřipadá v úvahu bez ohledu na to k jakému kmeni náležejí. Místy lze nalézt v jeho díle na pozadí kritiky barbarů také kritiku římských poměrů. Na první pohled je však těžko rozpoznatelná a je otázkou, zda to autor tak skutečně pojímal nebo se jedná pouze o subjektivní dojem.

Líčení Prokopia z Kaisareie má především nádech chronologického výkladu dějin. Jeho pohled se zaměřuje zejména na události po pádu západního impéria. Celkově nezaujímá výraznější postoje ke germánským etnikům, kromě Gótů a Vandalů. Obě tato etnika jsou u něj chápána jako zásadní nepřátelé říše. U ostatních se jedná povětšinou pouze o okrajovou záležitost, jako například u Burgundů. V jeho líčení je nutné vyzdvihnout autorovu snahu o reálný výklad

⁴⁸³ S. Perowne, c.d., s. 66

událostí bez přílišného afektu, čehož se například mnohdy neubráníl Ammianus nebo Zosimos.

Řehoř z Toursu se povětšinou vyjadřuje ve vztahu mezi Římany a Germány velmi nejednoznačně. Tato skutečnost je dána zejména tím, že na události v první a druhé knize, využil zpráv především historika Renata Frigerida, které určitým způsobem upravil. Důležité však je, že svůj výklad pojímal jako úvod k dějinám Franků. Z tohoto důvodu jsou zejména Sasové, Alamani a další germánské kmeny pojímání nepřátelsky.

Podíváme-li se i na pohled dalších pozdně antických autorů a jejich smýšlení o Germánech, odpověď je zřejmá – integrace germánských etnik do římské říše byl problémem, který se nepodařilo v průběhu zbývajících času západního impéria překonat.⁴⁸⁴ Přestože například v Salvianově postoji lze jasně nalézt snahu o poukázání na římskou zkaženost a na druhé straně vyšší morální a sociálně solidární barbarskou spravedlnost, která je, jak však sám uznává, těžkopádná a špatně organizovaná.

K jeho názoru se přiklání i Orosius, který jako církevní činitel byl ochoten se novým pánům podřídit a předvídal možnost příštího křesťanského řádu, který sjednotí Římany s germánskými národy a tím vyřeší nejtěživější problémy doby.

Nejen Salvianus a Orosius, ale například také Sidonius mnohdy spatřuje možnost mírového soužití s určitými germánskými etniky, třebaže se sám nakonec stal zajatcem Germánů. Je nutné ocenit jeho prozíravý postoj, kdy spatřoval určitou vizi, že záchrana impéria je v zájmu obou etnik.

Z jeho líčení lze vysledovat závěr, že Vizigóti a Frankové bránili jiným divokým germánským kmenovým svazům jako byli například, Sasové, či Alamani, aby napáchali ještě větší škody, nežli jejich jiní „pokročilejší“ germánští sousedé.

Jistě, i v Salvianově nebo Sidoniově pohledu lze nalézt jejich pohled na germánská etnika, kdy uvádějí jejich zvyklosti, které jsou pro ně nejen nepochopitelné, ale také zavržení hodné, jak jsem již zmínil, ať se jedná o stolování, oděv, zvyky a podobně, avšak bylo nutné jednat prozíravě a diplomaticky a pokud existovala byť malá naděje, že je možné se s Germány dohodnout, bylo pro římskou říši určitou nutností se o to pokusit, ať jsou jejich předsudky jakkoli veliké.⁴⁸⁵

* * *

⁴⁸⁴ M. Grant, Pád říše římské, s. 110-116

⁴⁸⁵ J. Bednaříková, Stěhování národů, s. 27

2/ Pád západního impéria v očích „nejen“ současníků

V této práci jsem se pokoušel přiblížit pohledy pozdně antických autorů zejména na jednotlivé germánské kmenové svazy, které významným způsobem ovládaly dějiny římské říše v raně středověkém údobí. Snažil jsem se o co možná nejširší pohled, abych přiblížil pohledy pozdně antického pohanského, křesťanského nebo raně středověkého autora a pokusil se o jejich komparativní pohled, který větší, či menší měrou odhalil jejich shodné nebo rozporné pohledy na jednotlivá barbarská etnika.

Dále jsem se však také snažil o přiblížení jejich pohledu na samotnou pozdně antickou říši – tak jak ji vnímali současní, nebo raně středověcí západní, či východní autoři, neboť máme-li zkoumat postupnou „infiltraci“ germánských kmenových svazů a jejich předních představitelů do římské říše, nelze toto činit bez přímého pohledu na samotnou římskou říši. Příčiny, které vedly ke zhroucení západního impéria by jistě přesáhly rozměr této práce a nebyly ani jejím hlavním předmětem, ale přesto se domnívám, že v tomto závěru by neměly být zcela opomenuty.

Na jednu z největších příčin, celkové destabilizace říše poukazoval zejména Ammianus, ale také například Zosimos. Jednalo se o „předání“ vlády mezi starým a novým císařem. Samozřejmě, teoreticky měl být nový císař vybrán senátem, avšak praxe byla jiná, neboť v prvních staletích císaře dosazovala většinou pretoriánská garda a později armáda. Ammianus byl velmi nakloněn, a vzhledem ke skutečnosti, že sám sloužil v římské armádě, tomu, aby armáda měla hlavní právo nastolit nového císaře. Jeho původní myšlenka však byla přinejmenším naivní, když předpokládal, že tak bude uvážlivým přístupem vybrán ten nejvhodnější kandidát.⁴⁸⁶ Není pochyb o tom, že vojsko dávalo přednost jednomu ze svých řad, a po založení dynastie měla existovat posloupná kontinuita, jenž by zajistila celkovou rovnováhu.

Zosimos vystihl ve svém díle další z prvků, který přiblížil římskou říši k zániku, když poukazoval na časté střídání důstojníků, jenž organizovali povstání a palácové převraty s cílem uchopit absolutní moc nad říší. Ammianus správně postřehl, že tímto způsobem je umožněna infiltrace germánských důstojníků do římských služeb – a tento trend narůstal s tím, jak římská říše upadala do čím dál většího vnitřního chaosu.⁴⁸⁷ Není pochyb o tom, že germánští vojevůdci

⁴⁸⁶ J. B. Bury, c.d., s. 323-333

⁴⁸⁷ M. Grant, Pád říše římské, s. 102-103

hojně využívali sporů mezi jednotlivými uchazeči, a tak místo toho, aby se římské impérium pokusilo o vnitřní konsolidaci poměrů, říše se čím dál více barbarizovala. Toto neznamena, že by všichni germánští důstojníci byli pro římskou říši neprospěšní, uvědomíme-li si, že nezřídka germánský vojevůdce, ať to byl například Stilicho, nebo Arbogast, doslova zachránil římské impérium.⁴⁸⁸

Není bez zajímavosti vytvořit si zhruba představu srovnání početní síly římské armády a armád germánských etnik, které svým počtem jen zřídka kdy převyšovaly římská vojska. Římská armáda vykazovala, co do početního stavu, vždy úctyhodnou sílu, avšak v otázce morálky, s postupem barbarizace říše, ztrácela své postavení, vezmeme-li v úvahu skutečnost, že germánští vojevůdci mnohdy neměli ani příliš důvodu bojovat proti svým germánským druhům.

Zajímavý pohled přibližuje ve svém díle Michael Grant⁴⁸⁹, kdy uvádí stav armády z *Notitia Dignitata*⁴⁹⁰, které představuje jeden z hlavních pramenů pro poznání stavu pozdně antické římské armády, a jejíž závěry potvrzují také například Ammianův pohled. Situace byla řešitelnou pokud ještě existovala alespoň vládní dynastie, avšak po vymření Valentinianovského rodu, byl císař pouhou loutkou v rukou germánských vojevůdců.

Další skutečností, které ve svých dílech větší, či menší měrou, uvádějí pozdně antičtí autoři, jež vnitřně ničila římskou říši, byla neochota samotných Římanů vstupovat do armády. Zosimos viní zejména císaře Konstantina I., že v průběhu jeho vlády se armáda dostala přímo do katastrofálního stavu. Zosimos sleduje ve svém díle pečlivě vývoj římské armády, proto je překvapující jeho mínění, že u Argentorata se Julinaus postavil proti Alamanům s 65 000 vojáky, kdežto o několik desetiletí později Stilicho proti Radagaisovi s 20 000 – 30 000 vojáky, přičemž tuto armádu označuje jako nejmohutnější v západní části impéria.⁴⁹¹

Podle mého názoru však jak Ammianus, tak také Zosimos pomíjejí ještě jednu důležitou skutečnost, která, jak se domnívám, má přímo klíčový význam. Mám na mysli změnu vztahu

⁴⁸⁸ J. B. Bury, c.d., s. 126-137

⁴⁸⁹ M. Grant, Pád říše římské, s. 29

⁴⁹⁰ *Notitium Dignitatum* (Seznam všech úředů), záznam poskytující úplný soupis vojenských útvarů západní i východní římské říše, jak existovaly k roku 395. Podle tohoto záznamu čítaly jednotky obou částí impéria mezi 500 000 – 600 000 vojáky, což představuje zhruba dvojnásobnou početní sílu, než jakou měla římská armáda před dvěma stoletími. Z tohoto počtu Západ vládl menší polovinou, která mohla čítat maximálně kome 250 000 vojáky, z nichž však ještě většina tvořila posádky podél rýnské a dunajské hranice

⁴⁹¹ J. Bednaříková, Stěhování národů, s. 85-86

obyvatel Itálie ke službě v armádě. Počátky krize lze hledat již u Caracally a jeho ediktu, neboť do té doby občanství úzce spojeno se službou v armádě, Caracalla tak svým způsobem přímo zavínil, že služba v římské armádě přestala být prestižní záležitostí.

Ammianus poukazoval dále na nešťastný krok císařské politiky, který zapříčinil další úpadek armády, jehož výsledkem bylo, že germánští vojáci se stávali postupně hlavní oporou římské armády. Situace se měla tak, že ve 4. století senátorská aristokracie, která ovládala civilní administrativu, nebyla ochotna podporovat jakékoli odvody, jenž by mohly oslabit její zemědělskou sílu, a tak, jak Ammianus trpně přiznává, vláda uložila na velké pozemkové vlastníky náhradní válečnou daň⁴⁹², a co bylo horší, i jednotlivci se mohli za podobný finanční odvod ze služby vyplatit.⁴⁹³

Ammianus ve svém díle často poukazuje, že tento způsob řešení vojenské otázky velmi poškozují celkovou obranyschopnost země, kdy za získané peníze byli najímáni germánští žoldněři, ale protože byl zřejmé, že je nutné rovněž zajistit si jejich alespoň určitou věrnost, byli tito najmutí germánští bojovníci usazováni uvnitř hranic římské říše v postavení spojenců, či federátů. Podle mého názoru v okamžiku, kdy skončily odvody Římanů do armády a na místo nich byli najímáni příslušníci germánských etnik, spěla západní část římské říše k definitivnímu zániku.

Jak uvádějí téměř všichni pozdně antičtí autoři, římscí císařové se pokoušeli tuto krizi v armádě nějakým způsobem vyřešit, avšak neúspěšně. Pokus Valentiniana III., který ve svých dodatcích k odvodům z let 440 a 443, nařídil, že již žádný občan není povinen sloužit v armádě, kromě případu obrany vlastního města proti nepříteli, s konečnou platností rozvrátil římskou armádu⁴⁹⁴.

Důkazem o úpadku římské armády může být i Salvianův pohled, který uvádí chmurnou skutečnost o stavu obrany jednotlivých měst, která při postupu germánských kmenových svazů na území západního římského impéria byla Germány vcelku snadno dobytá, neboť obrana měst byla velice slabá.

Neméně důležitou skutečností, která degradovala římskou armádu i v očích obyčejného obyvatelstva, byla bojová morálka římského vojska. Salvianus, ale překvapivě také Ammianus,

⁴⁹² Senátoři oficiálně dostali možnost zaplatit do státní pokladny dvacet pět zlatých za každého neodvedeného venkovana, kterého měli předat armádě.

⁴⁹³ M. Grant – Pád říše římské, s. 63-64

⁴⁹⁴ tamtéž, s. 41

uvádějí velmi pochmurný obraz o chování „římských“ vojáků, kteří pokud zrovna nebojovali, a byli-li slabý velitel, představovali tito vojáci téměř stejné nebezpečí jako Germáni. Plenění a pustošení oblastí kolem římských posádek poté často nabývalo hrůzných rozměrů.

Pro západní impérium byl také určitým přelomem rok 382, kdy Theodosius I. namísto germánských spojenců, či federátů, kteří až do této doby byli odváděni jako jednotlivci, začal odvádět celé kmenové jednotky pod vedením jejich vlastních náčelníků. Skutečnosti, které jsem uvedl v souvislosti se situací římské armády, měly představovat nepochybně jeden z hlavních činitelů konečného rozvratu.

Výdaje na armádu nezůstaly bez odezvy na celkovou sociální politiku pozdně antického Říma. Je nutné zdůraznit zejména činy Valentiniana I. a Theodosia I., kdy sice na jedné straně po finanční stránce velmi posílili římskou armádu, avšak na straně druhé, zatížili daňovou politikou natolik římské obyvatelstvo, že celková prosperita státu postupně upadala.⁴⁹⁵

Daňové zatížení s postupem doby jak západní impérium vnitřně sláblo, se stávalo téměř neúnosným, na což upozorňuje například i Sidonius. V důsledku této skutečnosti se samozřejmě měnila i struktura římské společnosti⁴⁹⁶ a západní impérium se skutečně měnilo z antické říše, na raně středověký stát.

Následkem těchto skutečností vzniklo zásadní dilema – stát potřeboval velké příjmy, měl-li vůbec zajistit svoji existenci, avšak neschopnost získat nutné prostředky vedla k jeho záhubě. Otázkou zůstává, zda vůbec byla tato situace řešitelná. S přihlédnutím, jakými krutými prostředky byly daně vybírány, a to ne ještě zcela úspěšně, zejména díky obrovskému rozmachu korupce⁴⁹⁷ se zdá, že osud západního impéria byl neodvratný.

Císařové se pokoušeli tento nepříznivý stav řešit využíváním germánských etnik, kdy je usazovali do římských provincií, za účelem jak obrany území, tak také znovuoživení římského zemědělství, které se po daňovém útlaku rozpadalo.

O určitý morální apel se pokoušel zejména Salvianus, který spatřoval základní problém v tom, do jakých krajností vzrostl vládní útlak. V jeho radikálním postoji proti téměř všem vrstvám společnosti, až na chudinu, lze nalézt odpověď na otázku, jakým způsobem zacházela římská

⁴⁹⁵ M. Grant, Římské císařové, s. 292

⁴⁹⁶ A. Cameron, c.d., s. 113-114

⁴⁹⁷ Na tuto skutečnost upozorňuje ve svém díle zejména Zosimos

vláda s římským obyvatelstvem.

V poslední etapě římského impéria také utrpěl na vážnosti senát, který se postupně přetvořil jen na něco víc, než-li na pouhou městskou radu Říma. Po přesídlení císařského dvora do Milána a později do Ravenny vážnost senátu v západním impériu definitivně upadla.⁴⁹⁸ Přestože senát v posledním údobí západního impéria neměl zdaleka takové pravomoce jako v dobách dřívějších, je nutno uznat, že představoval určitý symbol antické římské říše, a vezmeme-li v úvahu skutečnost, že senátorská vrstva se v západním impériu rozšířila až na dva tisíce členů, je to pouze další důkaz o určitém „znehodnocení“ původní základní římské instituce. Sidonius si všímá zejména velkých pozemkových vlastníků v Galii, kteří žijí ve velké míře pouze v provincii a Řím navštěvují jen zřídka.

Situace se tedy měla přibližně tak, že v Římě sice existovala vrstva nesmírně bohatých jedinců, kteří by mohli bez větších problémů zastávat nejvyšší říšské funkce, avšak nestáli o ně a věnovali se především vlastním záležitostem, což velmi ostře kontrastuje s pohledem na římskou říši v údobí její největší slávy. Stručně řečeno – nezájem „patricijů“ na veřejném životě nepochybně významnou měrou přispěl k zániku západní říše⁴⁹⁹, což si uvědomovali, kromě jiných, především Sidonius i Salvianus, kteří proti těmto poměrům velmi ostře vystupovali.

Nebyla to však pouze vyšší a nižší vrstva obyvatelstva, kterou postihla krize západního impéria, ale také střední, která odedávna tvořila páteř říše, která byla tvořena zejména ve městech. Rovněž postupný úpadek postavení měst v rámci západního impéria, mělo za následek velmi citelné oslabení vnitřních poměrů impéria. Zejména „městská“ politika Konstantina Velikého a jeho nástupců, kteří zkonfiskovali jejich daňové příjmy a zabavili většinu městských polností, měla mít pro římskou říši nedozírné následky, a přestože za vlády Juliana došlo k určité stabilizaci, Valentinianus I. se opět vrátil k „městské“ politice podobným stylem jako Konstantin. Města tak postupně chátrala a zároveň s tím původní městská civilizace degradovala do stále většího kulturního a ekonomického úpadku.⁵⁰⁰ Zosimos spatřuje největší „ústup“ městského života za vlády Theodosia I., s čímž se lze bezpochyby ztotožnit.⁵⁰¹

⁴⁹⁸ M. Grant, Pád říše římské, s. 108

⁴⁹⁹ tamtéž, 59-64

⁵⁰⁰ A. Cameron, c.d., s. 122-129

⁵⁰¹ Viz. poznámka, č. 105

Situaci městského života velmi kritizuje i Salvianus, který odsuzuje rozmařilý městský život, kdy občané namísto toho, aby se pokoušeli sami pozvednout městský život, oddávali se hrám.⁵⁰²

Politická situace pozdně antického západního impéria nakonec prakticky zničila města jako hlavní správní centra říše. Podle mého názoru vnitřní zkáza středního měšťanského stavu a v důsledku toho také samotných měst, která byla císařskou vládou v průběhu 4. a 5. století nemilosrdně vykořisťována, přispěla zásadní měrou ke zhroucení západní říše. Po postupném oslabování městské aristokracie, zbyly v západní říši vlastně pouze dvě skupiny obyvatel – velmi bohatí a velmi chudí⁵⁰³.

Tato polarita v žádném případě nemohla být zárukou prosperujícího státu, což se v konečném důsledku také potvrdilo. Římská říše se svým způsobem takto proměňovala do jakéhosi jednoho trvale obleženého velkého vojenského tábora, kde je vše řízeno centrální vládou a každý jednotlivec má své předem určené místo, jež nesmí za žádných okolností opustit.

Tuto skutečnost, Zosimos sice nepřímou, ale při bližším pohledu zcela nesporně, potvrzoval ve svém líčení. Římské obyvatelstvo prakticky neustále žilo v permanentním konfliktu s centrální vládou, čímž vypukl nekonečný vzájemný nesoulad. Na jedné straně úřady požadovaly v co možná největší míře státní kontrolu nad všemi sektory říše a to bez ohledu na následky, které toto počínání přinášelo římskému obyvatelstvu. Jak tedy mohl mít římský občan zájem na udržení moci v římských rukou, když tyto ruce jej nemilosrdně vykořisťovali? Toto osobní tvrzení lze opřít i o líčení Zosima, Salviana, Sidonia a v určité míře také Ammiana.

Zosimos si ve svém díle velmi často stěžoval na rozmáhající korupci, jak jsem uvedl již v úvodu této práce, Salvianus tento proces vnímá jako boží trest, Sidonius se pokouší alespoň v rámci svého postavení o určitou nápravu a Ammianus poukazuje na neštěstí, které v tomto procesu představovalo křesťanství, s čímž ještě ve větší míře souhlasí Zosimos.

Téměř nekontrolovaný nárůst byrokracie, a v tomto má skutečně Zosimos zcela nepochybně pravdu, měl za následek takový nárůst korupce, že státní správa byla od druhé poloviny 4. století a po celé 5. století ochromena. Římští císaři si byli této skutečnosti vědomi, ale jak poznamenávají pozdně antičtí autoři, byly jejich pokusy o určité urovnání zcela neúspěšné.

Nutné je vyzdvihnout snahu Valentiniana III. a Maioriana, kteří se pokoušeli zprůhlednit činnost výběrčích daní a finančního úřednictva, ale jejich snahy neměly v konečném důsledku

⁵⁰² Jarmila Bednaříková, *Stěhování národů*, s. 27

⁵⁰³ M. Grant, *Pád říše římské*, s. 66-69

žádný výrazný účinek, a pokud se nepodařilo reorganizovat administrativu, nastoupila ještě tužší centralizace, což vedlo k paradoxní situaci, kdy byla omezována svoboda jednotlivce a vzrůstala náročnost na celkovou organizaci, čímž se státní správa opět více zbyrokratizovala.

Ammianus si ve svém díle všímá také určitého okruhu společnosti, kteří ostatní autoři velmi opomíjejí, jedná se o římské právníky, kterým Ammianus dává přímo za vinu, že svým jednáním podkopávají samu vnitřní svornost říše.

Podle jeho mínění jejich nadutost nedostatečná znalost zákonů, zkorumpovanost vyvolává zášť mezi příslušníky rodiny a tak ničí nejzákladnější článek každého společenství a v důsledku toho pak následně přivádějí administrativní systém pozdního císařství k úpadku.

Samostatnou kapitolu jistě tvoří vztah mezi oběma částmi impéria. Tuto problematiku jsem nastínil v průběhu práce. V tomto závěru snad stojí ještě za zmínku, že východní impérium nechalo svého západního partnera v těžké situaci, aniž by výrazněji zasáhlo.⁵⁰⁴

Patrně nikdy nebude vyřešena otázka, nakolik křesťanství mohlo v konečném důsledku ovlivnit římskou říši. Pravdou zůstává, že otázka křesťanství proniká téměř všemi díly pozdně antickými autory, ať na jedné straně Ammianus či Zosimos přikládají křesťanství velmi negativní roli, nebo naopak Salvianus, Sidonius a jiní zase vidí v křesťanství spásu pro římskou říši. Skutečností je, podle mého názoru, že problematika integrace a konečného duchovního vítězství křesťanství nad pohanstvím přeměnilo římskou říši v raně středověký státní útvar. Nakolik však případně křesťanství přispělo k záhubě západního impéria, není jednoduché odpovědět. Avšak nebylo právě křesťanství určitým stmelujícím prvkem, který dodával římskému impériu novou duchovní hodnotu, a bylo také prostředkem pro postupnou integraci germánského etnika do římského světa? A to přestože bylo nutné nejprve germánské kmenové svazy „zbavit“ ariánství.

Avšak pro pohanské autory byla jejich představa o úloze křesťanství jasná – křesťanství představuje rozvratný element a jedinou záchranou je uchýlit se k víře předků a pokusit se navrátit poměry do původních „kolejí“, což obzvláště velmi zdůrazňoval Ammianus. Patrně si však neuvědomoval, že společenský vývoj nelze zastavit a obrátit tok času zpět. Římská říše prožívala údobí hluboké krize i za vlády vojenských císařů ve 3. století, kdy oficiálním náboženstvím zůstávaly římské pohanské kultury, a přesto se říše zmítala ve vnitřním, ale i vnějším úpadku.⁵⁰⁵

⁵⁰⁴ J. Češka, c.d., s. 193

⁵⁰⁵ A. Cameron, c.d., s. 66-74

Jistě lze přijmout Zosimův pohled na skutečné motivy Konstantina Velikého, které jej nakonec přivodily k vydání Milánského ediktu, ale opět je nutné zdůraznit, že pokud by k zrovnoprávnění, a později i k ustanovení křesťanství jako univerzálního náboženství pro římskou říši nedošlo za Konstantina, došlo by k němu stejně dříve či později v důsledku vlivu společenského vývoje. Je možné, že křesťanství, z hlediska politických událostí 5. století, na čas, díky stále kvalitní římské diplomacii a římským politickým intrikám, prodloužilo existenci západního impéria, i když, jak jsem dříve uvedl, konečnému zániku západní říše zabránit nemohlo.

Stručně řečeno, spatřoval-li Ammianus a Zosimos v Julianovi zachránce římského impéria, lze tento názor vcelku přijmout, avšak nikoliv z náboženského hlediska, neboť Julinaus se sice osvědčil jako velmi dobrý stratég a diplomat, ale skutečnost, že veškeré jeho úspěšné činy by byly spojeny pouze s pohanskou vírou, je zavádějící.⁵⁰⁶ Souhlasím s oběma autory, že Julianus patrně skutečně představoval určitý ideál římských císařů z 1. a 2. století, ale v údobí 4. století bylo na myšlenku obnovy původních tradic římské říše pozdě.

⁵⁰⁶ J. Češka, c.d., s. 118-124

PŘEHLED PRAMENŮ
A
ODBORNÉ LITERATURY

PRAMENY:

- **AURELIUS AUGUSTINUS:** O boží obci I-II, přeložila Julie Nováková, Vyšehrad 1950
- **EUSEBIUS PAMPHILI:** Církevní dějiny, Ústřední církevní nakladatelství, Praha 1988
- **IORDANIS:** Romana et Getica, in: MGH, AA, sv. 5.1, ed. Theodor Mommsen, Berlin, 1882
- **JORDANES:** Getika - sive De Origine Actibusque Gothorum, Charles C. Mierow, J. Vanderspoel, Department of Greek, Latin and Ancient History, University of Calgary, (<http://www.ucalgary.ca>)
- **MARCELLINUS Ammianus:** Soumrak římské říše, Odeon, Praha 1975
- **PAULI OROSII:** Historiarum Adversum Paganos Libri VII, Book 7, XXVI.-XLIII., ed. C. Zangemeister, 1889, (<http://www.attalus.org/latin/orosius>)
- **PRISCUS:** Priscus at the court Attila, Fragment 8, Fragmenta Historicorum Graecorum, J. Vanderspoel, Department of Greek, Latin and Ancient History, University of Calgary, (<http://www.ucalgary.ca>)
- **PROCOPIUS:** History of the Wars, trans. H. B. Dewing, Cambridge, Mass., and London: Harvard University Press & Wm. Heinemann, 1914; reprint ed., 1953-54
- **PROKOPIOS Z KAISAREIE:** Válka s Peršany a Vandaly, přeložil: Antonín Hartmann a Květa Rubešová, Odeon, Praha 1985

- **PROKOPIOS Z KAISAREIE**: Válka s Góty, přeložil: Pavel Beneš, Odeon, Praha 1985
- **ŘEHOŘ Z TOURSU**: O boji králů a údělu spravedlivých, přeložil: Jaromír Kincl, Argo, Praha 2005
- **SALVIAN**: On the government of God, Columbia University Press, New York, 1930, (<http://www.tertullian.org/fathers/salvian>)
- **SALVIANUS MASSILIENSIS**: De gubernatione Dei, in: Migne, P.L., Patrologiae Tomus LIII., 1847
- **SIDONIUS APOLLINARIS**: Letters, O. M. Dalton, MA., Oxford, Clarendon Press, 1915, (<http://www.tertullian.org/fathers/sidonius>)
- **SIDONIUS APOLLINARIS**: Epistolae, in: Migne, P.L., Patrologiae Tomus LVIII., 1847
- **SIDONIUS APOLLINARIS**: Carminae, in: Migne, P.L., Patrologiae Tomus LVIII., 1847
- **SEXTUS AURELIUS VICTOR**: Epitome de Caesaribus, (<http://www.associazione O-zone.net>)
- **ZOSIMOS**: Stesky posledního Římana, (Nea Historia), přeložil Josef Češka, Odeon, Praha 1983

ODBORNÁ LITERATURA :

- **ALTHEIM F.:** Geschichte der Hunnen, Berlin, 1962
- **BEDNAŘÍKOVÁ Jarmila:** Stěhování národů, Vyšehrad, Praha 2003
- **BEDNAŘÍKOVÁ Jarmila:** Stěhování národů a východ Evropy, Vyšehrad, 2006
- **BEDNAŘÍKOVÁ Jarmila:** Politické a společenské aspekty christianizace barbarů (Vizigótů, Ostrogótů a Vandalů), Masarykova univerzita, Brno, disertační práce, 1990
- **BROGIOLO P. G.:** Towns and their territories between late Antiquity and early middle Ages, Brill, 2000
- **BURY B. J.:** Later Roman Empire – from death of Theodosius I. to the death of Justinian I., II., Dover, New York, 1958
- **CAMERON Averil:** The later Roman Empire AD 284 – 430, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, 1993
- **ČEŠKA Josef:** Zánik antického světa, Vyšehrad, 2000
- **FERILL Averil:** The Fall of the Roman Empire, London, 1986
- **FINLEY M. I.:** The Ancient Economy, 2nd rev. ed., London, 1985
- **GRANT Michael:** Pád říše římské, BB ART, 1997
- **GRANT Michael:** Dějiny antického Říma, BB ART, 1999

- **GRANT Michael:** Římští císařové, BB ART, 2002
- **GOFFART W.:** Barbarians and Romans AD 418 – 584, Princeton, 1980
- **GÜNTHER R.:** Římské císařovny, Svoboda, 2000
- **JOHNSON S.:** Later Roman Britain, London, 1980
- **HATTENHAUER Hans:** Evropské dějiny práva, nakl., C. H. Beck, Praha 1998
- **HEATHER Peter:** Gótové, Lidové noviny, 1997
- **HOŠEK R.:** Norikum a Panonie v době římské, Praha, 1975
- **JAMES Edward:** Frankové, Lidové noviny, 1997
- **KARFÍKOVÁ Lenka:** Řehoř z Nyssy, OIKOYMENH, 1999
- **KULIKOWSKI M.:** Rome's Gothic Wars, Cambridge University Press, 2006
- **LE GOFF Jacques:** Kultura středověké Evropy, Vyšehrad, 2005
- **MAC MULLEN R.:** Soldier and civilian in the Later Roman Empire, Cambridge, Mass., 1963
- **MAZAL O.:** Justinian I. und seine Zeit, kap. Das Erbe der Vergangenheit, Das Proomion des Justinianischen Zeitalters: Die Regierungszeit Justins I., Böhlau GmbH & Cie, Köln 2001
- **MEENCHEN O.:** Die Welt der Hunnem, Wien, 1978

- **NEKVINDA L.:** Myšlenkové zdroje raného křesťanství, Historický obzor 4, 1993

- **PEROWNE Stewart:** The End of the Roman World, Hodder and Stoughton, 1966

- **ROSTOVTZEFF M.:** Social and Economic History of the Roman Empire
Oxford, second edition, Volume I, 1957

- **SCHLECHTE Friedrich:** Germáni mezi Thorsbergem a Ravenou, Orbis, Praha 1977

- **SCHNEIDER Wilhelm:** Arbeiten zur alamannischen Frühgeschichte, Heft
XXII Beiträge zur frühmittelalterlichen Geschichte der schwäbischen Alb, Tübingen,
1995

- **STEIN E.:** Geschichte des spätrömischen Reiches, Wien, 1928

- **THOMPSON A. E.:** Hunové, Lidové noviny, 1999

- **THOMPSON A. E.:** Romans and Barbarians, The Decline of the Western Empire,
The University of Wisconsin Press, London 1982

- **TODD Malcolm:** Germáni, Lidové noviny, 1999

- **VOGT J.:** Kulturwelt und Barbaren, Zum Menschheitsbild der spätantiken Gesellschaft,
Mainz, 1967

- **WARD – PERKINS B.:** The Fall of Rome: And the End of civilization, Oxford
University Press, 2006

- **WOLFRAM H.:** History of the Goths, University of California Press, 1988

- **ZÁSTĚROVÁ Bohumila:** Dějiny Byzance, Academia, 1996

This work regards late ancient authors and their view on German ethnics. Authors focus in problems inside Rome empire and relationship to Germans, especially customs, culture, military conquests and problem of German religion. These facts try to compare with Rome civilization, also try to rehabilitate Rome society. Also are looking for possible option integration Germans into Rome's world.